

Народна канцеларија

председника Републике

EVROPSKA UNIJA I OSOBE SA INVALIDITETOM

Vladimir Pešić

**FRIEDRICH
EBERT**

STIFTUNG

Vladimir Pešić

Evropska unija i osobe sa invaliditetom

Народна
канцалерија
председника
Републике

Београд
2006.

Vladimir Pešić

Evropska unija i osobe sa invaliditetom

Izdavači:

Friedrich Ebert Stiftung
Narodna kancelarija predsednika Republike

Za izdavače:

Zoran Lutovac

Urednik:

Zoran Lutovac

Priprema

za štampu:

APP tim, Beograd

Štampa:

Libra, Beograd

Tiraž:

500

Beograd, 2006.

ISBN 86-83767-13-2

Sadržaj

Uvod	9
I Pojam invalidnosti u Evropskoj uniji	13
1.1. Pojam invaliditeta	13
1.2. Definicija invalidnosti u Evropskoj uniji	15
II Institucije Evropske unije	23
2.1. Evropski savet	23
2.2. Evropski parlament	24
2.3. Intergrupa za osobe sa invaliditetom	25
2.4. Evropska komisija	27
2.5. Grupa na visokom nivou o invalidnosti	27
III Evropske politike	29
3.1. Ekonomska i socijalna kohezija	29
3.2. Zapošljavanje i socijalna politika	30
3.3. Industrija	40
3.4. Ljudska prava i osnovne slobode	41
3.5. Zaštita potrošača	43
3.6. Turizam	44
3.7. Humanitarna pomoć	45
3.8. Informacije i komunikacija	46
3.9. Interna politika zapošljavanja	47
3.10. Javne nabavke	48
3.11. Konkurencija	49
3.12. Obrazovanje, obuka i briga za mlade	49
3.13. Poreska politika	54
3.14. Zdravstvena zaštita	55
3.15. Politika razvoja	57
3.16. Sloboda kretanja	58
3.17. Spoljni odnosi	61
3.18. Sport	62
3.19. Statistika	62
3.20. Telekomunikacije	63
3.21. Transport	64

IV Strategija Evropske unije za osobe sa invaliditetom	69
4.1. Cilj Strategije	69
4.2. Osnovni principi	73
V Dosadašnja dostignuća i budući strategijski ciljevi Evropske unije po pitanjima osoba sa invaliditetom	79
5.1. Dostignuća Evropske unije	79
5.2. Budući strategijski ciljevi	82
VI Evropska godina za osobe sa invaliditetom	85
VII Akcioni plan Evropske unije za osobe sa invaliditetom	91
7.1. Prva faza Akcionog plana	91
7.2. Druga faza Akcionog plana	103
7.3. Monitoring i struktura praćenja Akcionog plana	110
VIII Konkretno akcije Evropske unije	113
8.1. Pristup poslu i zadržavanje radnog mesta	113
8.2. Obrazovanje, obuka i omladinski programi	114
8.3. Pristup objektima od javnog značaja	115
IX Primeri iz zemalja članica Evropske unije	117
9.1. Aktivne mere zapošljavanja	117
9.2. Permanentno učenje	122
9.3. Dostupnost javnim objektima i informacija	123
9.4. Promocija samostalnog života i integracija u socio-ekonomski život	125
9.5. Decentralizacija	126
X Zaključak	129
XI Prilozi	131
11.1. Council Decision - establishing a community action programme to combat discrimination (2001 to 2006)	131

11.2. Council Directive establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation	143
11.3. Council Decision - on the european year of people with disabilities - 2003	160
11.4. Council Resolution on accessibility of cultural infrastructure and cultural activities for people with disabilities	171
11.5. Council Resolution 'eaccessibility' - improving the access of people with disabilities to the knowledge based society	173
11.6. Council Resolution on promoting the employment and social integration of people with disabilities	178
11.7. Council Resolution on equal employment opportunities for people with disabilities	181
11.8. Council Recommendation parking card for people with disabilities	185
11.9. Council Resolution on equal opportunities for pupils and students with disabilities in education and training	190
11.10. Declaration of the social partners for the European Year of People with Disabilities - promoting equal opportunities and access to employment for people with disabilities	193
11.11. Council Directive - implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin	197
11.12. Commission Decision on the establishment of Sectoral Dialogue Committees promoting the Dialogue between the social partners at European level	209
Literatura	213

Uvod

Punopravno članstvo u Evropskoj uniji (EU) predstavlja prioritarno opredeljenje države Srbije i počiva na širokom društvenom konsenzusu. Proces pridruživanja Uniji podrazumeva ispunjenje određenih zahteva pravne, političke i ekonomske prirode čija implementacija predstavlja boljitak po državu i društvo.

Takvom političkom i ekonomskom transformacijom Srbija može postati razvijenije društvo sa stabilnim i održivim ekonomskim sistemom. Napretkom društva u celini u procesu pristupanja Evropskoj uniji, sam proces postaje ne samo cilj, već i sredstvo razvoja. Dakle, može se reći da procesom pridruživanja i pristupanja zajednici evropskih naroda podižemo standarde u svim oblastima društva.

Evropska unija predstavlja zajednicu jedinstvenu u modernoj istoriji čovečanstva. Države članice su svojim odlukama pristale na procese saradnje i povezivanja kojima na efikasniji način rešavaju svoje društvene i ekonomske probleme. Samim tim Zajednica počiva na velikom broju međunarodnih ugovora, praktičnih rešenja koji se moraju uvažavati i poštovati. Šire gledano Zajednicu pored zemalja članica čine i različite asocijacije, institucije, privredni subjekti, različite organizacije itd.

S obzirom da pridruživanje Evropskoj uniji predstavlja strateški cilj države Srbije, ovom procesu se pristupa sa posebnom pažnjom. Da bi država postala punopravni član Zajednice mora prevazići izvesne prepreke koje se mogu definisati kao političke i sistemske. Potrebno je sa jedne strane harmonizovati prava i propise sa pravima koja su prihvaćena u Evropskoj uniji, i s druge strane pripremiti administraciju na učestvovanje u svim telima Unije, kao i na poštovanje odluka koje se tamo donose. Iz ovih razloga naša državna administracija pripremila je Nacionalnu strategiju Srbije za pristupanje Evropskoj uniji.

Ciljevi izrade strategije:

- **Da se na bazi kriterijuma iz Kopenhagena**, kriterijuma definisanih PSP i drugih uslova koje za članstvo postavlja

EU, odredi šta je potrebno uraditi da bi se uslovi za prijem ispunili.

- Da se svim učesnicima u donošenju političkih odluka, kreatorima ekonomske politike i zakonodavnoj vlasti pruže **potrebni elementi za donošenje propisa i mera** čijim sprovođenjem se mogu ostvariti oni ciljevi koji su sa stanovišta Evropske unije prihvatljivi prvo za potpisivanje SSP, a kasnije i za prijem Srbije i Crne Gore u Evropsku uniju.
- Sa aspekta unutrašnjih potreba, mere i akcije predložene ovom Strategijom bi trebalo da omoguće **sprovođenje unutrašnjih reformi** u oblasti funkcionisanja političkih institucija, sprovođenja ekonomskih reformi i reforme pravnog sistema Srbije koji bi u potpunosti bio usklađen sa pravom Evropske unije.

Da se pruže **osnovni ciljevi, smernice i instrumenti privrednog razvoja** Srbije u budućim uslovima koji prate Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, tj. postepenu liberalizaciju tržišta. (*Nacionalna strategija Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji, 2005, Vlada republike Srbije 2005:8*).

Evropska unija je još 1993. godine odredila tri osnovna kriterijuma za pridruživanje zajednici. Ciljeve definisao je Evropski savet i oni su:

- politički
- ekonomski i
- usvajanje pravnih tekovina Evropske unije (*acquis communautaire*).

Politički kriterijum zapravo podrazumeva stabilno demokratsko uređenje, poštovanje i zaštitu ljudskih prava, prava manjina i izgradnju modernih i stabilnih institucija koje su u stanju da ispune navedene političke ciljeve. Ekonomski kriterijum podrazumeva izgradnju stabilne ekonomije koja poštuje zakone tržišta i promoviše konkurenciju, dok treći kriterijum podrazumeva poštovanje pravila Unije, privrženost njenim ciljevima, kao i preuzimanje svih obaveza koje proističu iz članstva u njoj.

Kako kriterijumu Evropske unije za pridruživanje podrazumevaju, jedna od ključnih oblasti koja se mora urediti prilikom procesa priključivanja Uniji je i oblast ljudskih i manjinskih prava.

Osobe sa invaliditetom predstavljaju po svim svojim karakteristikama manjinsku grupu. Problemi sa kojima se susreću, odnos jav-

nog mnjenja, socijalni i ekonomski položaj u kome se nalaze, čine ih i ugroženom manjinskom i marginalizovanom grupom.

Evropska unija je problemima osoba sa invaliditetom pristupila sveobuhvatno, uočila probleme, definisala i pripremila strategiju. Pored definisanja strategije Evropska unija, a posebno Evropska komisija, podržava akcije usmerene ka ovoj populaciji, naročito one koje se podudaraju sa ciljevima i zadacima predviđenim Akcionim planom za osobe sa invaliditetom.

Za osobe sa invaliditetom u našoj zemlji bilo bi veoma značajno kada bi se Srbija u ovoj oblasti približila standardima koji su propisani, kako u Evropskoj uniji, tako i u zemljama članicama. Pored toga, u skladu sa pozitivnom praksom evropskih zemalja, potrebno je unaprediti i uskladiti sistem koji uređuje status populacije invalidnih lica koji se posmatra kroz socijalni model invalidnosti, što predstavlja primarni pravac po kome se uređuju sva dokumenta evropskih institucija, koja na posredan ili neposredan način regulišu položaj ovih osoba.

Približavanje i ujednačavanje standarda u oblastima koje su značajne za osobe sa invaliditetom podrazumeva usklađivanje prava i propisa naše zemlje sa pravima i propisima Evropske unije. Značajna je takođe, i razmena informacija, usvajanje i implementacija primera uspešne prakse iz zemalja članica i samih evropskih institucija kad to okolnosti dozvoljavaju i zbog toga što se naša zemlja i u ovoj oblasti može pripremati i ujednačiti domaće standarde sa evropskim i pre ostvarivanja punopravnog članstva Srbije u Evropsku uniju.

Pružanje potrebnih informacija o načinima na koji institucije Evropske unije pristupaju rešavanju problema osoba sa invaliditetom u svim oblastima i politikama koje su u nadležnosti Zajednice, kao i prezentacija ključnih dokumenata iz ove oblasti, i analiza planova, akcija i primera uspešne evropske prakse u različitim segmentima brige o ovoj populaciji, jesu osnovni cilj ove publikacije.

Pored toga publikacija može poslužiti kao putokaz i neki vid uputstva za pripremu državne strategije i osnovnih pravaca delovanja u oblasti pitanja osoba sa invaliditetom.

I Pojam invalidnosti u Evropskoj uniji

1.1. Pojam invaliditeta

Socijalna teorija 20. veka pratila je medicinsko mišljenje u prepoznavanju osoba sa invaliditetom kao osoba sa fizičkim, senzornim i kognitivnim oštećenjima, kao nepotpunim osobama koje iz tog razloga nisu sposobne da ispune svoje društvene obaveze. Sve ovo znači da je invalidnost viđena kao lična tragedija. Ovakvo viđenje predstavlja jedan individualni i širi medicinski pristup. Prvo, invalidnost se vidi kao problem na individualnom nivou, drugo, izjednačava se sa individualnim funkcionalnim ograničenjima, i treće, medicinsko znanje i praksa određuju mogućnosti lečenja i nege. (*Dartington, 1981:126*)

Međutim, problem invalidnosti ne potiče samo od oštećenja nekih funkcija, nego je i produkt međusobnih odnosa sa osobama koje nemaju invaliditet.

Osobe sa invaliditetom viđene su kao nesrećne zato što nisu u mogućnosti da uživaju u socijalnim i ekonomskim dobrobitima savremenog društva, što podrazumeva mogućnost sklapanja braka, roditeljstva i ostalih društvenih interakcija. Treba reći da i percipiranje osoba sa invaliditetom kao beskorisnih, potiče pre svega, iz njihovog isključivanja iz osnovnih ekonomskih aktivnosti koje ih mogu učiniti društveno korisnim osobama.

Nivo predrasuda u odnosu na osobe sa invaliditetom dovodi do toga da one postaju društveno odbačene. Ova tvrdnja najjasnije se ilustruje diskriminativnom praksom raširenom u oblasti izgradnje, zapošljavanja i odnosima prema osobama sa invaliditetom na personalnom nivou. Ovakve društvene prilike čine da osobe sa invaliditetom postaju neka vrsta negacije telesno sposobnima i definišu se kao bolesni, nemoćni, nesposobni i slično.

Diskriminatornu praksu možemo uočiti u šest osnovnih oblasti u kojima se ona pojavljuje. To su arhitektonska, stavovna, edukaciona,

zakonska, profesionalna i lična, ili diskriminacija svakodnevnog života (*Barnes, Mercer, 1988 po Bowe, 1978*). Ova lična, svakodnevna iskustva, kao i ostali vidovi diskriminacije i društvene ekskluzije, dovode do toga da osobe sa invaliditetom sebe vide kao jednu odbačenu manjinsku grupu. Ova tvrdnja može se potkrepiti rezultatima istraživanja sprovedenog nad populacijom osoba sa invaliditetom 1986. godine u SAD. Ovo istraživanje pokazalo je da ove osobe u SAD imaju sve atribute manjinske grupe, kao i Hispano-amerikanci ili Afro-amerikanci. Pored ovog nalaza, istraživanje pokazuje da osobe sa invaliditetom teže, odnosno zahtevaju da preuzmu potpunu kontrolu po pitanju definisanja procesa interpretacije svojih interesa, da mogu same da stvaraju svoj identitet i da samostalno vladaju situacijom kada su njihovi životi u pitanju (*Harris, 1986:114*).

Imajući u vidu da medicinski pogled na invalidnost i nezadovoljstvo samih osoba sa invaliditetom sa ovakvim viđenjem, kao i kritiku društva zasnovanog na telesno zdravim osobama, došlo je do toga da sami invalidi počinju da razvijaju svoje kritike konvencionalnih pristupa invalidnosti.

Jedan od takvih primera je Unija telesnih invalida protiv segregacije, koja je među prvima istakla problem socijalnih barijera, barijera u životnom okruženju koje presudno utiču na isključivanje osoba sa invaliditetom iz društvene sredine, što ovu populaciju čini vulnarabilnom društvenom grupom (*Barnes, Mercer, 1988 po UPIAS, 1976*).

Unija nudi svoju definiciju invalidnosti. Ova definicija invalidnost vidi kao nedostatak, odnosno, restrikciju aktivnosti uzrokovanih od strane različitih društvenih organizacija koje ne uzimaju u obzir specifičnosti osoba sa fizičkim oštećenjima i na taj način ih isključuju iz društvenih aktivnosti.

Pomenuta definicija očigledno omogućuje stvaranje socijalnog modela invalidnosti što predstavlja korak napred u formiranju socijalne teorije o invalidnosti. Ovom definicijom uzročno-posledična linija koja određuje invalidnost je preusmerena. U individualnom modelu invalidnost predstavlja patologiju, ličnu nesreću, dok socijalni model ukazuje na invaliditet prouzrokovan socijalnim barijerama.

Kao odgovor na kritike pristupa invalidnosti koji ignoriše socijalne faktore, Svetska zdravstvena organizacija objavila je 1980. godine internacionalnu klasifikaciju kojom se invalidnost definiše kao "stanje organizma jedne osobe koja usled bolesti, povrede ili urođene

mane ima trajno, delimično ili potpuno smanjenje sposobnosti organizma za normalno funkcionisanje, odnosno kada nastane smanjenje sposobnosti čoveka za normalan socijalni život, rad i privređivanje" (WHO, 1980).

1.2. Definicija invalidnosti u Evropskoj uniji

Postoji izražen interes Evropske komisije za definiciju invalidnosti. Pitanja invalidnosti proizilaze iz operacionalizacije principa slobode kretanja i otvorene konkurencije. Evropske institucije imaju nadležnost u ovim oblastima da razvijaju precizna zakonska i administrativna rešenja za određene probleme u sprovođenju različitih politika.

S tim u vezi, pokrenuta su različita istraživanja i analize koje pokušavaju da ponude odgovore na pitanja definisanja invalidnosti u zemljama članicama Evropske unije kao i u samim evropskim institucijama.

Do sada postoje dva modela koja definišu pojam invalidnosti, **medicinski i socijalni model** invalidnosti.

Odnos socijalnog i medicinskog modela obično se predstavlja kao suprotnost jedan drugom. **Medicinski model** vidi invalidnost kao lični problem, direktno prouzrokovan bolešću, nesrećom ili nekim drugim zdravstvenim stanjem, a koji se može poboljšati nekom medicinskom intervencijom kao što je rehabilitacija.

Nasuprot tome, **socijalni model** vidi invalidnost, ne kao bitnu karakteristiku ličnosti, već kao produkt socijalnog konteksta i okoline u kojoj se osoba nalazi računajući i njenu fizički strukturu, dizajn objekata, transport i sl. Ovakva socijalna konstrukcija, verovanja i predrasude neumitno vode ka diskriminaciji osoba sa invaliditetom.

Blizak medicinskom modelu je i takozvani model socijalne pomoći koji vidi medicinska oštećenja kao automatsku smetnju, nedostatak i ekskluziju koja se može na neki način ispraviti i poboljšati finansijskim olakšicama i ostalim merama socijalne zaštite. Zbog toga se često pretpostavlja da je tradicionalna socijalna politika inkorporirana u pomenuti model i da je zbog toga bazirana na medicinskoj interpretaciji prirode invalidnosti.

Socijalni model ne nudi jasan uvid u to na koji način treba obeležiti granicu između invalida i neinvalida u socijalnoj politici.

Šta više, mnogi koji zastupaju socijalni model invalidnosti vide proces razgraničavanja kao opasan sam po sebi.

Takođe, socijalni model ne nudi jasan uvid u načine na koje je potrebno formulisati definiciju invaliditeta u socijalnoj politici. Službe koje sprovode i razvijaju mere socijalne politike, kada pripremaju pravce u kojima se ta politika implementira dolaze u situaciju da koriste različite definicije invalidnosti.

Definicije u socijalnoj politici moraju se formulisati i operacionalizovati. Ali proces operacionalizacije i formulisanja postavlja nekoliko pitanja važnih za polje socijalne politike.

Socijalni model ističe da politika mora biti usmerena ka uklanjanju barijera, ne ka samoj osobi i njenim problemima, što ukazuje na potrebu da se politika mora usmeravati na identifikaciju situacija u kojima se osobe sa invaliditetom nalaze, a ne na samu osobu.

Pomenuto upućuje da je potrebno usmeriti pažnju ka povećanju društvenih povoljnosti. Primer za povećanje društvenih povoljnosti su rampe za pristup osobama u invalidskim kolicima. Jednom postavljene obezbeđuju pristup objektu, a nisu nikakva smetnja onima koji nemaju potrebu da ih koriste.

U dobra možemo računati i sam dizajn koji ne povećava troškove. Trošak dizajna smatra se marginalnim računajući da predstavlja inovaciju i poboljšanje postojećeg stanja.

Kada govorimo o stavovima i promeni opštih ukalupljenih ponašanja, oni takođe predstavljaju važnu stavku u postizanju pozitivnog efekta na društvo u celini.

Politike usmerene ka osobama sa invaliditetom ne moraju obezbeđivati jasne konture o tome šta zaista znači invalidnost, mada moraju postojati odgovori o tome šta društvo prepoznaje kao invaliditet sa posebnim osvrtom na različite oblike i stepene invalidnosti, pa je iz ovog ugla, iz čiste efikasnosti važno postaviti pitanje definisanja.

Iz perspektive socijalnog modela kritički se može ispitati struktura olakšica i mera koje postoje u Evropskim politikama socijalne zaštite.

Socijalni model preispituje i osnovne vrednosti i postavke socijalne politike zemalja Unije. Ovo se naročito odnosi na načine kategorizacije i odnos kategorizacije i obezbeđivanja dodele različitih sredstava.

Socijalni model preispituje korišćenje medicinskih normi u proceni ko je zapravo invalidno lice, a sve u cilju pokretanja različitih mera

socijalne zaštite. Iz svega pomenutog jasno je da socijalni model ima snažan uticaj na definisanje invalidnosti u svom suštinskom značenju.

Definicija invalidnosti u Evropskoj Uniji posmatra iz dva ugla. Jedan je definisanje invalidnosti u odnosu na mere socijalne politike koja pruža različite olakšice i formira službe koje na različite načine pomažu ovoj populaciji.

Drugi način posmatranja je iz ugla diskriminacije, odnosno zakonskih rešenja zemalja članica Evropske unije, kao i preporuka samih institucija Evropske unije kada su u pitanju antidiskriminativni zakoni i slična pravna rešenja.

Definicija invalidnosti u socijalnoj politici

Istraživanje sprovedeno od strane EU u vezi definisanja invalidnosti bazirala su se prvenstveno na njenom definisanju u kontekstu mera socijalne politike. Ove mere uključuju i kriterijume koji su u bliskoj vezi sa zdravstvenim statusom. Takođe, važno je ispitati dodeljivanje sredstava u oblasti pomoći u svakodnevnom životnim poslovima, prihode za tuđu negu i mera politike zapošljavanja.

Pa tako, prilikom definisanja invalidnosti u oblasti socijalne politike zemalja članica Evropske unije postoje **dva osnovna principa**:

- pomoć u obavljanju svakodневnih životnih poslova i samostalan život;
- prihodi za podršku i izdržavanje.

Pomoć u obavljanju svakodnevних životnih poslova i samostalan život

Prikladan način definisanja invalidnosti izvodi se iz sistema kojim se reguliše dodeljivanje pomoći za obavljanje svakodnevних životnih poslova, i počiva na odnosu između zdravstvenog stanja osobe i njene sposobnosti za obavljanje osnovnih zadataka.

U oblasti pomoći za obavljanje svakodnevних životnih poslova, veza između zdravstvenog stanja i samih potreba, čini se prilično prirodnom.

Naime, potrebe za pomoć i elementarnu brigu kao što su hranjenje, lična higijena, kretanje, u direktnoj su vezi sa zdravstvenim problemima osobe.

Mogućnost za dobijanje pomoći u obavljanju svakodnevnih životnih poslova pojavljuje se u zemljama članicama Evropske unije u različitim oblicima.

U nekim evropskim zemljama pomoć je jedino dostupna putem obezbeđivanja troškova za održavanje i asistenciju. Da bi se obezbedila pomoć za obavljanje svakodnevnih životnih poslova primalac mora da prođe test takozvane nesposobnosti za rad, kao i test koji potvrđuje nemogućnost samostalnog zadovoljenja osnovnih životnih potreba.

Na ovaj način strukturisano definisanje invalidnosti ukazuje da je poslovna sposobnost, odnosno nesposobnost, kompleksnija od obavljanja samostalnih životnih potreba. Dakle, nemogućnost obavljanja nekih osnovnih životnih potreba ne mora automatski značiti i nesposobnost za rad.

Imajući u vidu prethodno, čini se da je u većini zemalja Evropske unije potrebna reforma sistema u oblasti obezbeđivanja pomoći u obavljanju svakodnevnih životnih poslova, te je stoga od suštinske važnosti značajan institucionalizovan aspekt u načinima definisanja invalidnosti.

Obzirom da se pomenuta pomoć finansira iz osiguranja usled radne nesposobnosti, opšte je prihvaćeno mišljenje da je potrebno tragati za novim načinima finansiranja ove oblasti i osmisлити nove fondove koji bi izbalansirali trenutnu šemu pomoći za zadovoljenje osnovnih životnih potreba povezanu sa sposobnošću, odnosno nesposobnošću za rad.

Prihod za podršku i izdržavanje

U sistemu socijalne zaštite, zemlje članice Evropske zajednice obezbeđuju novčane povlastice za osobe koje nisu u mogućnosti da rade zbog svoje invalidnosti.

Postoje **dve vrste povlastica**:

- osiguranje i doprinosi u istom iznosu za sve ili skladu sa godinama staža;
- dodela sredstva za osnovnu podršku koja nisu uslovljena doprinosima.

Neke zemlje kao što su Švedska ili Nemačka imaju koncept delimične invalidnosti, koja se ogleda u mogućnosti korišćenja skra-

ćenog radnog vremena i obavljanju nekog povremenog, honorarnog posla.

Definicija invalidnosti koja se koristi da determiniše ove pogodnosti bazira se na potpunoj ili delimičnoj nesposobnosti za samostalnim zarađivanjem novčanih sredstava. Celishodnost i podobnost ovakvog definisanja zavisi od mogućnosti povezivanja sposobnosti za rad i zdravstvenog statusa. S obzirom da osoba, primalac pomoći, obično ne radi, centralno pitanje koje nadležan organ mora da proceni je da li osoba ne radi zbog svog zdravstvenog statusa ili je nezaposlena iz nekog drugog razloga, kao što je nepovoljna situacija na tržištu rada, manjak kvalifikacija, loša profesionalna orijentacija i rehabilitacija, motivisanost za rad, itd.

Može se reći da u zemljama Evropske unije postoje tri pristupa koji mogu da odgovore na sva pomenuta pitanja (*Brunel University, 2002*).

Prvi pristup, *proceduralni pristup* predstavlja ispitivanje proceduralnih razloga zbog kojih je osoba prestala da radi i identifikovanje prepreka za nastavak pređašnjeg posla.

Drugi pristup, predstavlja fokusiranje na razloge zbog kojih osoba nije u stanju da počne da radi upoređivanjem njenih ili njegovih kapaciteta sa zahtevima tržišta rada. Ovaj pristup naziva se i *pristup profilisanja sposobnosti*.

Treći pristup, *pristup zasnovan na oštećenju*, predstavlja procenu invalidnosti bez eksplicitnih referenci o prethodnom ili mogućem radnom mestu. Procenjuje se onaj nivo oštećenja koji osobu onemogućuje za obavljanje nekog posla.

Definicija invalidnosti u kontekstu evropskih antidiskriminacionih zakona

Na zakonu zasnovane definicije invalidnosti bile su centralna rasprava grupe eksperata članova EU grupe za osobe sa invaliditetom. Osnovi okvir koji je po ovom pitanju pružila EU bila je Direktiva Evropske komisije (2000/78/EC) koju su zemlje članice imale u vidu prilikom priprema različitih zakonskih rešenja koja regulišu diskriminaciju, odnosno antidiskriminaciju.

Što se same definicije invalidnosti tiče značajan doprinos dala je Svetska zdravstvena organizacija. Mada, uprkos naporima Svetske

zdravstvene organizacije koja je rezultirala pomenutom definicijom, još uvek ne postoji internacionalna, univerzalna, potpuno prihvatljiva definicija invalidnosti, ni u jednoj zemlji EU. Skorija istraživanja pokazuju da se zakonske definicije invalidnosti razlikuju od zemlje do zemlje, pa čak i u istoj zemlji može biti više definicija.

Dok sa jedne strane, kada govorimo o socijalnoj politici postoje sličnosti u definiciji, s druge strane, pravne definicije razlikuju se u odnosu na naknada za invalide, merama za zapošljavanje, asistenciji i sl.

U odnosu na pravne definicije različitih kategorija i grupa kakve su rodnost, etnicitet, seksualna orijentacija, invalidnost je daleko teže definisati. Razloga ima nekoliko. Prvi razlog je taj što invaliditet u sebi može sadržati različita psihička i fizička stanja. Drugi razlog je nejasna granica između invalidnosti i neinvalidnosti, pa tako definicija može zavisiti od napretka i novih otkrića u medicinskoj nauci.

Pravna definicija invalidnosti razlikuje se i menja se u odnosu na različite namere zakonodavca. Na primer, zakon o socijalnoj zaštiti koji reguliše povlastice za održavanje nege i tuđe pomoći ima u vidu različitu ciljnu grupu od zakona koji reguliše diskriminaciju.

Gledano teorijski, perspektive za definisanje invalidnosti mogu se razlikovati i u odnosu na pitanje šta je izazvalo invalidnost, medicinski razlozi, sredinski faktori, socijalna struktura, individualna ili društvena ponašanja, stavovi i sl.

Antidiskriminacioni zakoni imaju za cilj da spreče nejednak tretman koji je ukorenjen u stereotipima. U sektoru zapošljavanja stereotipi o osobama sa invaliditetom idu od nemogućnosti za rad, do nemogućnosti da se ravnomerno takmiče za radna mesta na tržištu rada, pa do mišljenja da osobe sa invaliditetom ometaju normalan proces rada i da njihovo zdravstveno stanje i zaštita na radu predstavljaju rizik za potencijalnog poslodavca.

Prevažhodno, antidiskriminacioni zakon mora poslati snažnu poruku u javnost koja se zasniva na pretpostavci da je diskriminacija nepravična i da se mora iskoreniti. Antidiskriminativni zakoni, pa problem invalidnosti vide izvan same individue, samim tim predstavljaju garant socijalnog modela invalidnosti.

Pored toga, zakon izgrađuje model invalidnosti kao socijalan i utiče na pomeranje od medicinsko individualnog modela, ka socijalnom i samim tim utiče na uklanjanje stereotipa koji dolaze sa medi-

cinskim modelom. Sve ovo pokazuje da svaka zakonska definicija invalidnosti igra važnu ulogu u socijalnoj konstrukciji invalidnosti.

Pomenuta definicija Svetske zdravstvene organizacije dala je značajan doprinos definisanja invalidnosti sa pokušajem kombinovanja onog što je realno u medicinskom modelu i socijalnom modelu u cilju stvaranja takozvanog *biopsihosocijalnog modela invalidnosti*. Međutim, pomenuti model nije naročito koristan u kontekstu diskriminacionog zakona. Razlog za to je mišljenje Svetske zdravstvene organizacije da je invaliditet rezultat interakcije oštećenja i socijalnog okruženja, dok antidiskriminacioni zakon mora razdvojiti ova dva faktora i utvrditi kakvo ponašanje ili postupak stvara diskriminaciju i protiv koga. Većina EU zemalja imaju zakone koji regulišu različite oblike diskriminacije. One su donele svoje antidiskriminacione zakone posle okvirne direktive EU.

Kada govorimo o definiciji invalidnosti u kontekstu EU antidiskriminacionih zakona, četiri zemlje imaju ove zakone koji u sebi sadrže definiciju invalidnosti. To su Irska, Švedska, Velika Britanija i Nemačka. (*Brunel University, 2002, EC*). Pomenućemo neke.

Irski pravni sistem pokriva diskriminaciju po pitanju invalidnosti sa dva zakona rešenja a ključni je Zakon o jednakim mogućnostima pri zapošljavanju po kome invalidnost predstavlja:

- totalni ili delimični nedostatak fizičkih ili psihičkih funkcija uključujući i nedostatak dela tela neke osobe;
- prisustvo hroničnih oboljenja ili bolesti;
- nefunkcionisanje, malformaciju ili fizički nedostatak dela tela neke osobe;
- stanje ili smetnja koja rezultira drugačiji način učenja u odnosu na osobu koja nema smetnje;
- stanje, bolest, oboljenje koje utiče na proces mišljenja osobe, percepciju realnosti, emocija ili rasuđivanja ili koje izazivaju poremećeno ponašanje.

U Švedskom zakonu o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, invalidnost predstavlja svako trajno fizičko mentalno ili intelektualno ograničenje funkcionalnog kapaciteta osobe koje je posledica povrede ili bolesti nastale na rođenju, posle rođenja ili se može očekivati da će se pojaviti.

Na kraju treba naglasiti da zakoni o diskriminaciji imaju potrebu za jasnim definisanjem pojma invalidnosti, na taj način da definicija

ne treba da opiše grupu zaštićenu zakonom, već definiše radnju koja nešto zabranjuje, pa stoga *definicija mora opisati termin zasnovan na invalidnosti, a ne na invalidnoj osobi.*

Ključni dokument koji nudi preporuke po pitanju invalidnosti i diskriminacije je pomenuta Direktiva Evropske unije koja jasno podržava socijalni model invalidnosti, ali ne pruža samu definiciju invalidnosti. Pa tako, Direktiva ne štiti određenu grupu, već se bori protiv same diskriminacije na svim poljima. Direktiva govori o invalidnim licima kao ugroženoj grupi, o indirektnoj diskriminaciji, razumnoj akomodaciji i afirmativnoj akciji. Ovi primeri mogu biti dovoljan izvor za definisanje diskriminacije po pitanju invalidnosti i definisanju samog pojma invalidnosti.

II Institucije Evropske unije

Ugovorom iz Maastrichta uvedena su tri stuba na kojima počiva Evropska unija:

- Evropske zajednice;
- Zajednička spoljna i bezbednosna politika;
- Saradnja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova.

Osnovu Evropske zajednice čine jedinstveno tržište, ekonomska i monetarna unija i politike EU.

Evropske zajednice imaju za **cilj** da omoguće:

- ekonomski razvoj,
- visok nivo zapošljavanja,
- socijalnu zaštitu,
- rodnu ravnopravnost i jednakost,
- konkurentnost,
- zaštitu životne sredine,
- podizanje nivoa kvaliteta života,
- ekonomsku i socijalnu saradnju.

2.1. Evropski savet

S obzirom da je Evropska unija po svom uređenju više od prostog saveza država, a manje od federacije, u mogućnosti je da ponudi potpuno nova rešenja organizovanja i načina odlučivanja.

Nije lako uskladiti nadnacionalni interes Unije sa nacionalnim interesima država članica. Unija je te probleme rešila kroz zajedničke institucije na koje su države članice prenele deo svog suvereniteta i u isto vreme jasno određujući šta je nadnacionalni interes, a šta su posebni, međuvladini interesi Unije.

Jedna od najvažnijih institucija Evropske unije je **Evropski savet**. Evropski savet je organ koji čine predsednici država i vlada zemalja Evropske unije. Utemeljen je kao organ Evropske unije 1967. godine **Jedinstvenim evropskim aktom**. Predsednici država i vlada se u Evropskom savetu sastaju najmanje dva puta godišnje i zajedno sa

Predsednikom Evropske komisije raspravljaju o bitnim pitanjima Unije i daju podršku daljim aktivnostima.

Uz **Evropski savet** tri najvažnije institucije Evropske unije su:

- **Savet ministara EU,**
- **Evropski parlament,**
- **Evropska komisija.**

Ove tri institucije blisko saraduju uz obostrano poverenje. U slučaju nesporazuma i nesprovođenja odluka Sud pravde se postavlja kao tumač propisa i prava.

Savet ministara ili Savet evropske unije je osnovni organ odlučivanja u Evropskoj uniji. Savet zastupa interese država članica, sa stancima prisustvuje po jedan ministar iz svake nacionalne vlade. Samostalno ili u saradnji sa Evropskim parlamentom usvaja evropske zakone i budžet, usklađuje glavne smernice ekonomskih politika država članica, zaključuje međunarodne sporazume, određuje spoljnu politiku i zajedničku bezbednost.

Zadaci Saveta:

- donošenje odluka o realizaciji ugovorno utvrđenih ciljeva,
- donošenje propisa,
- prenošenje ovlašćenja za sprovođenje odluka na Evropsku komisiju,
- usaglašavanje ekonomskih politika država članica,
- primena ovlašćenja za sprovođenje politika.

2.2. Evropski parlament

Evropski parlament je zakonodavno, savetodavno i jedino neposredno izabrano telo Evropske unije. Ovaj neposredno izabrani organ Evropske unije predstavlja narode država članica Evropske unije.

Raspodela mesta u parlamentu se odvija po dva kriterijuma:

- proporcionalnost između broja birača i broja njihovih predstavnika i
- osiguranje predstavljanja najmanjih država članica.

Evropski parlament je ovlašćen da raspravlja o pitanjima zajednice, da o njima većinom glasova donosi odluke i da ih predočava drugim organima Zajednice.

Može se reći da se nadležnosti Evropskog parlamenta mogu podeliti na zakonodavne, budžetske, političke i kontrolne.

Parlament igra važnu ulogu u imenovanju Komisije i neposredno odobrava imenovanje predsednika Komisije, a potom i njenih članova. Parlament može dvotrećinskom većinom da izglasa nepoverenje Evropskoj komisiji.

Od posebnog značaja su Komiteti, odnosno Odbori Parlamenta koji se formiraju radi stručne pripreme njegove delatnosti. Kada je reč o zakonodavnim planovima Odbori razmatraju pozicije Parlamenta prema Evropskoj komisiji i Evropskom savetu.

Takođe, pokreću vlastite inicijative i ideje kojima mogu uticati na proces kreiranja evropske politike u različitim oblastima.

S obzirom na potrebu multidisciplinarnog pristupa, pitanjima osoba sa invaliditetom bavi se većina Odbora Evropskog parlamenta, mada su sledeći Komiteti odnosno Odbori i njihova delatnost naročito značajni:

- Odbor za zapošljavanje i socijalna pitanja;
- Odbor za kulturu omladinu, medije i sport;
- Odbor za prava žene i jednake šanse pri zapošljavanju.

U okviru Evropskog parlamenta moguće je osnivati različite grupe parlamentaraca. Kada su osobe sa invaliditetom u pitanju u okviru Evropskog parlamenta funkcioniše i Intergrupa parlamenta za osobe sa invaliditetom.

2.3. Intergrupa za osobe sa invaliditetom

Intergrupa za osobe sa invaliditetom formirana 1980. godine pod imenom **sve partijska grupa za osobe sa invaliditetom**. (www.edf-feph.org/apdg). Intergrupa je neformalna grupa članova parlamenta svih nacionalnosti i svih većih političkih grupacija Evropskog parlamenta koje se bave političkim aktivnostima, koji mogu uticati na status osoba sa invaliditetom. Ova grupa nema formalne moći i nije formalni parlamentarni komitet. Od 1999. do 2004. godine u Evropskom parlamentu bilo je blizu 40 parlamentaraca koji su bili veoma aktivni po pitanjima invalida, i blizu 100 parlamentaraca koji su želeli da budu informisani o aktivnostima Intergrupe. Informacije su dobijali jednom mesečno putem biltena.

Inetrgrupa se sastaje u Strazburu gde razmatra pitanja koje se tiču osoba sa invaliditetom, grupa koje okupljaju invalide i EU institucije. Članovi Intergrupe sprovode akcije koje su prioritetne za osobe

sa invaliditetom kao što su upućivanje poslaničkih pitanja parlamentu, Komisiji, predlažu amandmane na dokumente parlamenta o EU politikama i programima a koji su u interesu i tiču se ovih osoba.

Ova Intergrupa tesno saraduje sa Evropskim invalidskim forumom (EDF) koji predstavlja krovnu organizaciju evropskog invalidskog pokreta, sa ciljem obezbeđivanja čvrstog dijaloga između članova Parlamenta aktivnih u Intergrupi i predstavnika NVO osoba sa invaliditetom koji su osnovani na evropskom, nacionalnom ili lokalnom nivou.

Evropski invalidski forum obezbeđuje i sekretarijat za potrebe Intergrupe.

Kada govorimo o dostignućima ove Intergrupe mora se napomenuti da je od svih evropskih institucija **Evropski parlament** igra veoma značajnu ulogu kao institucija koja snažno podržava osobe sa invaliditetom. Članovi parlamenta koji su prisutni u Intergrupi za pitanja invalida bili su posebno aktivni u isticanju značaja pitanja koja se tiču ovih osoba u Evropskom parlamentu. U uspešne akcije Evropskog parlamenta i Grupe ubrajaju se i dopune zakonskih akata EU kojima se jačaju kriterijumi pristupačnosti u različitim oblastima. Može se navesti nekoliko primera.

Članovi Intergrupe su kampanjom koju su sproveli uspeli da unesu princip pristupačnosti u EU Direktivu o autobusima i ostalim prevoznim sredstvima.

Naime, zahvaljujući Intergrupi u Parlamentu se aktivno pregovaralo o amandmanima koji obezbeđuju uključivanje potrebnih mera za pristupačnost u nove zakonske propise.

Intergrupa i Evropski parlament pružali su značajnu podršku kampanji koju je sprovodio **EDF** o uključivanju mera pristupačnosti i socijalnih kriterijuma u EU direktivu o javnim nabavkama. Zahvaljujući pritisku Parlamenta direktiva dozvoljava nadležnima da prilikom izbora na tenderima uključe i kriterijume dostupnosti za osobe sa invaliditetom u tehničke specifikacije kao i socijalni kriterijum.

Prilikom usvajanja direktiva o telekomunikaciji jasno je naglašeno da mora postojati pristup osobama sa invaliditetom i u službama i servisima elektronskih komunikacija.

2.4. Evropska komisija

Komisija je jedna od najvažnijih institucija Evropske Unije. Sastav Komisije čini 25 komesara, iz svake države članice po jedan. Komesare postavlja Parlament Unije, kome je ona direktno odgovorna i koji joj može izglasati nepoverenje. Komisija predlaže nove zakone EU i predstavlja ključnu instituciju kada su inicijative zajednice u pitanju. Takođe, članovi Komisije moraju obavljati svoj posao potpuno nezavisno u interesu Zajednice i ne smeju primati niti tražiti instrukcije ili direktive Vlada država članica.

Zadaci Evropske Komisije su sledeći:

- Nadgledanje poštovanja prava zajednice.
- Garancija funkcionisanja i razvoja zajedničkog tržišta.
- Čuvar prava zajednice.
- Pokretanje integracija.
- Izvršna vlast zajednice.

Administrativnu strukturu Komisije pored članova kabineta čine opšte i unutrašnje službe, kao i Generalni direktorati. Pitanjima osoba sa invaliditetom bave se, na posredan ili neposredan način, većina Generalnih direktorata, među kojima su GD za obrazovanje i kulturu, GD za istraživanja, GD za konkurenciju itd.

Ključni Direktorati koji se neposredno bavi različitim pitanjima važnim za osobe sa invaliditetom je **Generalni direktorat za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti**. Pomenuti Direktorati je bio najaktivniji i najistaknutiji prilikom izrade Strategije i Akcionog plana za osobe sa invaliditetom.

Takođe, važna institucija koju je Evropska komisija osnovala je Grupa na visokom nivou o invalidnosti sastavljena od predstavnika eksperata zemalja članica za pitanja osoba sa invaliditetom.

2.5. Grupa na visokom nivou o invalidnosti

Osnivanje grupe predloženo je od strane Komisije 1996. godine sa osnovnim zadatkom da kontroliše i prati politike i prioritete država koje utiču na osobe sa invaliditetom, prikupljaju informacije i iskustva kao i da pružaju savetodavne usluge Komisiji o metodama pripreme izveštaja u budućnosti, o situaciji i položaju osoba sa invaliditetom u na evropskom kontinentu (*EU, Commission COM(96) 406 final*).

Grupa svoju pažnju usmerava na opredeljenje predstavljeno u Rezoluciji usvojenoj 1996. godine od strane Saveta Evrope i predstavnika država a koji se odnose na:

- osnaživanje osoba sa invaliditetom da se što više uključuju u socijalnu sredinu, i sa druge strane poklanjanje posebne pažnje potrebama i interesima njihovih porodica i staroaca;
- uključivanje invalidske perspektive u sve relevantne sektore koji formulišu i implementiraju različite politike;
- omogućavanje osobama sa invaliditetom pun pristup društvenim tokovima uklanjanjem barijera;
- obrazovanje i formiranje mišljenja javnog mnjenja o mogućnostima osoba sa invaliditetom kao i prema stratega čiju osnovu čini princip jednakih mogućnosti.

Grupa na visokom nivou takođe razmenjuje iskustva sa zemljama članicama o implementaciji relevantnih politika i akcija koje su usmerene ka osobama sa invaliditetom s posebnim poštovanjem i uvažavanjem mišljenja predstavnika navedene populacije. Takođe, Grupa savetuje Komisiju o pitanjima osoba sa invaliditetom posebno u vezi implementacije pomenute Rezolucije.

Na ovaj način, prepoznajući odgovornost koja leži na zemljama članicama, Komisija i zemlje članice jačaju saradnju na polju invalidnosti i ohrabruju i podstiču razmenu primera dobre prakse u Evropskoj uniji, kako je i dogovoreno Rezolucijom.

Važno je pomenuti da bez obzira što postoje određene razlike u detaljima programskih politika zemalja članica, svi sistemi koji se bave problemima osoba sa invaliditetom susreću se sa setom političkih pitanja u implementaciji politika usmerenim ka ovoj populaciji.

S tim u vezi, Grupa na visokom nivou trudi se da prikupi sve potrebne podatke i identifikuje različite pristupe u praktičnoj implementaciji ciljeva Rezolucije.

III Evropske politike ("EU polices")

Oblasti, odnosno politike u kojima se Evropska unija bavi pitanjima osoba sa invaliditetom su: ekonomska i socijalna kohezija, zapošljavanje i socijalna politika, obrazovanje, transport i dr.

3.1. Ekonomska i socijalna kohezija

Osnovna institucija koja promoviše ekonomsku i socijalnu koheziju je **Evropski regionalni fond za razvoj (ERDF)**. Cilj Fonda je promocija ekonomske i socijalne kohezije u zemljama članicama Evropske unije podrškom i pružanjem pomoći u realizaciji akcija koje imaju za cilj smanjivanje nesklada, kako između regiona, tako između samih socijalnih grupa. Takođe, Fond pruža strukturalnu pomoć za nedovoljno razvijene zemlje članice EU. Pomoć se ogleda posebno u finansiranju projekata poboljšanja životne infrastrukture i transporta.

Takođe, finansijska pomoć koju pruža ERDF uglavnom je usmerena na razvoj malih i srednjih preduzeća, produktivnih investicija, razvoj infrastrukture i unapređivanje lokalnog razvoja. Kada je reč o projektima koji su važni za osobe sa invaliditetom, i u skladu su sa njihovim interesima, ERDF uglavnom interveniše i pomaže investiranje u obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, profesionalnu rehabilitaciju, zanatska zanimanja, kao i razvoj transportne infrastrukture. Važno je naglasiti da sve zgrade i kompletna infrastruktura čiju je izgradnju finansirala EU moraju biti pristupačne i adaptirane potrebama osoba sa invaliditetom.

3.2. Zapošljavanje i socijalna politika

Strategija zapošljavanja

Problem nezaposlenosti predstavlja veliki teret razvoju Zajednice, pa je samim tim razumljiva namera Komisije da u saradnji sa zemljama članicama priprema potrebne strategije i različite akcije koje doprinose borbi za veću zaposlenost i socijalnu sigurnost. Novi odnos prema politici zapošljavanja predstavljen je **Amsterdamskim ugovorom (2001/C 80/01)**. Ovaj dokument je korišćen kada je kreirana nova Evropska strategija zapošljavanja.

Strategija zapošljavanja je zasnovana na **četiri osnovna stuba**:

- mogućnost zapošljavanja,
- preduzimljivost,
- adaptabilnost i
- princip jednakih mogućnosti.

Pitanja zapošljavanja i otvaranja novih radnih mesta, predstavlja ključni segment evropske socijalne politike. Svake godine Savet za zapošljavanje i socijalna pitanja usvaja set uputstava i preporuka koje svaka zemlja članica EU mora implementirati u svom godišnjem Nacionalnom akcionom planu.

Takođe, sprovode se različita istraživanja, analize i prikupljanje uporedivih statističkih podataka koji pomažu zemljama članicama da međusobno uporede svoje strategije zapošljavanja i učine ih efikasnijim i efektnijim.

Posebna pažnja se u pomenutim nacionalnim akcionim planovima poklanja osobama sa invaliditetom, nacionalnim manjinama, i ostalim grupama koje se nalaze u društveno nepovoljnijem položaju.

Jedan od ciljeva svakog nacionalnog programa je i razvoj pogodnih formi preventive i aktivnih politika u cilju promocije integracije navedenih društvenih grupa u tržište rada.

U nacionalnim planovima postoje razvijeni reperi i indikatori pomoću kojih se vidi kako različite strategije utiču na osobe sa invaliditetom. Što se tiče ove populacije ona je uključena u sve strategijski targetirane grupe kao što su mladi, dugoročno nezaposleni itd.

Ističe se i značaj novih tehnologija i njihovo korišćenje u cilju pristupačnosti i adaptibilnosti radnog okruženja, kao i mogućnostima koje nove tehnologije pružaju u cilju stvaranja novih radnih mesta.

Antidiskriminacija

Kada je oblast zapošljavanja i socijalne politike u pitanju, diskriminacija se pre svega odnosi na tržište rada, radno mesto i stručnu obuku. Ove pomenute oblasti nalaze se u Antidiskriminativnim direktivama iniciranim od strane Evropske komisije.

Nakon inicijative zemlje članice EU su 2000. godine preuzele *mere za zabranu diskriminacije* osoba sa invaliditetom i ostalih društvenih grupa.

Dve su direktive usvojene od strane Evropskog saveta od suštinskog značaja za borbu protiv diskriminacije:

Prva Direktiva o rasnoj jednakosti sprečava direktnu i indirektnu diskriminaciju po osnovu rasne ili etničke pripadnosti. Pomenuta Direktiva pokriva oblasti zapošljavanja, obuke, obrazovanja, socijalne sigurnosti, zdravstvene zaštite, stanovanja, pristup službama, servisima, dobrima i imovini (2000/43/EC).

Druga direktiva o jednakosti prilikom zapošljavanja fokusira se na diskriminaciju pri zapošljavanju, profesionalnoj orijentaciji i rehabilitaciji. Ona definiše direktnu i indirektnu diskriminaciju po osnovu vere, uverenja, invalidnosti, starosti i seksualne orijentacije. Sadrži važne mere koje se tiču razumne akomodacije sa posebnim osvrtom na pristup tržištu rada za osobe sa invaliditetom, kao i njihovu profesionalnu obuku (2000/78/EC).

Važno je naglasiti da su ove dve Direktive podigle kvalitet zaštite protiv diskriminacije na značajan nivo u svim zemljama Evropske unije.

Same Direktive su podrazumevale i određene promene u zakonodavnim sistemima zemalja članica, pa čak i kod onih zemalja koje su već u svom pravnom sistemu imale antidiskriminacione zakone. Direktive o rasnoj jednakosti i jednak pristup zapošljavanju upotpunjene su Akcionim programom zajednice za borbu protiv diskriminacije.

Prisustvo akcionog programa prepoznaje se samim zakonodavnim aktivnostima, kao komponenta ovog programa. Podrška pozitivnim merama je takođe neophodna u cilju borbe protiv diskriminacije i promocije promene ponašanja i stavova društva u celini.

Program ističe sledeće ciljeve:

- Unapređivanje razumevanja problema vezanih za diskriminaciju putem unapređivanja znanja o ovoj pojavi i putem evaluacije, efikasnosti prakse i same politike.

- Razvoj kapaciteta u cilju efektne prevencije i razumevanja diskriminacije, naročito putem jačanja organizacija i institucija, mera i akcija, kao i razmene informacija na evropskom nivou, uzimajući u obzir različite oblike diskriminacije.
- Promocija i širenje pozitivnih vrednosnih sistema, podvlačeći borbu protiv diskriminacije, uključujući pokretanje kampanja koje informišu i podižu svest javnog mnjenja građana Evropske zajednice (2000/750/EC).

Što se tiče antidiskriminacije u pogledu socijalne kohezije, zapošljavanja i socijalne politike uopšte, Evropski Savet je u Lisabonu 2000. godine definisao strategiju koja za cilj ima dugoročni ekonomski rast, punu zaposlenost, socijalnu koheziju i održivi razvoj. Jedan od ciljeva Lisabonskog programa je postizanje više stope zaposlenosti društveno ugroženih grupa kojima pripadaju i osobe sa psihičkim ili fizičkim invaliditetom. (*Employment & Social Affairs, (2005), The Social Agenda 2005-2010, European Commission*).

Imajući u vidu ove Direktive i ostale delatnosti Evropske unije, može se izneti tvrdnja da ovakav unapređeni jedinstveni okvir kakav su razvile institucije Evropske unije ne postoji nigde drugde u svetu.

Socijalna kohezija

Invaliditet je jedan od faktora koji može prouzrokovati socijalnu isključenost i siromaštvo. Osnovni razlog za pojavu isključenosti iz socijalnih tokova kao i pojavu siromaštva je u potcenjivanju i omalovažavanju osoba sa invaliditetom kao zaposlenih, kao potrošača i društveno aktivnih učesnika.

Decembra 2000. godine Savet Evrope odlučio je da promoviše socijalnu inkluziju i socijalnu koheziju putem izrade nacionalnih planova za socijalnu inkluziju svih zemalja članica. Zemlje članice su se obavezale da pripremaju akcione planove svake druge godine. Evropska komisija i Evropski savet su obavezni da pripreme zajednički izveštaj sa svim rezultatima. Prvi plan je pokrenut jula 2001. godine.

Akcionni plan za zapošljavanje Velike Britanije

Što se ekonomskog koncepta tiče Nacionalni plan Velike Britanije (*Department for work and pensions, 2003, NAP*) ostaje posvećen

razvoju dugoročne produktivnosti i strategiju bazira na makroekonomskoj stabilnosti i implementaciji reforme mikroekonomske politike. Mere koje se koriste imaju za cilj jačanje konkurencije, promociju razvoja i inovativnosti, unapređivanje stručnosti i sposobnosti, investiranje i uklanjanje barijera na tržištu rada.

Plan predviđa neophodnost potrebe da se stopa nezaposlenosti smanji.

Posebno se podvlači zapošljavanje pripadnika manjinskih i ugroženih grupa među kojima su i osobe sa invaliditetom.

Okvirna politika zapošljavanja predviđa obavezu državne administracije da obezbedi jednake mogućnosti za sve svoje građane u procesu zapošljavanja. Očekuje se naime, da tri četvrtine radno sposobnog stanovništva Velike Britanije bude zaposleno do 2010. godine.

Da bi se ciljevi politike zapošljavanja ispunili nije dovoljna samo ekonomska stabilnost sistema. Potrebno je razvijati socijalne službe kao ključni servis za pomoć ljudima pri pronalaženju posla. Takođe, važno je omogućiti neke poreske olakšice koje na posredan ili neposredan način mogu omogućiti jednostavnije zapošljavanje.

Obrazovanje spada u veoma značajne oblasti, i u bliskoj je vezi sa procesom zapošljavanja. Obrazovni standardi se, dakle, moraju podići, i sistem se mora pripremiti da omogući usvajanje znanja na višem nivou od sadašnjeg.

Deo strategije govori i o permanentnom učenju, učenju celoga života, putem promocije učenja od kuće, u zajednici, na radnom mestu, kao i tradicionalnim institucijama.

Strategija, naime, podržava akcije koje podižu nivo obrazovnih standarda u školama, i bazira se na **sledećim principima**:

- Svako može povećavati nivo svog znanja i stručnosti bez obzira na okolnosti u kojima se nalazi.
- Pojedinci, poslodavci i administracija moraju doprineti u troškovima učenja, zato što takva investicija donosi korist na svim nivoima.
- Velikoj Britaniji potrebna je obrazovana i dobro opremljena i obučena radna snaga da bi se postigao stabilni i održivi ekonomski rast.
- Učenje pored ostalog promovise i inkluzivno društvo i aktivno građanstvo i podržava širu uključenost u socijalnu sredinu koja je bazirana na znanju.

Akcionni plan Velike Britanije u skladu sa Okvirnim planom Evropske unije počiva na sledećim načelima:

- poboljšanje i unapređenje procesa zapošljavanja;
- razvoj inicijative i menadžerstva;
- osnaživanje adaptibilnosti radnih mesta kao i adaptibilnost samih zaposlenih;
- jačanje politike jednakih mogućnosti.

Što se tiče osoba sa invaliditetom, strategija planira da se smanjivanje stope nezaposlenosti koja je sada prisutna kod ove populacije kao i kod ostalih ugroženih grupa.

Jasno se ukazuje na neophodnost uključivanja principa jednakih mogućnosti u sve opšte državne politike. Prepoznaje se i potreba za multidimenzionalnim pristupom u borbi protiv socijalne isključenosti koja predstavlja ključni društveni problem kada se radi o ovoj populaciji stanovništva.

Važno je naglasiti da osobe sa invaliditetom čine 19% radno sposobne populacije u Velikoj Britaniji, ali ih je samo 12% zaposleno. Sedmostruko su veće šanse da osobe sa invaliditetom budu nezaposlene i samim tim u potrebi za određenim povlasticama.

Da bi se popravila ova veoma nepovoljna situacija državna administracija čini sledeće:

- Putem takozvane "*Nove pogodbe*" za osobe sa invaliditetom omogućiti dobijanje asistencije i savetodavnog rada prilikom procedure zapošljavanja kao i na samom radnom mestu a u cilju prevazilaženja barijera sa kojima se ove osobe susreću u svom svakodnevnom životu.
- Uspostavljanje *Komisije za prava osoba sa invaliditetom* koje je pripremila i strategijski plan za borbu protiv diskriminacije kojom je ova populacija stanovništva izložena.
- Sprovoditi kampanje za podizanje nivoa svesti i saznanja o osobama sa invaliditetom.

Evropski socijalni fond

Evropski socijalni fond (ESF) je jedan od četiri strukturalna fonda koji je u osnovi formiran sa ciljem da smanji razlike u životnom standardu i da pomogne u onim oblastima Evrope koje zbog različitih faktora imaju probleme koji se obično odnose na postizanje ekonomske i socijalne kohezije.

Kroz doprinos Evropskog socijalnog fonda Evropska komisija utiče na razvoj integracije osoba sa invaliditetom u tržište rada u zemljama članicama. Finansijska sredstva obezbeđena od strane Fonda koriste se za podršku različitim akcijama iz domena socijalne politike, kao što su sticanje radnog iskustva, podrška zaštitnim radionicama i drugim oblicima posrednog zapošljavanja. Obezbeđena je i podrška projektima samozapošljavanja, kao i razvoj kooperativa za osobe ometene u razvoju, a posebno za mentalno zaostale.

Zemlje članice razvijaju svoj pristup prema integrativnim merama, većoj koordinaciji različitih službi, kao i prema korišćenju novih tehnologija u obuci.

Što se tiče sadašnjih programa predviđenih za period 2000-2006. godine ovaj strukturalni fond zadržaće trenutni fokus usmeren ka grupama koje su na neki način u nepovoljnom položaju, pa i na osobe sa invaliditetom.

Naime, osobe sa invaliditetom su akcentirane u svih pet prioriteta Evropskog socijalnog fonda. Uz podršku ovog Fonda, zemlje članice su takođe ohrabrene da urade sistematska istraživanja o specifičnim problemima i potrebama ove populacije. Cilj ovih istraživanja je procena pozitivnih i negativnih akcija i politika koje utiču na položaj invalidnih lica.

Evropska inicijativa za zapošljavanje EQUAL

EQUAL predstavlja inicijativu Zajednice čiji je cilj da ispita inkluzivne načine u donošenju novih evropskih politika i akcija usmerenih ka tržištu rada i predstavlja doprinos u tekućoj reformi zapošljavanja. Takođe, EQUAL pruža pomoć i podršku u prenošenju evropske strategije za zapošljavanje u nacionalne akcione planove zemalja članica (*Employment & Social Affairs, EQUAL, 2004, EC*).

EQUAL se finansira od strane Evropskog socijalnog fonda i Vlada zemalja članica.

Pruža probne mogućnosti za sve učesnike u politici zapošljavanja, u cilju ispitivanja razvoja, testiranja i razmene dobrih iskustava za razliku od drugih programa koje finansira Evropski socijalni fond. EQUAL pruža inovativnu dimenziju i ističe aktivnu saradnju između zemalja članica i svih interesnih grupa.

Fokusira se na nove načine rešavanja problema diskriminacije ljudi na poslu, kao i pri nalaženju posla. Kroz razvoj partnerstva razvijaju se i nove ideje za stvaranje radnih mesta. Razvoj partnerstva podrazumeva i uključivanje predstavnika po zapošljavanje diskriminiranih grupa, pa tako i osoba sa invaliditetom. Svi projekti koje osmišljava i pokreće EQUAL (*Employment & Social Affairs, EQUAL, 2003, EC*), moraju biti dostupni osobama sa invaliditetom.

Da bi postigla svoj cilj, *održivo tržište rada bez diskriminacije*, EQUAL insistira na sledećim principima:

- partnerstvo i osnaživanje;
- transnacionalna saradnja;
- rodnost;
- tematski fokus;
- inovativnost;
- uključivanje u opšte društvene tokove.

Partnerstvo

EQUAL podržava razvoj partnerstva uključujući ključne aktere kao što su lokalni i regionalni organi uprave, nacionalne službe za zapošljavanje, NVO i ostali socijalni partneri.

Radeći sa svim ovim partnerima EQUAL omogućava veću efikasnost u borbi protiv diskriminacije i nejednakosti na polju politike zapošljavanja.

Ključni akteri i grupe koje su u nepovoljnom društvenom položaju uključeni su od početka na analizi posebnih potreba, dizajna, i implementaciji svih aktivnosti. Pored toga privatni i javni sektor u saradnji sa NVO započinju dijalog u cilju postizanja konsenzusa po svim pitanjima.

Važno je napomenuti da se uključivanjem raznolikih subjekata dolazi do svežih ideja na polju politike zapošljavanja.

Transnacionalna saradnja

Transnacionalna saradnja i saznanji aspekt mogu odigrati značajnu ulogu u obezbeđivanju inkluzivnog tržišta rada. EQUAL u ovoj oblasti pomaže i promoviše efektivnu nacionalnu saradnju, transfer znanja, iskustava i uspešnih rešenja između zemalja članica.

Transnacionalna saradnja pojavljuje se na tri nivoa:

- između razvojnih partnera;
- između mreža nacionalnih partnera;
- između rukovodećih struktura EQUAL inicijative i ključnih ljudi i organizacija širom EU.

Rodnost

Jednaka uključenost muškaraca i žena u sve društvene tokove ukazuje na nivo političke zrelosti i jedan je od ključnih faktora jačanja demokratije. Neuspešnost jednakog uključivanja žena dovela je do toga da kreatori politika počinju da uključuju aspekt rodne ravnopravnosti u politiku jednakih mogućnosti.

Tematski fokus

Zemlje EU daju prioritet sledećim tematskim oblastima:

- pristup i povratak na tržište rada;
- borba protiv rasizma;
- otvaranje novih radnih mesta;
- socijalna ekonomija;
- permanentno učenje;
- adaptibilnost na promene;
- usklađivanje porodičnog života i radnog vremena;
- smanjivanje rodni razlika;
- integracija azilanata.

Za svaku od pomenutih tema Komisija u saradnji sa zemljama članicama uspostavlja i omogućuje razmenu iskustava.

Inovativnost

EQUAL inicijativa predstavlja jedan od važnih pokretača aktivnosti ka razvijanju i procenjivanu novih strategija i akcija prisutnih u politici zapošljavanja i antidiskriminacije.

Inicijativa EQUAL takođe ispituje nove načine donošenja inkluzivnih politika i akcija za zapošljavanje i obuku. Takve nove metode mogu uključiti transfer određenih modela u različite regije ili države. Inovacija, dakle nije cilj sam po sebi, već skup mera razvoja politika na nižem nivou.

Uključivanje u opšte tokove

Prenošenje novih znanja u praktičnu politiku i integracija i inkorporiranje novih razvojnih ideja i pristupa u praktičnu delatnost predstavlja srž EQUAL inicijative. EQUAL obezbeđuje načine prenošenja dobre i uspešne prakse do donosioca odluka i socijalnih činilaca, i na nacionalnom i na evropskom nivou.

Sve zemlje članice ustanovile su mehanizme za procenu inkluzivnih rešenja i njihovu implementaciju u politiku zapošljavanja.

EQUAL radi na povećanju mogućnosti zapošljavanja ove populacije putem obuka i savetodavnih aktivnosti. Na primer, EQUAL je svojim aktivnostima razvio službe za procenu, selekciju i osnaživanje osoba sa invaliditetom, kao i promenu svesti javnog mnjenja po pitanju invaliditeta, a sve u cilju obezbeđivanja dostupnosti radnog mesta.

EQUAL takođe, pokušava da razvije i unapredi proces reintegracije na taj način da osoba sa invaliditetom postane aktivni učesnik procesa, a ne pasivni posmatrač koji ima potrebe koje mora neko da mu ispuni.

Evropski socijalni dijalog

Jedan od interesa svih socijalnih partnera je promocija jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom. Institucija koja igra važnu ulogu u razmeni mišljenja svih socijalnih partnera je **Komitet za socijalni dijalog** (COM(1998)322 final). Na sastanku ovog komiteta 1999. godine socijalni partneri usvojili su zajedničku deklaraciju kojom se naglašava sledeće:

- istaći sposobnost, a ne nesposobnost neke individue;
- promocija zapošljavanja osoba sa invaliditetom;
- unapređenje industrijskih veza i odnosa uzimajući u obzir različite forme invalidnosti;
- raznolikost pristupa za prilagodljiva rešenja;
- promocija pozitivnih mera izvan samog radnog mesta (prilagođena škola, transport, stavovi, predrasude itd.) (*Employment & Social Affairs, 1999, Declaration of social partners*).

U cilju promocije zapošljavanja ugroženih društvenih grupa, socijalni partneri su u saradnji sa Evropskom komisijom izdali sažetak

o uspešnim slučajevima zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Publikacija opisuje 36 uspešnih slučajeva zapošljavanja u preduzećima koja posluju u zemljama članicama Evropske unije. U sažetku su pored primera dobre prakse, pomenute i različite inicijative koje pokrivaju oblast podizanja nivoa svesti javnog mnjenja, na koji način aplicirati i zadržati radno mesto kao i inicijative vezane za obuku osoba sa invaliditetom radi uspešnijeg obavljanja posla. Ove inicijative su sačinili državni i privatni poslodavci, predstavnici sindikata i organi lokalne samouprave.

Zdravlje i sigurnost na radnom mestu

S obzirom da se svake godine dogodi milion nesreća na radnom mestu, Evropska komisija posebnu pažnju posvećuje prevenciji nezgoda na poslu. Da bi se učestalost povreda na radu smanjila, od suštinske je važnosti osmisliti i pripremiti radnu sredinu u kojoj se proizvodni rad obavlja.

Komisija smatra da zdrava i sigurna radna sredina treba da:

- stvori uslove za zdravu, motivisanu i produktivnu radnu snagu;
- spreči mogućnost povređivanja, pojavu profesionalnih oboljenja i nesreća;
- spreči troškove koji su povezani sa nesrećama, oboljenjima, rehabilitacije ili obuke novih radnika.

Socijalna zaštita

Inkluzija usmerena ka uključivanju u tržište rada i pronalaženje radnih mesta nije jedini važan zadatak u ostvarivanju pune društvene integracije. Da bi se ostvarila puna društvena integracija svih socijalnih grupa neophodno je unaprediti sistem socijalne zaštite. U vezi sa tim, Komisija je usvojila saopštenje o modernizaciji socijalne zaštite.

Modernizacija podrazumeva ispunjenje četiri cilja:

- obezbediti isplativost rada i ostvariti siguran prihod;
- ostvariti sigurnost penzija kao i održiv penzioni sistem;
- promovisati socijalnu inkluziju;
- osigurati visok nivo zdravstvene zaštite, stabilno i održivo zdravstveno osiguranje.

Podaci o modernizaciji sistema socijalne zaštite u svim zemljama Unije prikupljaju se i na osnovu tih podataka izrađuju se izveštaji na nacionalnom i Evropskom nivou. Izveštaji o rezultatima se podnose svake godine i koriste kao osnova za raspravu i donošenje zaključaka u Evropskom Savetu. Izveštaji koji tretiraju osobe sa invaliditetom nalaze se u **MISSOC - zajedničkom informacionom sistemu o socijalnoj zaštiti u zemljama članicama Evrope**. MISSOC predstavlja važan izvor podataka i rezultata koji se koriste u EU analizama.

Starenje populacije je još jedan faktor koji dovodi do potrebe za podizanjem nivoa socijalne zaštite, pa se Komisija trudi da i po ovom pitanju podiže nivo svesti društva i podstiče debate na ovu temu. Procenjuje se da 25-33% populacije osoba sa 70 i više godina ima zdravstvene probleme, a takođe se procenjuje da je 30% onih sa 80 i više godina, veoma nesposobno.

3.3. Industrija

Usvajanjem Direktive o novom pristupu tehničkoj standardizaciji i harmonizaciji započet je proces usaglašavanja industrijskih standarda i tehničkog zakonodavstva.

Ovakav pristup je komplementaran sa evropskom politikom o kvalitetu koja podrazumeva i saradnju nacionalnih i internacionalnih tela koja sprovode standardizaciju. To omogućava uspešno poslovanje, proizvodnju i prodaju proizvoda širom Unije uz pomoć međusobnog razumevanja i ostvarivanja komplementarnog proizvodnog procesa.

Neke od osnovnih regulativa i zakonodavnih aktivnosti na ovom polju utiču značajno na osobe sa invaliditetom:

- Komisija je naložila određenim institucijama razvoj harmonizacionih standarda u cilju implementacije **Direktive o medicinskim uređajima (93/42/EEC)**. Pod okriljem te Direktive, **CEN tehnički komitet** priprema standarde tehničkih pomagala za osobe sa invaliditetom. CEN je već pripremio prvi set standarda za grupu proizvoda u koje spadaju invalidska kolica, pomagala za hodanje, kreveti, dizalice, i dr. Ovi novi standardi će u budućnosti potpuno zameniti standarde koji postoje u evropskim zemljama.
- U okviru politike standardizacije Evropskog informativnog društva Komisija je zadužila agencije za standardizaciju

CEN, CENELEC i ETSI i pozvala ih je da identifikuju specifične potrebe kada je u pitanju standardizacija koja obezbeđuje lakšu integraciju starih i invalidnih lica u informaciono društvo.

U ispunjenju ovih zadataka organizacije koje vrše standardizaciju konsultuju se sa svim subjektima na tržištu: organizacijama potrošača i sa organizacijama koje reprezentuju stara i invalidna lica. Podvlači se potreba daljeg razvoja koncepta "**dizajn za sve**" i razvoj asistivnih tehnologija za stara lica i osobe sa invaliditetom.

Radi uklanjanja prepreka u uspostavljanju i funkcionisanju tržišta u sektoru izgradnje Komisija je uskladila relevantne tehničke specifikacije i propise koji regulišu ovu oblast:

- **Mere sigurnosti u hotelima.** S obzirom da su hoteli često stare građevine mora se garantovati minimalni nivo sigurnosti.
- **Izgradnja.** Direktiva koja reguliše izgradnju zasniva se na novom pristupu tehničke harmonizacije i obezbeđivanja osnovnog nivoa zaštite zdravlja i sigurnosti samog objekta (*Regulation (EC) No 1882/2003*).
- **Sigurnost liftova.** Evropski savet je objavio direktivu 1995. godine koja tretira ovu oblast (*95/16/EC*).
- **Vozila i transport.** Komisija je usvojila predlog direktive koja se odnosi na specifične mere i propise po pitanju vozila koja imaju više od osam sedišta. Direktiva je naročito značajna za osobe sa smanjenom pokretljivošću (*2001/85/EC*).

3.4. Ljudska prava i osnovne slobode

Osnova svake demokratski uređene države predstavlja poštovanje i zaštita ljudskih prava svih građana, pa tako i osoba sa invaliditetom. Obzirom da su sve zemlje članice kao i sama Unija uređene po demokratskim principima podrazumeva se da one poštuju ljudska prava.

Svako nepoštovanje ljudskih prava bilo koje zemlje članice povlači za sobom akciju institucija Evropske unije koja se može ogledati u pokretanju političkih ili ekonomskih sankcija.

Pored osnovnih ljudskih prava Unija poštuje i **osnovna socijalna prava** što je i propisano poglavljima **Amsterdamskog ugovora**.

Što se tiče procedure podnošenja tužbi, svaki građanin može se obratiti nacionalnom sudu ili institucijama Evropske unije, pre svega Evropskom sudu, ukoliko postoji sumnja na kršenje osnovnih ljudskih prava.

Postoji i mogućnost za svakog građanina da se obrati Evropskom ombudsmanu ukoliko postoji potreba za njegovo delovanje u okviru nadležnosti koje su mu kao instituciji propisane.

Evropske unija i njene institucije mogu pokrenuti i različite akcije usmerene na **borbu protiv diskriminacije** baziranoj na rodnoj ravnopravnosti, rasi, etničkom poreklu i verskoj pripadnosti.

Svaka zemlja koja želi da postane deo Zajednice mora jasno pokazati da namerava da poštuje ljudska prava i dostojanstvo svakog svog građanina. Zajednica sprovodi i akcije jačanja pravnog sistema, razvoj civilnog društva i podršku demokratskom poretku u tranziciji.

Komisija za ove potrebe odvajaju značajna finansijska sredstva koja prosleđuje kroz "**Evropsku inicijativu za demokratiju i zaštitu ljudskih prava**".

Privatnost i zaštita ličnih podataka predstavlja značajan aspekt ljudskih prava.

S namerom da zaštite ova prava svojih građana, Evropski parlament i Evropski savet usvojili su "**Direktivu o zaštiti pojedinca i ličnih podataka**" (95/46/EC). Direktiva pokriva i pitanja podataka o zdravstvenom stanju i invalidnosti.

Pored navedenog postoje i mere zaštite podataka u vezi sa biotehnoškom industrijom kao i biomedicinom, zaštitom embriona i fetusa itd. Za ovu oblast ključni su **ELSA pristup, BIOMED program, BIOTECH**, itd.

Borba protiv nasilja i seksualne eksploatacije takođe je u fokusu institucija Zajednice. Evropska komisija je odgovorna za implementaciju nekoliko programa borbe protiv nasilja i seksualne eksploatacije, a to su **STOP inicijativa** i program usmeren na borbu protiv trgovine ljudima i seksualnog zlostavljanja dece, kao i **DAPHNE (2004/803/EC)** - program mera za borbu protiv zlostavljanja žena, dece i mladih.

DAPHNE program obezbeđuje finansijsku podršku za nevladine organizacije i volunтарыstičke organizacije koje su aktive na polju borbe protiv zlostavljanja žena dece i mladih. Aktivnost DAPHNE usmerena je na umrežavanje organizacija i institucija koje se bave ovom

oblašću, razmeni informacija, promociji mera za prevenciju i prevenciju zlostavljanja kao i pokretanje pilot projekata koji obezbeđuju inovativne metode u ovoj oblasti.

Evropska unija je 2000. godine ponudila paket mera koje ciljaju na jačanje prava čoveka i na poštovanje ljudskih prava širom Evropske unije. Taj **paket mera** čine dve direktive odnosno dva Evropska zakona:

- **Direktiva o rasnoj jednakosti** koja sprečava diskriminaciju na polju rasnog ili etničkog porekla. (COM(1998)322 final)
- **Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju** koja zabranjuje diskriminaciju na polju religije, invalidnosti, starosti i seksualne orijentacije. (2000/78/EC)

Ove direktive spadaju u oblast zapošljavanja i socijalne politike s obzirom da su donete uz aktivno učešće Komisije i Generalnog direktorata za zapošljavanje i socijalnu politiku.

3.5. Zaštita potrošača

Politika zaštite potrošača EU pokriva različite tipove potrošača, i potrošača invalida. Međutim, za potrošače invalide je važno reći da imaju posebne potrebe po pitanju politike zaštite potrošača i radi toga je potrebno pokrenuti akcije da bi se osobe sa invaliditetom aktivno integrisale i u ovu politiku Evropske unije.

Naime, generalni pristup je isti kao i kada su u pitanju osobe, potrošači koje nemaju invaliditet, s tim što je potrebno obezbediti podršku projektima kojima se finansijski podržava uključivanje reprezentativnih organizacija u proces pregovaranja i konsultacija kad god za to postoji objektivna mogućnost.

Predlozi za ovakav vid akcija između ostalog podrazumevaju razvoj kriterijuma o korisnicima sa posebnim potrebama koji će biti uključeni u protokole koji se koriste za uporedna testiranja proizvoda i koji mogu obezbediti neka uputstva za pisanje izveštaja o testiranju. Ovaj rad je koordinisan od strane **Information technology laboratory (ITL)** koji grupiše organizacije potrošača koje preduzimaju uporedna testiranja proizvoda.

Finansijsku podršku obezbeđuje i posebno odeljenje **BBC televizije**, sa TV programima za osobe sa invaliditetom. Predmet programa su pristupačnost i kapaciteti za ove osobe u supermarketima,

kao i problemi sa kojima se susreću osobe sa invaliditetom prilikom različitih turističkih poseta. Kao direktan rezultat ovog BBC-ovog programa, problemi su jasno identifikovani i rešeni u roku od godinu dana.

U cilju zaštite potrošača osoba sa invaliditetom korišćen je i princip "dizajna za sve". Odličan primer za poštovanje principa "dizajna za sve" predstavlja priprema i uvođenje evra kao zajedničke valute Evropske unije. Ovaj posao je sproveden uz učešće predstavnika osoba sa hendikepom, kao predstavnika potrošača. Predstavnici osoba sa invaliditetom bili su uključeni u svim nivoima donošenja odluka.

Još od 1996. godine predstavnici ovih potrošača bili su konsultovani kroz, takozvanu, **Euro grupu**, koju je osnovao Komitet za zaštitu potrošača. Njihov zadatak bio je da na osnovu različitih aspekata "evra za potrošače" sugerišu dizajn papirnih novčanica i kovanog novca.

Njihovim aktivnim učešćem u procesu odlučivanja i sugerisanjem, propisom o evro kovanom novcu, omogućuje se lako korišćenje novčića za sve građane Unije, naročito za slepe i slabovide osobe.

Pored toga, vođeno je računa i o drugim aspektima korišćenja evra, a posebno u sektoru turizma i prodaje. Ovim sporazumom predviđeno je da se mora obratiti pažnja na potrebe slepih i slabovidih prilikom isticanja cena različitih proizvoda.

Sprovodili su se i programi treninga osoba sa invaliditetom o temama zaštite interesa potrošača, pa su tako i asocijacije koje okupljaju slepe i gluve osobe pozvane da pošalju svoje predstavnike da učestvuju u pomenutim obukama.

I na kraju, pokrenuti su i pilot projekti koji pomažu kreiranje informatičkih i svih drugih pomagala koji su adaptirani za potrebe starih, za osobe na niskom ekonomskih i socijalnom nivou, za osobe koje imaju specifične hendikepe koju ih onemogućavaju dobijaju potrebne informacije o evru (slepi, slabovidi, gluvi i nagluvi, osobe sa smetnjama u učenju).

3.6. Turizam

Putovanja i turizam su u zemljama Evropske unije postala jedno priznato socijalno pravo koje se tiče svih njenih građana. Mada, procenjeno je da preko 40 miliona Evropljana još uvek za praznike ili nekim drugim povodom ne putuje. Smatra se da veliki broj osoba sa

invaliditetom nije u stanju da putuje zbog nepristupačnosti mnogih turističkih ponuda. Naime, mnoge osobe sa invaliditetom žele da putuju, ali različitost u nivoima pristupa određenim destinacijama u kombinaciji sa lošom informisanošću i lošim iskustvom dovodi do obeshrabririvanja ovih potencijalnih turista.

Zahtevi za dostupnim turističkim ponudama rastu, pa tako i turistička industrija zemalja EU sagledava osobe sa invaliditetom kao važnu potrošačku grupu.

Jedan od načina na koji je moguće popraviti turističku ponudu za turiste sa invaliditetom je i obezbeđivanje preciznih informacija o trenutnoj turističkoj ponudi i turističkim objektima koji mogu ispuniti sve zahteve i očekivanja ovih osoba. Da bi obezbedila potrebne informacije za ovu grupu potencijalnih turista, Evropska komisija je sprovedla studiju *"Poboljšati informisanost o turizmu za osobe sa invaliditetom"* i na osnovu rezultata te analize pripremila dve publikacije: *"Stvoriti Evropu dostupnu za turiste sa invaliditetom"* i *"Turistički vodič za osobe sa invaliditetom"*. Prva je namenjena profesionalcima koji se bave turizmom, a druga osobama sa invaliditetom koja žele da putuju.

Navedena studija predlaže načine na koje se može poboljšati turistička ponuda u zemljama EU za ovu populaciju. Studija daje objašnjenja na koji se način treba ponašati prema osobama sa različitim vrstama hendikepa. Ponuđena su precizna uputstva na koji način prići, asistirati, komunicirati sa slepima i slabovidima, gluvima i nagluvima, osobama sa telesnim invaliditetom, osobama sa problemima u učenju itd.

Pružaju se i potrebna znanja o načinima informisanja i uopšte o pružanju informacija koje su važne za osobe sa invaliditetom. Tako, postoje opisi situacija sa detaljnim uputstvima kako izvršiti rezervaciju, dobiti potrebne informacije o parkingu, o udaljenosti turističkih objekata od transportnih stanica, o udaljenosti od parkinga do ulaza u turistički objekat, informacija o visini stepenika, itd. Studija predlaže uvođenje izveštaja-biltena koji bi sadržao sve potrebne informacije koje su od značaja za osobe sa invaliditetom.

3.7. Humanitarna pomoć

Evropska unija je jedan od najvećih donatora humanitarne pomoći u svetu.

Odeljenje za humanitarnu pomoć (ECHO) je osnovni servis Unije zadužen za te aktivnosti. ECHO podržava mnoge akcije koje su direktno usmerene na pomoć osobama sa invaliditetom.

Na primer, Odsek za humanitarnu aktivnost podržavao je projekte pomoći ljudima koji su postali invalidi povredom uzrokovanom aktiviranjem nagaznih mina. Za programe skretanja pažnje na opasnost od nagaznih mina u bivšoj Jugoslaviji kao i na programe rehabilitacije žrtava usled aktiviranja mina u Iraku EU je odvojila sumu od 1,43 miliona evra.

ECHO ima mrežu saradnika u regijama u kojima sprovodi svoje aktivnosti i njihova je dužnost da nadgledaju programe koje za njih sprovode partneri iz različitih NVO. Zadatak ovih saradnika je i da podnose izveštaje o toku sprovođenja projekata, kao i da pružaju pomoć, kada je potrebno, u pripremi različitih strategija na lokalnom nivou. Kada je reč o finansijskoj podršci ona se često pruža i za projekte za osobe sa invaliditetom, kao što su kratkotrajne olakšice za rehabilitaciju od povreda ili pružanje podrške i podsticaj njihovom samostalnom životu.

Veliki broj projekata koje finansira ECHO je predstavljaju podršku pri izradi proteza i ostalih pomagala.

3.8. Informacije i komunikacija

Informisanje je jedna od veoma važnih oblasti Evropske unije. Sve institucije i zemlje članice čine napore da informišu javnost o postignućima i projektima koji se sprovode na nivou Zajednice. Ključnu ulogu u oblasti informisanja igra **Generalni direktorat za informisanje** čija je uloga da obezbedi građanima Evropske unije pravovremene informacije o glavnim temama razvoja Zajednice.

Projekti u domenu informisanja inicirani su i koordinisani od strane Evropske komisije a najčešće kroz **PRINCE program**, koji predstavlja informacioni program za sve građane Evrope. Ovaj program se sprovodi u saradnji sa zemljama članicama, civilnim društvom i ostalim evropskim institucijama.

Komisija nastoji da se informacioni i dokumentacioni servis prilagodi tako da bude pristupačan različitim grupama, pa tako i osobama sa invaliditetom, uzimajući u obzir i jezičke i kulturne razlike. U skladu sa pomenutim, a imajući u vidu koncept "dizajna za sve", u

komunikaciji i razmeni informacija može se koristiti *Brajevo pismo*. Informacije se mogu snimati na kasetu, može se koristiti štampa sa velikim fontovima i ostale tehnike i tehnologije koje se koriste u cilju obezbeđivanja pisanog i svakog drugog materijala za osobe sa različitim tipovima invaliditeta.

Slično ovome, odgovarajuće tehnike kao što je znakovni govor, mogu se koristiti kao sredstvo prevođenja na konferencijama. Na ovaj način obezbeđuje se puna informisanost za osobe sa slušnim oštećenjima. Obezbeđen je i odgovarajući materijal prilagođen osobama sa mentalnim oštećenjima i problemima u učenju.

3.9. Interna politika zapošljavanja

Kada govorimo o politici zapošljavanja u institucijama EU, treba napomenuti da je Evropska komisija usvojila praktična pravila za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u institucijama Unije (*Employment & Social Affairs, Code of good practice*).

Donošenjem ovih pravila formiran je jasan stav evropskih institucija u pogledu zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Ovim pravilima skreće se pažnja na pozitivan odnos prema zapošljavanju radno sposobnih građana Evrope bez obzira na invaliditet. Pravila su predočena svim evropskim institucijama i njenim zvaničnicima koje su u obavezi da ih implementiraju.

Potrebno je pomenuti nekoliko značajnih tačaka ovog pravila:

- adaptacija procedure zapošljavanja potrebama osoba sa invaliditetom,
- obezbeđivanje različitih treninga koji su potrebni zaposlenim invalidima,
- obezbeđivanje potrebne tehničke podrške,
- reorganizacija posla i fleksibilno radno vreme,
- pravo na razumno prilagođavanje radnog mesta, itd.

Komisija je takođe razvila strategiju kojom će se locirati sve njene kancelarije u zgradama koje su pristupačne svim sadašnjim i potencijalnim klijentima, kao i samom osoblju. Poslednjih nekoliko godina Komisija je sprovedla specifične adaptacije sadašnjih prostorija.

U budućnosti, sve zgrade koje koriste evropske institucije biće projektovane tako da ispunjavaju minimum standarda po pitanju pri-

stupačnosti, a zgrade koje nisu adaptirane biće progresivno poboljšavane.

3.10. Javne nabavke

Javne nabavke u praksi mogu imati značajan uticaj na ponašanje ekonomskih činilaca. Uređenje ovih prava može se koristiti u implementaciji različitih aspekata politike jednakih mogućnosti.

Na primer, pozitivna akcija koja se koristi u u javnim ugovorima znači obezbeđivanje i postizanje ciljeva koji bi bez pozitivne akcije bili teško ostvarivi. Pa tako, uspostavljanje, podsticanje i podrška otvaranju zaštitnih radionica za osobe sa invaliditetom, koje ni na koji način ne bi mogle da izdrže konkurenciju slobodnog tržišta koje nameću uobičajene komercijalne kompanije, koje su na normalnom nivou produktivnosti, predstavljaju jedan od primera.

Ovakvi i slični primeri jednakih mogućnosti nisu isključeni iz politike EU prema javnim nabavkama. Kriterijumi moraju biti u skladu sa zakonom, naročito u pogledu transparentnosti, poštovanja antidiskriminativnih zakona i opštih pravila javnih uprava.

Dokument "*Javne nabavke u EU - korak napred*" (COM (96) 583 final) usvojen od Evropske komisije upućuje na korišćenje politike javnih nabavki u cilju promocije između ostalog i zapošljavanja osoba s invaliditetom. Naravno, u isto vreme potrebno je ispoštovati zakonsku regulativu, posebno u oblasti kreiranja slobodnog tržišta i zdrave konkurencije.

Po pitanju javnih nabavki navodi se nekoliko mogućnosti kojima administracija može težiti ka ispunjenju društvenih ciljeva.

- Direktiva o javnim nabavkama obezbeđuje pravila kojima poboljšava isključenje kandidata koji ne ispunjavaju ili krše nacionalne socijalne zakone, uključujući i one značajne za promociju i podršku jednakih mogućnosti.
- Druga mogućnost je davanja uslovne prednosti za izvršenje ugovora ukoliko je u skladu sa u socijalnim karakterom ugovora, sa ciljem npr. promocije zapošljavanja pripadnika ugroženih grupa. Naravno, ovakvo postupanje kada su javne nabavke u pitanju ne sme diskriminisati tendere u zemljama članicama i mora obezbediti potpunu transparentnost procedure.

3.11. Konkurencija

Jedan od osnovnih ciljeva koji Evropska zajednica mora da omogućiti je i konkurentnost. Politika konkurencije spada u nekoliko osnovnih politika koje su u domenu institucije Evropske unije. Konkurencija i sloboda tržišta opisani su u samom Evropskom ugovoru.

Članom 92 Evropskog ugovora, predviđeno je da svaka odobrena pomoć od strane bilo koje zemlje članice Evropske unije koja na bilo koji način ometa princip slobodne konkurencije, tako što favorizuje određene proizvode, inkompatibilna sa principom slobodnog tržišta.

Da bi ove principe učinila jasnijim i skrenula pažnju na izvesna odstupanja od ovih pravila, Evropska komisija je pripremila saopštenje pod nazivom "*Vodič od pomoći do zapošljavanja*". Publikacija detaljno navodi nekoliko mera za uspešnu politiku zapošljavanja na koju se ne odnosi pomenuti član 92, s obzirom da se tim merama ne postiže favorizovanje neke individue, niti proizvodnja određenih dobara.

Ukoliko se te mere odnose na određenu osobu i sa namerom postizanja objektivnih ciljeva na osnovu jasnih kriterijuma i bez njihovog favorizovanja i ukoliko im je namera da:

- Unaprede ličnu situaciju radnika na tržištu rada ili da omogućite radniku da pronađe odgovarajući posao, i samim tim postane socijalno integrisan u društvo. Ovo je posebno značajno kada su u pitanju stručne obuke i pripravnički staž.
- Dopune prihode nekim zaposlenima.
- Podstaknu zapošljavanje žena u poslovima koji su tradicionalno muški ili da podstakne zapošljavanje pripadnika nacionalnih manjina.
- Podstiču mobilnost radnika, stvaranjem mogućnosti za samozapošljavanje.
- Promovišu zapošljavanje osoba sa fizičkim ili psihičkim invaliditetom.

3.12. Obrazovanje, obuka i briga za mlade

Obrazovanje i obuka predstavljaju važnu oblast koja svojim zadacima obezbeđuje jedan od najvažnijih ciljeva Evropske unije, a to

je dinamična, na znanju zasnovana zajednica evropskih zemalja sposobna da omogući ekonomski rast, otvaranjem novih radnih mesta i jačanjem socijalne kohezije. Da bi se ovi ciljevi ispunili šefovi država i Vlada Evropske unije zaključili su da nije dovoljna samo transformacija ekonomskog sistema. Potrebno je pokretati različite programe koji podstiču modernizaciju socijalne zaštite i obrazovnog sistema. Proces promena ovih sistema sprovodi se na nacionalnom nivou i u nadležnosti je zemalja članica uz učešće Evropske unije. Aktivno učešće Evropske unije u ovom procesu ogleda se pre svega u razmeni iskustava i obezbeđivanju saradnje i omogućavanje protoka informacija širom Zajednice.

Imajući navedeno u vidu, Ministri obrazovanja zemalja članica Evropske unije postigli su dogovor o zajedničkim obrazovnim ciljevima za naredni desetogodišnji period.

Ciljevi su sledeći:

- unapređivanje kvaliteta i efikasnosti obrazovnih i trening sistema Evropske unije;
- omogućiti obuku i obrazovanje za sve građane;
- širiti obrazovanje širom sveta.

Akcije koje sprovodi Evropska zajednica koje su usmerene ka podršci osoba sa invaliditetom se u oblasti obrazovanja, obuke i podrške mladima razvijaju kroz opšti okvir mera i različite programe.

Obrazovanje

Institucije Evropske unije, a pre svih Evropska komisija, kao jedan od svojih ciljeva ističe i povećanje kvaliteta obrazovanja širom Zajednice. S obzirom da obrazovni sistem spada u nadležnost svake zemlje članice, uloga Unije je da nudi mere, jača međusobnu saradnju zemalja i različitim programskim aktivnostima koje podržava, pokušava da ponudi neka nova, inovativna rešenja.

Nekoliko veoma značajnih obrazovnih programa pokrenuto je na nivou Unije među kojima su **programi Socrates, Leonardo da Vinci, Helios** itd.

Program **SOCRATES** (*EC, Education & Culture, Socrates programme*) ima za cilj razvoj evropske dimenzije obrazovanja, promociju unapređenog znanja evropskih jezika, pružanje podrške razmeni informacija o obrazovnim sistemima i promociju multikulturalne dimen-

zije obrazovanja. Cilj programa je i povećanje kvaliteta obrazovanja merama evropske saradnje i promovisanjem mobilnosti i razmene studenata i nastavnog kadra.

Komisija i nacionalne agencije, uz poštovanje nadležnosti pod kojima su oni odgovorni za donošenje odluka, trude se da obezbede da program SOCRATES aktivno doprinosi implementaciji politike Unije. Ovo posebno podrazumeva inicijative za promociju jednakih mogućnosti za muškarce i žene, promociju jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom, kao i za promociju socijalne i ekonomske kohezije u regionima zemalja članica Evropske unije.

Ovaj inkluzivni pristup zahteva da principi integracije postanu značajni prilikom izbora prioriteta kada se biraju projekti za sve akcije u programu SOCRATES. Mere planirane od strane koordinatora projekta za promociju integracije osoba sa invaliditetom, kao i za upoznavanje sa posebnim potrebama u obrazovanju, analiziraju se sa posebnom pažnjom.

Ispunjenje zadatka međusobne saradnje između koordinatora i nacionalnih agencija igraju veoma važnu ulogu u ovom kontekstu, posebno kada je reč o decentralizovanim akcijama i programima. Potrebno je obezbediti određeni nivo dostupnosti informacija naročito između SOCRATES i *Youth kancelarije* za tehničku podršku sa nacionalnim agencijama.

Sledeći primer ilustruje potrebu za dostupnost informacija. Da bi se ugodio i posavetovao, student sa hendikepom na univerzitetu ili višoj školi, potrebno je posedovati listu specijalnih nastavnih potreba. Potrebna je i neka vrsta savetodavnog vodiča.

Odnos Evropske unije obrazovanja i osoba sa invaliditetom ogleda se i u nekim važnim dokumentima evropskih institucija.

Važno je pomenuti **Luksemburšku povelju**, usvojenu 1996. godine koja ističe principijelne ciljeve promocije integracije osoba sa invaliditetom u obrazovne procese. Takođe, Evropska agencija za razvoj sačinila je izveštaj o posebnim potrebama u obrazovanju.

Obuka

Program **LEONARDO DA VINCI** (*Official Journal L 340, 1994:8-24*). ima za cilj promovisanje novih pristupa u osnovnom i kontinuiranom stručnom procesu, praksi i obuke. Posebno je podvučena va-

žnost kvaliteta obuke i inovativnim metodama. Evropski savet je odredio okvir projekta LEONARDO DA VINCI, kao i ciljeve koji se moraju postići ovim programom.

Postoji 19 zadataka od kojih se dva odnose na osobe sa invaliditetom:

- Promocija jednakosti u pristupu, osnovnom i kontinuiranom treningu osoba koji su na bilo koji način u nepovoljnom položaju, bilo zbog ekonomskih i socijalnih razloga, geografskih, etničkih faktora, ili fizičkog ili psihičkog invaliditeta. Naglašava se, da se posebna pažnja mora pokloniti onim osobama koje su pod uticajem riziko-faktora i koji mogu uzrokovati njihovu socijalnu i ekonomsku isključenost.
- Promocija jednakosti prilika koje se odnose na radnike migrante i njihovu decu, kao i na one koji nisu u mogućnosti da zbog invalidnosti aktivno učestvuju u nekom vidu stručne obuke.

U svoje prve tri godine postojanja od 1995. do 1997. godine bilo je 59 projekata podržanih od LEONARDO DA VINCI programa, od kojih su korist imale osobe sa invaliditetom. Namera ovih projekata bila je da pronađu načine unapređenja pristupa obrazovanju za ovu populaciju, kao i da povećaju mogućnosti za njihovo zapošljavanje kroz:

- razvoj inovativnih trening programa,
- prikupljanje i obezbeđivanje specifičnih i jasno targetiranih informacija,
- razvoj programskih ciljeva usmerenih ka profesionalcima koji se bave profesionalnom rehabilitacijom i socijalnom reintegracijom.

Ovi projekti se bave nekim pitanjima kao što su:

- Razvoj multimedijalnih sadržaja za internet.
- Tele-edukacija i stručna obuka osoba sa invaliditetom.
- Socijalna i profesionalna integracija mladih obolelih od autizma.
- Unapređivanje zaposlivosti osoba sa invaliditetom u sektori- ma komunikacione industrije, informatičkog dizajna, i telematika.
- Razvoj specijalnih softverskih paketa za osobe sa autizmom.
- Razvoj stručnog usavršavanja volontera iz nevladinih organizacija za posao personalnog asistenta itd.

Druga faza Leonardo da Vinci programa pokriva period 2000-2006. godine. U pripremi predloga za drugu fazu po pitanju osoba sa invaliditetom naglašeno je da zadaci ovog programa moraju biti usmereni ka:

- kvalitetnoj obuci,
- podršci inovativnih rešenja,
- promociji evropske dimenzije sistema stručnih obuka i prakse,
- podsticanju permanentnog učenja, to jest učenja celog života (lifelong learning).

U implementaciji programa posebna pažnja mora biti poklonjena borbi protiv ekskluzije, odnosno izopštavanja, isključivanja osoba sa invaliditetom iz društvenih tokova, borbi protiv rasizma i ksenofobije, kao i uklanjanju svih formi diskriminacije, i promociji jednakih mogućnosti za sve građane Unije.

Omladina

Briga Evropske unije za omladinu ostvaruje se **programom YOUTH (COM(2001) 681 final)** koji ima direktnu podršku Komisije i nadležnog Generalnog direktorata.

Osnovni zadatak evropskog programa **Youth** je doprinos edukaciji omladine izvan školskog sistema i obezbeđivanje potrebnih sredstva za finansijsku podršku za projekte u ovoj oblasti. Za ovu namenu je u 1997. godini obezbeđeno su značajna sredstva i projektima je bilo obuhvaćeno 70.000 mladih ljudi.

Youth za Evropu svoj rad bazira na okvirnom planu mera koji su sačinile same zemlje članice.

Programom se predviđa postizanje sledećih **ciljeva**:

- Kroz socio-vaspitne mere, za i u saradnji sa omladinom, podizanje nivoa svesti o opasnostima koje donosi svaki vid isključivosti, kao što su rasizam i ksenofobija.
- Ohrabrivanje i podsticanje mladih ljudi da stiču nova znanja, razvijaju svoju svest tako da budu u mogućnosti da suštinski vrednuju kulturološke i sve druge različitosti.

Pored programa YOUTH značajno je pomenuti i **Evropski volonterski servis** koji okuplja mlade širom Evropske zajednice.

Evropski volonterski servis je program koji je otvoren za sve mlade ljude uzrasta od 18-25 godina koji su legalno nastanjeni u zemljama Evropske unije, kao i u Norveškoj i Islandu.

Ovaj servis promovira mobilnost mladih ljudi u Evropi i omogućuje im neformalno obrazovno iskustvo koje je blisko vezano sa zemljom njihovog porekla.

Servis pomaže razvoj sposobnosti i veština u interkulturalnom kontekstu, i ujedno promovira koncept jedinstvenog evropskog identiteta.

Aktivnosti Evropskog volonterskog programa mogu biti socijalni, kulturni, umetnički, kao i vezani za pitanja životne sredine i sporta.

Za vreme pilot projekta kada se formirao Evropski volonterski program u 1996/97. osnovna crta projekta bila je razvoj dugoročnog volonterskog servisa na period od šest do dvanaest meseci. S obzirom da je to ne tako kratak period osećalo se da mladom čoveku sa posebnim potrebama može biti teško da obaveže sebe da na tako dug period vremena odsustvuje od kuće.

Sa ciljem proširenja mogućnosti posebno mladih osoba sa invaliditetom, Evropska komisija nastavlja da podržava i kratkoročne volontarističke aktivnosti od tri nedelje do šest meseci koje mogu biti prihvatljivije za pomenutu grupu mladih.

3.13. Poreska politika

Po pitanju poreske politike Evropska unija zahteva od zemalja članica da određene aktivnosti od javnog značaja budu oslobođene od poreza na dodatu vrednost. To podrazumeva, bolnice i zdravstvenu zaštitu, dobra i usluge blisko povezane sa socijalnim staranjem, samu socijalnu pomoć, uključujući socijalnu zaštitu dece i omladine, obrazovanje, obuku mladih itd.

U zemljama članicama EU mnoge organizacije rade na unapređivanju položaja osoba sa invaliditetom, a posebno one koje predstavljaju servis za pružanje usluga izuzeti su od naplate poreza na dodatu vrednost. Preciznije rečeno, ove službe i organizacije su oslobođene od potrebe apliciranja za povraćaj poreza, naplate poreza svojim klijentima i plaćanja po poreskim prijavama. Ovakva odobrenja, odnosno povlastice, mogu se obezbediti samo ako se organizacije deklariraju kao neprofitne, te njihove aktivnosti i povlašćen polo-

žaj neće dovesti ni do čijeg povlašćenog položaja u odnosu na ostala oporezovana preduzeća.

U skladu sa navedenim, u znatnom broju zemalja članica postoji takozvano **nulto oporezivanje** za određena sredstva, materijale, uređaje i pomagala koja su potrebna osobama sa invaliditetom.

3.14. Zdravstvena zaštita

Zdravlje građana predstavlja jedan od najvažnijih prioriteta Evropske unije. Održavanje zdravstvenog stanja i njegovo unapređenje zahteva sveobuhvatan pristup. Zdravstvena zaštita i medicinska briga su u nadležnosti zemalja članica, pa je uloga Zajednice u dopunjavanju njihovih napora, proceni i poštovanju njihovih akcija vezanih za zaštitu zdravlja građana.

Uloga Zajednice je i da postupa po onim pitanjima koje zemlje članice ne mogu samostalno da reše. Neka od tih pitanja koje same zemlje ne mogu da reše su *infektivne bolesti* ili *zagađenje vode*. Ovo su problemi koji prevazilaze nacionalne granice.

Zbog toga je definisana odgovornost Evropske unije da preuzme brigu o zdravlju građana u širem kontekstu.

S obzirom na pozitivne promene koje se dešavaju u Evropi došlo se do saznanja o potrebi izrade opsežne strategije koja može da odgovori i trenutnom stanju, kao i nadolazećim trendovima. Evropski ugovor sadrži brojne članove koji tretiraju pojam zdravlja.

Postoji nekoliko ciljeva koji se odnose na zdravstvenu zaštitu:

- doprinos postizanju visokog nivoa zdravstvene zaštite;
- unapređenje nivoa zdravlja građana;
- prevencija bolesti;
- otklanjane potencijalnih izvora opasnosti po zdravlje ljudi.

Ovi ciljevi su prepoznati u različitim oblastima i politikama Evropske unije kao što su: tržište, okolina, zaštita potrošača, socijalna pitanja uključujući i zdravlje i zaštitu na radu, poljoprivredu, itd.

I pored osetnog napretka u zdravstvenoj zaštiti ostaje nekoliko problema koji se ne smeju ignorisati:

- veliki procenat prerane smrtnosti (petina stanovništva okonča život pre navršene 65. godine života);
- znatan nivo smrtnosti i invalidnosti uzrokovani mentalnim oboljenjima, muskuloskeletnih oštećenja i dijabetesa;

- novi rizici po zdravlje uzrokovani bolestima kao što je Creutzfeld-Jakob oboljenje itd;
- povećana incidencija oboljenja koja je u korelaciji sa godinama starosti, kao što su rak, kardio-vaskularna oboljenja itd;
- ponovo pojavljivanje nekih infektivnih oboljenja kao što je tuberkuloza.

Na osnovu svih ovih aspekata sačinjen je od strane Unije predlog Akcionog plana zdravstvene zaštite (*Public health Community action in the field of public health (2003-2008) Work plan 2005.*).

Osnovni ciljevi Akcionog plana:

- unapređenje razmene informacija i sticanja znanja važnih za razvoj zdravstvene zaštite;
- povećanje mogućnosti brzog reagovanja na opasnosti po zdravlje građana;
- obraćanje pažnje na činioce koji dovode do unapređenja zdravstvene zaštite i mera za prevenciju bolesti putem podrške promociji zaštite zdravlja i akcija za prevenciju oboljenja.

Vežano za pitanja osoba sa invaliditetom značajno je napomenuti pitanje mentalnog zdravlja i odgovornost Unije za te probleme.

Naime, istraživanja pokazuju da je više od 27% Evropljana doživelo neku formu mentalnog oboljenja. Može se reći da mentalno zdravlje građana Evrope predstavlja predmet interesovanja institucija Evropske unije, a posebno Evropske komisije i Generalnog direktorata za zdravstvo.

Da bi se mentalno zdravlje unapredilo potrebno je detektovati ključne faktore na koje se mora obratiti posebna pažnja, a oni su sledeći:

- mentalna oboljenja pogađaju svakog četvrtog Evropljanina;
- mentalna oboljenja mogu izazvati i određene gubitke i predstavljaju opterećenje za ekonomski sistem, za sistem socijalne zaštite, kao i za pravosudni sistem;
- diskriminacija i stigmatiziranje osoba sa mentalnim poremećajima i nepoštovanje njihovih ljudskih prava još uvek je izraženo.

Napredak je na polju zaštite mentalnog zdravlja moguć i mnoge **inicijative** su već pokrenute. Januara 2005. godine Ministri zdravlja zemalja Evropske unije svojili su okvirni plan za iscrpnu akciju i po-

stigli širok politički konsenzus i posvećenost po pitanju unapređenja mentalnog zdravlja svojih građana. Za implementaciju Plana zadužena je Evropska komisija koja priprema radni dokument koji će pomoći u kreiranju sveobuhvatne strategije za ovu oblast. Osnova strategije biće razmena iskustava i promocija saradnje između zemalja članica i uključivanje svih zainteresovanih aktera u formiranju dobrih rešenja za ovu važnu oblast zdravstvene zaštite.

Evropska unija će se pitanjima mentalnog zdravlja baviti putem:

- zalaganja da dobro mentalno zdravlje bude deo strategijskih ciljeva Evropske unije;
- podsticanja saradnje između zemalja članica skretanjem pažnje na njihovu međusobnu različitost u tretiranju ovog problema;
- obaveze Unije da doprinosi visokom nivou zdravlja ljudi kroz svoje aktivnosti i politike (*Public health Green paper, Improving the mental health of the population, 2005*).

Komisija predlaže da Evropska strategija zaštite mentalnog zdravlja mora biti usmerena na sledeće aspekte:

- podrška merama koje obezbeđuju dobro mentalno zdravlje za sve,
- uticati na mentalno zdravlje preventivnim merama,
- unapređenje kvaliteta života osoba sa mentalnim oboljenjima ili psihičkim invaliditetom kroz socijalnu inkluziju i zaštitu njihovih ljudskih prava i dostojanstva,
- razvoj informacionog sistema i naučno istraživačkog rada sa temama poboljšanja mentalnog zdravlja na nivou Unije.

Što se tiče osoba sa psihičkim invaliditetom postoje predrasude često bazirane na nerazumevanju samog problema, pa je potrebno raditi na promeni stavova javnog mnjenja, socijalnih partnera, administracije i njihovih javnih službi.

Pored toga, tu je i problem samog tretmana i ohrabririvanja svih zainteresovanih da pomognu proces uključivanja ovih osoba u radnu i društvenu sredinu.

3.15. Politika razvoja

Evropska komisija se u svakodnevnom radu trudi da pruži određene informacije i preporuke zemljama članicama. Cilj Evropske ko-

misije koja se pored ostalih aktivnosti bavi i razvojem sistema zdravstvenog stanja i rehabilitacije, je da pomogne zemljama koje su van Unije da osmisle i implementiraju politike koje mogu da zadovolje fundamentalne potrebe onih najugroženijih društvenih grupa. Većine preduzetih mera su usmerene na jačanje sistema zdravstvene zaštite, i imaju nameru da je učine efektivnijom. Pozitivni pomaci su postignuti u prevenciji od različitih bolesti koje mogu prouzrokovati invalidnost.

Treba pomenuti i brošuru "*Osnovna uputstva o invalidnosti i razvoju*" (*DG Development, (2002), Guidance Note on Disability and Development for European Delegations and Services, European Commission*) koju je izdala Evropska komisija i Generalni direktorat za razvoj. Brošura pruža osnovne informacije o invalidnosti kao što su broj osoba sa invaliditetom u Evropi, osnovni pristupi invalidnosti, pitanja ključna za invalide, kao i isticanje principa kojih se moraju pridržavati evropski predstavnici i službe koje su u nadležnosti Zajednice.

Neki od pomenutih principa su razumevanje stepena invaliditeta i diverziteta među osobama sa invaliditetom, obezbeđivanje finansijskih sredstava za finansiranje projekata za invalidna lica, uključivanje invalida u populaciju radničke klase, itd.

Regionalni programi koje podržava EU moraju biti u skladu sa potrebama osoba sa invaliditetom. Neki od tih programa nude tehničku i materijalnu pomoć nacionalnim projektima za osobe sa invaliditetom.

3.16. Sloboda kretanja

Sloboda kretanja radnika je bazirana na regulativi No 1612/68 koja u svojoj preambuli kaže da "sloboda kretanja radne snage u Zajednici mora biti značajna mera kojom se garantuje svakom radniku mogućnost da unapređuje svoj životni i radni standard, kao i promociju socijalnog napredovanja". Ovde se posebno ističe princip jednakog postupanja kojim građanin bilo koje zemlje članice Evropske unije ima pravo na plaćeni rad u bilo kojoj drugoj zemlji članici, po uslovima koje imaju građani te zemlje.

Ovaj propis uključuje radnike koji traže posao, oni koji imaju posao, kao i one koji su postali nesposobni za rad, kao što su osobe sa invaliditetom.

Mada nisu konkretno pomenuti u samom dokumentu, porodice radnika nisu zaboravljene. Postoji pravo radnika da bude zajedno sa svojom suprugom i decom koja su u godinama kada još uvek zavise od svojih roditelja, bez obzira na nacionalnost.

Zemlje članice su, takođe, u obavezi da obezbede pristup i prebivalište i rođacima koji žive sa njima pod istim krovom kao deo iste porodice.

Generalno gledano, svrha ovog propisa je da uzme u obzir ekonomske i socijalne potrebe radnika koji se zajedno sa svojom porodicom sele u drugu zemlju članicu.

Ekonomski neaktivne osobe kao što su studenti na programima razmene, penzioneri i ostali, mogu imati koristi od prava na slobodu kretanja. Važno je da su u zemlji u kojoj se nalaze, zdravstveno osigurani od svih rizika i da imaju neke izvore prihoda koji im pružaju sigurnost i nema bojazni da će biti na teretu sistema socijalne zaštite zemlje u kojoj se nalaze.

Takođe, u slučaju penzionisanja ili završetka studija boravište može biti limitirano na pet godina, ali se može i produžiti.

Sloboda kretanja kada su u pitanju radnici može biti otežana nedostatkom socijalne zaštite za samog radnika i njegovu porodicu u poređenju sa radnikom koji živi i radi u toj istoj zemlji.

Koordinacija nacionalnih sistema socijalne zaštite postavlja pravila i principe koji se moraju uzeti u obzir od strane svih nacionalnih autoriteta.

Oni obezbeđuju da različitost nacionalnog zakonodavstva ne ometa slobodu kretanja u zemljama Zajednice.

Nije cilj da se ukine različitost u karakteristikama nacionalnih sistema koji regulišu pitanja socijalne zaštite, već da se isprave neki aspekti nacionalnih zakonodavstava koji mogu proizvesti neželjene efekte za radnike migrante ili njihove porodice.

Ova uređenja koje stvara Zajednica usmerena su dakle na zaštitu prava građana Evrope, na njihov rad, i kada borave u drugoj zemlji članici.

Mehanizam koordinacije između nacionalnih sistema socijalne zaštite razvijen je sa namerom ne da harmonizuje, nego da koordinira sisteme socijalne zaštite na nacionalnom nivou.

Drugim rečima, svaka zemlja članica je slobodna da odluči ko će biti pokriven propisima, koje olakšice i pod kojim uslovima se obez-

beđuju, kao i kako se sume davanja kalkulišu i obračunavaju. Harmonizacija se trenutno ne može u potpunosti ostvariti. Razlog je varijacija u odnosu na principe definisanja životnog standarda u zemljama članicama Unije. Čak i one članice koje imaju isti ili sličan životni standard, imaju različite sisteme socijalne zaštite, koji su rezultat sa jedne strane tradicije duboko ukorenjene u nacionalnu kulturu i sa druge strane svojstvom i prioritetima svake zemlje članice.

S obzirom da su pitanja šeme opisa i **definisanja invalidnosti** veoma važne i za politiku slobode kretanja, treba naglasiti da, iako postoje različitosti među zemljama, **razlikujemo dva osnovna tipa**.

- U mnogim zemljama invalidne penzije se računaju kao starosne penzije. Veličina iznosa penzija zavisi od trajanja perioda kada se uplaćivalo osiguranje. Što su duže uplaćivana sredstva u penzioni fond to će i penzija biti veća. U ovakvom sistemu nije neophodno biti osiguran u trenutku nastanka invalidnosti. Naime, osoba ima pravo na invalidsku penziju čak i ako je prestala da radi pre nastanka invalidnosti u obimu koji će se obračunati na osnovu njegovog radnog staža (Nemačka, Danska, Italija Luksemburg, Francuska samo rudari, Grčka - osim poljoprivrednika).
- U ostalim zemljama nije važno koliko dugo je osoba radila. Jednaku penziju će imati onaj radnik koji je radio pet, deset, petnaest godina, bez obzira na godine staža. Ali, da bi se ostvarilo pravo na invalidsku penziju u ovoj grupi zemalja potrebno je, da je u trenutku pojave invalidnosti, osoba osigurana. Ukoliko to nije, nema prva na invalidsku penziju (Belgija, Španija, Francuska - osim za rudare, Grčka - samo za poljoprivrednike, Irska Holandija i Velika Britanija).

Zbog ovih razlika u sistemu zaštite nije lako koordinirati zemlje članice. Što se tiče **ciljeva Evropske unije** u ovoj oblasti, oni su jasni i jednostavni. *Ako radnik migrant postane invalid, on ne sme biti u nepovoljnom položaju u poređenju sa osobom koja je oduvek žive-la i radila u zemlji domaćina.*

Razumljiva različitost u kriterijumima za određivanje nivoa invalidnosti koje definišu zemlje članice može stvoriti različite konsekvence. Na primer, u mnogim slučajevima nivo penzije, odnosno novčani iznos zavisi od nivoa invalidnosti. Ovakav nesklad potiče od neharmonizovanih sistema socijalne zaštite u zemljama članicama.

3.17. Spoljni odnosi

Eksterni odnosi koji se tiču osoba sa invaliditetom ogledaju se pre svega u *Evropskoj inicijativi za demokratiju i ljudska prava*.

Evropska unija uviđa važnost i doprinos internacionalnih, regionalnih nevladinih organizacija civilnog društva u oblasti razvoja demokratije, ekonomskih, političkih i socijalnih prava. Doprinos ovih organizacija se ogleda kako u vidljivosti njihovih akcija i inicijativa, tako i u njihovoj stručnosti u tim oblastima.

Od suštinske su važnosti za oblast ljudskih prava i inicijative Evropskog parlamenta kojima se postižu usvajanja većeg broja budžeta i kojima se podstiče promocija ljudskih prava.

Kroz budžete su razvijene i mere organizovane tematski i geografski, a koje se odnose na razvoj demokratije, izbornog procesa i ljudskih prava, a samim tim i prava invalida u zemljama Evrope, Azije i Afrike.

Važno je napomenuti da su u Evropsku inicijativu za demokratiju i ljudska prava inkorporirana i dva programa: **PHARE** (*2004 Report on PHARE, pre-accession and transition instruments*) i **TACIS** (*EC, Euratom No. 99/2000*).

Program **PHARE** je pokrenut 1989. godine da bi pomogao uključivanje Poljske i Mađarske u Evropsku uniju, a sada pokriva znatno veći broj zemalja.

Od kada je Evropska unija, 1993. godine, Kopenhagenskom skupštinom pozvala evropske zemlje da apliciraju za članstvo u Evropsku uniju, program PHARE se preorijentisao na pomoć, proširenje, razvoj tržišta, razvoj infrastrukture itd.

Takođe, do 2000. godine korisnici programa PHARE bile su i zemlje zapadnog Balkana.

Ciljevi PHARE programa su:

1. Jačanje javnih službi i institucija radi boljeg funkcionisanja unutar institucija Evropske unije;
2. Promocija uzajamnog spajanja obimnog zakonodavstva i smanjivanja potrebe za tranzicionim periodom;
3. Promocija ekonomske i socijalne kohezije.

Program **TACIS** pokrenut je 1991. godine sa ciljem da pruži tehničku podršku zemljama istočne Evrope i time unapredi proces tranzicije u ovim zemljama.

Trenutni propis koncentriše aktivnosti TACIS programa u nekoliko oblasti.

- Podrška institucionalnoj i pravnoj reformi;
- Podrška privatnom sektoru i ekonomskom razvoju;
- Podrška praćenju o socijalnog aspekta tranzicije;
- Razvoj infrastrukture;
- Promocija zaštite životne sredine i brige o prirodnim resursima.

3.18. Sport

Skoro 38 miliona građana svih starosnih doba u deset evropskih zemalja poseduje neki nivo invalidnosti. To dovodi do toga da su ovi građani često isključeni iz društvenih dešavanja. Broj osoba sa invaliditetom je u stalnom porastu iz različitih razloga: ljudi žive duže, napredak medicine čini da se procenat smrtnosti usled bolesti smanjuje, ali se kao posledica bolesti javila invalidnost. Sada je izazov obezbediti osobama sa invaliditetom bolji kvalitet života i omogućiti im da učestvuju u svim sferama društvenog života.

Samo je pitanje da li postoje jasne namere da se radi na integracionoj strategiji, kojom će se postići načelo jednakih mogućnosti i iskoristiti puni potencijal osoba sa invaliditetom. Jedna od oblasti društvenog života je i sport.

Sport za osobe sa invaliditetom se može posmatrati iz dva ugla: jedan je uključivanje ovih osoba u društvene tokove između ostalog i putem sporta, a drugi je kroz čisto sportske aspekte.

Sport takođe može da pomogne u podizanju nivoa svesti građana i skretanje pažnje na njihove probleme. Dakle, ova oblast društvenog života može odigrati značajnu ulogu u procesu inkluzije i postizanju ideala "**od barijera do slobodnog društva**", može biti značajan faktor integracije, i biti od pomoći u "popločavanju" puta ka zapošljavanju.

3.19. Statistika

Ključna institucija koja u svojoj nadležnosti ima prikupljanje, obradu i analizu statističkih podataka je **Eurostat** (Evropski statistički sistem).

Eurostat je 1992/93. godine izdao dokument koji prezentuje statističke podatke o socio-ekonomskom položaju osoba sa invaliditetom. Od 1994. godine u okviru Evropskog panela za istraživanje domaćinstava urađeno je istraživanje unutar Evropskog statističkog sistema kojim se vrši monitoring većeg broja socijalnih parametara, kao što su, između ostalog i podaci o osobama sa invaliditetom i komparativna analiza tih podataka na nacionalnom nivou.

Okvirni program statističkih podataka u zajednici, koji je odobren od Evropskog saveta i Evropskog parlamenta, i statistika koja obrađuje podatke vezane za osobe sa invaliditetom, biće dalje razvijani u oblastima koje se odnose na zdravstveni status, socijalni zaštitu, zaštitu na radu, zapošljavanje i obrazovanje.

Cilj je da se ovim programom, razvije sistem pouzdanih i komparativnih podataka svih zemalja članica o osobama sa invaliditetom, radi njihove lakše integracije u društveni život. Na osnovu ovih podataka zemlje Evropske unije mogu uspešno sprovoditi inicijative na nacionalnom nivou, pratiti ih i evaluirati.

3.20. Telekomunikacije

Jedna od važnih potreba za građane Evropske unije je i mogućnost da međusobno komuniciraju, bilo putem telefona, faksa ili nekog drugog elektronskog uređaja.

Politika Evropske unije u pogledu telekomunikacija je oduvek bila usmerena ka izbegavanju, takozvanog, dvoslojnog društva: na one koji su u mogućnosti da koriste sve prednosti pristupa novim telekomunikacijskim mogućnostima i one koji to nisu u mogućnosti.

U nameri da svim građanima Unije obezbedi pristup telekomunikacijskim servisima Evropski parlament je doneo direktivu čiji je cilj da osigura pristup kvalitetnoj fiksnoj telefoniji i da definiše koji su to servisi koje bi svi korisnici bili u mogućnosti da koriste po pristupačnoj ceni, a u skladu tehničkim i finansijskim mogućnostima zemlje članice.

Direktivom se zahteva od zemalja članica da, tamo gde postoje pogodnosti, obezbede pristup fiksnoj telefoniji po pristupačnoj ceni i za osobe sa invaliditetom, kao i za osobe sa posebnim društvenim potrebama.

Ako je potrebno mogu se obezbediti posebne mere kao što su tekst telefoni, i druge ekvivalentne mere za gluve i nagluve, slepe i slabovide, kao i za osobe sa govornim poremećajima.

Komisija je 1998. godine usvojila **Prvi izveštaj o opštim telekomunikacionim uslugama** (*Directive 98/10/EC*) u zemljama članicama Evropske unije. Izveštaj je procenio nivo, kvalitet i pristupačnost telekomunikacionih usluga kao veoma liberalne. Naime, zemlje članice su uključile i specijalne mehanizme koji mogu poslužiti različitim grupama potrošača, kao što su i osobe sa invaliditetom.

U kontekstu daljeg praćenja telekomunikacionih prilika u Zajednici, Komisija je naglasila nameru da se posebno fokusira na sledeće zadatke:

- smanjiti broj domova koji ne poseduju telefonsku liniju;
- obezbediti dostupnost, i zaštitu interesa potrošača, naročito onih sa niskim primanjima, kao i korisnika telekomunikacionih usluga sa invaliditetom.

Korišćenje telekomunikacionih usluga je posebno značajno kada se uzme u obzir ubrzani **razvoj interneta** kao globalne svetske mreže.

Važno je napomenuti da su marta 1999. godine Evropski savet i Evropski parlament usvojili **Direktivu o telekomunikacionoj opremi** (*R&TTE Directive 1999/5/EC*) kojom je Komisija dobila pravo da odlučuje koji se aparati i oprema moraju konstruisati i ponuditi, tako da mogu biti od pomoći osobama sa invaliditetom.

3.21. Transport

Okolo 100 miliona građana Evropske unije ima neki oblik invalidnosti koji im onemogućuje pristup različitim sistemima javnog transporta.

Dugoročni cilj Unije je da u saradnji sa stručnjacima i nadležnima koji se bave transportom omogući i ostvari javni prevoz koji će biti pristupačan i dostupan za sve građane. S obzirom na ovaj cilj, Komisija je 1993. godine usvojila **Akcioni plan za pristupačni transport**.

Cilj ovog Akcionog plana bio je povećanje upotrebljivosti i unapređenje javnog transporta kada su u pitanju osobe sa smanjenom pokretljivošću.

Plan obuhvata seriju društvenih mera koje se moraju preduzeti naročito one u vezi tehničkih standarda koji mogu biti primenjeni na transportnu infrastrukturu, olakšanu kooperaciju u korišćenje informatičkih programa.

Ostale mere koje treba preduzeti su usmerene ka stvaranju efektivne signalizacije, informisanju potencijalnih putnika, kao i saradnji između zemalja članica Evropske unije u pogledu harmonizacije audio signalizacije i pešačkih prelaza. Podrazumevaju se i obavezni treninzi i kursevi na temu podizanja nivoa svesti društva o potrebama osoba sa invaliditetom.

Što se tiče tehničke saradnje, Komisija je usvojila predlog Direktive o specijalnim merama za vozila. Direktiva pored odredaba o broju sedišta u vozilima uzima u obzir i da se vozila kojima se prevoze putnici u gradskom i prigradskom saobraćaju moraju dizajnirati, odnosno projektovati tako da budu dostupna za sve, pa i za osobe sa invaliditetom.

U nacrtu Direktive utvrđuju se i definišu tehničke karakteristike za vozila koja su pristupačna osobama sa invaliditetom, a koriste se u gradskom saobraćaju. Utvrđuju se potrebni uslovi za vozila u međugradskom saobraćaju koja moraju posedovati veći obim pristupačnosti od vozila u gradskom saobraćaju.

Jedan od projekata važnih za osobe sa invaliditetom je i projekat **COST 332** (*COST Transport publications Cost 332*), završen septembra 1995. godine. Učešće u projektu je uzelo devet zemalja (Finska, Nemačka, Francuska, Holandija, Španija, Švedska, Švajcarska i Velika Britanija) u saradnji sa Evropskom komisijom i Internacionalnom asocijacijom za javni transport. Cilj projekta bio je prikupljanje informacija o trenutnim evropskim iskustvima po pitanju **niskopodnih autobusa**.

Sprovedeno je i istraživanje i prikupljanje podataka kao i detaljno praćenje probnog uključivanja ovih autobusa u javni saobraćaj.

Kao jedan od važnih zadataka ovog projekta bio je izrada potrebnih direktiva i uputstava za konstrukciju ovih vozila, posebno u oblasti sigurnosti i usklađivanja sa postojećom infrastrukturom. Bilo je neophodno obezbediti i sve potrebne podatke o lokalnim organima vlasti, proizvođačima, kompanijama za prevoz, tehničkim i ekonomskim aspektima niskopodnih autobusa.

Finalnim izveštajem projekata utvrđene su sledeće odrednice:

- definicija koncepta niskopodnih autobusa sa specifikacijom minimalnih funkcionalnih zahteva načina integracije u postojeći sistem prevoza, kao i nacrt tržišne održivosti;
- kompatibilnost sa postojećim propisima koje je usvojila Evropska unija o izgledu vozila, karakteristikama i sigurnošću;
- potrebna obuka za osoblje i korisnike;
- uputstva za ispitivanje svih aspekata tržišta i implementaciju niskopodnih autobusa za lokalne organe vlasti, transportna preduzeća, kao i informacije o pogodnostima ulaganja u ove autobuse i sa troškovima održavanja;
- izvodi iz istraživanja koji ilustruju inicijative u nekolicini evropskih zemalja koje govore o korišćenju niskopodnih autobusa.

Uspeh projekta COST 332 doveo je do pokretanja projekta o transportu osoba sa smanjenom mobilnošću, **COST 335** (*COST Transport publications. Cost 332*) koji se bavio pristupačnošću **železničkog saobraćaja** za starije osobe i osobe sa invaliditetom. U projektu je učestvovalo sedamnaest evropskih zemalja. Projekat je trajao tri godine.

Osnovni cilj COST 335 projekta bio je priprema preporuka za Vlade i organizacije koje se bave železničkim prevozom, o načinima za postizanje pune pristupačnosti njihovih servisa i kapaciteta za sve građane Evrope.

Projekat COST 335 sadrži:

- ekonomski aspekt, posebno komercijalni osnov pristupačnosti, troškove, finansiranje, socijalna ishodišta i marketinške mogućnosti;
- informacije o putovanjima kvalitet, sadržaj, pristup informacijama;
- pristup železničkoj stanici, odnosno obezbeđivanje jednostavnog pristupa, načine rezervacije karata, izgled čekاونice, pristup toaletima, oblike pružanja ugostiteljskih usluga, mere signalizacije itd.;
- povezanost stanice i skladišta;
- izgled i plan prostora za skladištenje, što obuhvata i ulaz, prolaze itd.;
- potrebne veštine i znanja koja moraju da poseduju zaposleni;

- strukturu formiranja vozarina i podsticanje mogućih ustupaka za korišćenje železničkog saobraćaja;
- grupna putovanja koja obuhvataju i obezbeđivanje prostora za invalidska kolica;
- kompatibilnost transportnih sistema po pitanju dobijanja potrebnih informacija, preuzimanja karata, registracije prtljaga, potrebnih kapaciteta itd.;
- regulatorni okvir, principe rada, održavanje sistema, izradu potrebnih zakonskih akata, monitoring standarda itd.

Kada je reč o **avio saobraćaju**, pristupačnosti osobama sa invaliditetom aerodromskoj zgradi i samih letelica, pravila su propisana Evropskom konferencijom o civilnim letovima (ECAC) i Internacionalnim aerodromskim savetom (ACI) i njihovim priručnikom za službenike "**Aerodromi i osobe sa invaliditetom**" (ECAC Doc. 30) o aerodromskoj infrastrukturi i prilagođenoj arhitekturi, kao i merama za operacionalno i organizaciono unapređenje. Priručnik takođe daje potrebno objašnjenje o definiciji i tipovima invalidnosti, kao i o samoj pravnoj regulativi kada su u pitanju osobe sa invaliditetom.

Evropska komisija je, da bi podstakla dobre primere u lokalnom i regionalnom transportu pokrenula **Evropski transportni informacioni servis** koji predstavlja kompjuterizovanu bazu podataka o lokalnom i regionalnom transportu. U bazi se nalaze i dobri primeri pristupačnog transporta za osobe sa smanjenom mobilnošću. Baza podataka se nalazi na internetu (www.eltis.org).

Treba dodati i podatak da je Evropska komisija, na osnovu preporuke Saveta Evrope usvojila standardizovanu parking karticu za osobe sa invaliditetom. Kartica je plave boje, na sebi ima nacrtana invalidska kolica i prepoznatljiv kod Evropske unije. Uz pomoć ove kartice osobe sa invaliditetom imaju prednost prilikom parkiranja na specijalnim parking mestima koja postoje u svim zemljama članicama unije.

IV Strategija Evropske unije za osobe sa invaliditetom

4.1. Cilj Strategije

Ka inkluzivnom društvu

Dugoročna angažovanost Evropske unije prema svojim građanima koji imaju neki oblik invaliditeta uklapa se u socijalni model invalidnosti i daje novi pristup ovoj problematici.

Uviđa se potreba promene društvene percepcije osobe sa invaliditetom kao pasivnog građana, kompenzacionog primaoca, do društva koje prihvata i počinje da prepoznaje legitimne zahteve ovih svojih sugrađana za jednakim pravima.

Doprinos u stvaranju potpunog inkluzivnog društva je suštinski zadatak koji stoji pred institucijama Evropske unije i njenim zemljama članicama. U skladu sa tim ciljem važnu ulogu igra borba protiv diskriminacije i promocija uključivanja osoba sa invaliditetom u sve ekonomske i društvene tokove.

Da bi ispunila ove ciljeve Komisija je razvila koherentan i integrativan pristup koji se sastoji iz više različitih instrumenata.

U kontekstu ubrzanog ekonomskog i socijalnog restrukturiranja, Komisija je usmerena ka stvaranju korisnih kooperativnih metoda kojima se obezbeđuje aktivna participacija svih učesnika u procesu: zemalja članica, socijalnih partnera, civilnog društva itd.

Upotreba ovakve otvorene metode koordinacije je naročito važna u oblasti zapošljavanja, socijalne inkluzije i permanentnog učenja koji su ujedno veoma značajni za osobe sa invaliditetom. Takođe, ovi zadaci se mogu preneti na nacionalni nivo i na taj način se može podstaći veća saradnja i širenje dobre, uspešne prakse širom evropskih zemalja.

U skladu sa UN pravilima za jednake mogućnosti za osobe sa invaliditetom Komisija je 1996. godine usvojila novu strategiju i pri-

premila saopštenje o jednakim mogućnostima za osobe sa invaliditetom što je dakle, predstavljalo novu strategiju Evropske zajednice (1999/C 186/02). Kasnije, iste godine, ovo saopštenje politički je potvrđeno u rezoluciji Saveta ministara. U skladu sa pomenutim pravilima UN, strategija donosi novi pristup jednakim mogućnostima i fokusira se na uklanjanje različitih barijera koje predstavljaju prepreku osobama sa invaliditetom da iskoriste koncept jednakih mogućnosti i njihovo potpuno učešće u svim aspektima društvenog života.

Iz tog razloga **osnovni cilj strategije je društvo otvoreno za sve i pristupačno svima**. Barijere koje postoje moraju biti identifikovane i uklonjene.

Strategija Evropske unije fokusira se na:

- saradnju Komisije i zemalja članica;
- punu uključenost osoba sa invaliditetom;
- formulisanje principa uključivanja osoba sa invaliditetom u sve opšte tokove i politike.

Saradnja Komisije i zemalja članica

Većinu praktičnih aktivnosti koje omogućavaju stvaranje socijalnog okruženja dostupnog za sve su u odgovornosti zemalja članica i definisani su njihovim unutrašnjim domicilnim političkim sistemima. Pa stoga, akcije koje sprovode institucije Unije igraju važnu ulogu u ostvarivanju bolje saradnje između zemalja članica i podsticanju efektivnosti njihovih politika za osobe sa invaliditetom.

Akcije koje sprovodi Unija imaju za cilj:

- jačanje saradnje između zemalja članica na polju invalidnosti
- podršku prikupljanju i razmenu uporedivih informacija i statističkih podataka, kao i uspešnih primera iz prakse;
- podizanje nivoa svesti društva o problemima invalida;
- uzimanje u obzir pitanja koja se tiču osoba sa invaliditetom pri pripremi svih politika i zakonodavnih delatnosti u Komisiji, bilo da su te aktivnosti interne, bilo eksterne.

Da bi Evropska zajednica navedene ciljeve ispunila bilo je potrebno oformiti odgovarajuće telo koje će u ovom procesu aktivno učestvovati. Tako je Komisija osnovala **Grupu na visokom nivou**, predstavnika zemalja članica za pitanja invalidnosti. Svrha ove gru-

pe je ocena i kritički prikaz novih politika i prioriteta državnih administracija koje se tiču osoba sa invaliditetom, prikupljanje potrebnih informacija i iskustava, kao i da predlaže načine prikupljanja, priprema i analize podataka. Grupa ima za zadatak i izveštavanje evropskih institucija, a pre svih Evropske komisije, o problemima i položaju u kojim se nalaze ove osobe širom Evropske unije.

U cilju unapređenja razumevanja različitih politika koje primenjuju zemlje članice Grupa na visokom nivou izdala je **priručnik** koji omogućuje evropskim zemljama da budu u toku i pravovremeno informisane o svim dogovorima o politici prema invalidima. Priručnik daje informacije o osnovnim akcionim planovima, kao i o uključivanju organizacija koje okupljaju invalide u pripremi aktivnih politika i njihovoj implementaciji.

Takođe, dobar primer evropske dimenzije kooperativnosti predstavlja **Evropski dan osoba sa invaliditetom**. Evropski dan osoba sa invaliditetom održava se u decembru i zadatak mu je podizanje nivoa svesti građana Evrope o navedenim osobama, njihovim problemima i dostignućima. Pored Evropskog dana osoba sa invaliditetom, Unija je proglasila **2003. godinu, Godinom osoba sa invaliditetom (2001/903/EC)**.

Saradnja Komisije i zemalja članica ogleda se i na polju zapošljavanja i socijalne politike uopšte. S obzirom da je Komisija telo Evropske unije koje podnosi inicijative u svim oblastima, tako su predlozi za različita unapređenja prisutni i u oblastima socijalne politike. Aspekt invalida je uključen u Nacionalne akcione planove za zapošljavanje, kao i u Nacionalne akcione planove za borbu protiv siromaštva i socijalne ekskluzije u svim zemljama članicama Evropske unije.

Što se tiče zakonodavne delatnosti, Unija je usvojila direktive o sprečavanju diskriminacije sa ciljem sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom i drugih ugroženih grupa iz tržišta rada, samog radnog mesta, stručnih obuka i dr.

Jedan od najvećih promena u ovim zakonodavnim oblastima je i definisanje principa razumne akomodacije na radnom mestu, koji predstavlja važan faktor u zapošljavanju i zadržavanju radnog mesta za svakog radnika sa invaliditetom. Direktive Zajednice koje regulišu antidiskriminaciju imale su uzor u zakonodavnim rešenjima nekoliko zemalja Unije, među kojima Nemačke, Irske, Velike Britanije. Usvaja-

njem direktiva na evropskom nivou postignut je i dogovor da sve zemlje Evropske unije imaju obavezu da principe antidiskriminacije moraju inkorporirati u svoje zakonodavne sisteme.

Evropski savet je 2000. pozdravio zajedničku proklamaciju Save-ta, Evropskog parlamenta i Komisije o Povelji o osnovnim pravima (2000/C 364/01). **Povelja** predstavlja spoj civilnih, političkih i socijal-nih prava koja potiču iz različitih internacionalnih, evropskih i nacio-nalnih izvora. Evropski Savet želi da se ova povelja promoviše i bude prihvaćena od strane svakog građanina Evrope.

Učešće osoba sa invaliditetom

Komisija je prihvatila da osobe sa invaliditetom moraju biti uklju-čene u planiranje, monitoring i evaluaciju prilikom promena politike, sprovođenje praktičnih delatnosti, programskih aktivnosti, i u pripre-mi i realizaciji projekata.

Pored toga, Komisija ohrabruje i ostale partnere da pomognu uklju-čivanje invalidskog pitanja u sve politike koje kreira Evropska unija, odnosno njene institucije.

Primer pozitivne prakse uključivanja pitanja osoba sa invalidite-tom u opšte političke tokove predstavlja i dijalog koji se sprovodi između Komisije i Evropskog foruma za osobe sa invaliditetom, krovne organizacije koja okuplja NVO i nacionalne savete osobe sa invalidi-tetom.

Što se tiče politike za smanjenje nezaposlenosti i uključivanja ugro-ženih društvenih grupa u tržište rada, Komisija daje snažan podstrek socijalnim partnerima da uključuju osobe sa invaliditetom u pome-nutu oblast, ključnu za potpunu integraciju svake osobe u društvenu sredinu. Imajući ovo u vidu, socijalni partneri su, na sastanku Kom-i-teta za socijalni dijalog usvojili zajedničku **Deklaraciju o zapošlja-vanju osoba sa invaliditetom**.

Jedan od primera uspešne saradnje je i **EQUAL inicijativa**. Uz pomoć EQUAL inicijative socijalni partneri i ostali ključni faktori me-đu kojima su i predstavnici grupa diskriminisanih na tržištu rada, mo-gu biti uključeni u razvoj i analiziranje ideja i predloga za otvaranje novih radnih mesta.

Uključivanje pitanja invalida u opšte tokove formulisanja politike

Evropska unija, po pitanju osoba sa invaliditetom naglašava potrebu novog pristupa u skladu sa socijalnim modelom invalidnosti. Socijalni model usmeren je između ostalog i na prepoznavanje i uklanjanje različitih barijera koje sprečavaju osobe sa invaliditetom da potpuno participiraju u svim aspektima društvenog života. Komisija se obavezala da preispita svoje socio-ekonomske politike, programe i projekte i da utvrdi obim u kome se potrebe, prava i interes osoba sa invaliditetom jasno prepoznaju.

Komisija priprema promene u svojoj politici i mora voditi računa da li se takva promena reflektuje na bilo koji načina na potrebe osoba sa invaliditetom.

Posebno telo za integraciju osoba sa invaliditetom odgovorno je za uključivanje pitanja tih osoba u politike Komisije. Organizuju se redovni sastanci sa predstavnicima ostalih Generalnih direktorata, i uz prisustvo pomenute Grupe za osobe sa invaliditetom. Rezultat ovih sastanaka je podizanje svesti o pitanjima ovih osoba, kao i unapređivanje i ohrabrivanje kooperacije o ovim pitanjima između Generalnih direktorata.

4.2. Osnovni principi

Da bi Komisija i ostale institucije Evropske unije ispunile ciljeve postavljene u oblasti pitanja osoba sa invaliditetom potrebno je obratiti posebnu pažnju na nekoliko veoma važnih principa.

Povećanje poštovanja različitosti kroz individualna prava

Osnovu svih akcija Evropske unije predstavlja prepoznavanje i zaštita prava osoba sa invaliditetom. **Član 13, Ugovora Evropskog saveta** određuje potrebu da Evropska unija i zemlje članice pokrenu zakonodavne akcije koje imaju za cilj borbu protiv diskriminacije po pitanju invalidnosti. Akcija je dovela do usvajanja Evropske direktive o jednakim pravima u zapošljavanju, kao i direktivu koja reguliše diskriminaciju na rasnoj osnovi.

Povelja o fundamentalnim pravima u jednom delu posebno štiti prava osoba sa invaliditetom i predlaže blisku saradnju u usvajanju budućih važnih Evropskih dokumenata. Naročito je važno da Povelja politička, ekonomska i ljudska prava čini nedeljivim od socijalnih prava. U članovima 21 i 26 pominju se prava osoba sa invaliditetom. U članu 26, posebno se prepoznaju fundamentalna prava kao prava osoba sa invaliditetom i njihovo pravo na korist od mera koje se sprovode, a cilj im je da obezbede njihovu nezavisnost, socijalne i radne integracije i participaciju u društvenom životu.

Socijalni pristup i uklanjanje barijera

Evropa vidi invalidnost kao socijalni konstrukt. Evropski socijalni model invalidnosti podvlači da barijere onemogućavaju punu integraciju osoba sa invaliditetom u društvene tokove. Ove barijere moraju biti uklonjene, a o tome govori i akt Komisije iz maja 2000. godine, "**Prema Evropi slobodnoj od barijera za osobe sa invaliditetom**" (COM(2000) 284 final). Ovaj dokument imao je važan uticaj na razvoj politika i zakonske regulative kojima se uređuju prava osoba sa invaliditetom. Pristupačnost i mobilnost se sada ogledaju kroz jednaka prava i slobode kretanja i kroz prava na uključivanje u društvenu sredinu.

Od suštinske je važnosti obezbediti uklanjanje kako tehničkih, tako i zakonskih barijera, radi efektivnije participacije osoba sa invaliditetom, u ekonomiju zasnovanu na znanju, i u društvo, uopšte. Uklanjanje barijera učiniće da se ove osobe osnaže, što će im pomoći da u potpunosti razviju svoje potencijale.

Podsticanje inkluzije kroz zapošljavanje, uz pomoć strukturnih fondova i kroz modernizaciju socijalne zaštite

Zapošljavanje osoba sa invaliditetom je bitno za integraciju u ekonomsku i socijalnu sferu društva u celini. Zapošljavane takođe pruža svakoj osobi osećaj samopoštovanja i nezavisnosti. Evropska strategija zapošljavanja predviđa prebacivanje programa za zapošljavanje invalida iz specifičnih u uobičajene programe zapošljavanja.

Većina zemalja članica je svoje aktivne programe u ovoj oblasti usmerila ka pojedincu. Na taj način se u programe uključuju i pri-

padnici vulnarabilnih grupa, u koje spada i populacija osoba sa invaliditetom.

Jedan od najznačajnijih programa u ovoj oblasti predstavlja inicijativa **EQUAL**.

EQUAL je finansijski podržan od Evropskog socijalnog fonda i samih zemalja članica.

Na ovaj način, putem strukturnih fondova Unija je u mogućnosti da finansijski podrži širok nivo akcija kojima se postiže integracija osoba sa invaliditetom u tržište rada. Komisija se trudi da se obezbedi veći nivo prava radnika sa invaliditetom na boravak u odnosu na ostale radnike migrante u Evropskoj zajednici.

Moderan sistem socijalne zaštite je ključan za obezbeđivanje adekvatne podrške osoba sa invaliditetom koje nisu u mogućnosti da obezbede dovoljno primanja za život. Pored toga sistem promoviše zapošljavanje za one koji su na neki način isključeni iz tržišta rada, ali imaju kapacitet da sami zarade za život.

Takav preokret od dugoročne zavisnosti i pasivnog primanja različitih socijalnih pomoći dovodi do aktivnog učešća na tržištu rada, što može imati pozitivne efekte na ekonomsku situaciju primalaca pomoći, kao i na lični osećaj nezavisnosti i samopoštovanja.

Takođe, ove mere mogu doprineti strukturi i obimu javne potrošnje i učiniti je čvršćom i stabilnijom na srednjoročnom i dugoročnom nivou.

Vodeći računa o ovom, korporativni sektor je veoma važan u ulozi promotera bolje integracije koja može biti od koristi kompanijama, zaposlenim invalidima, kao i socijalnim servisima.

U ovom trenutku razvijaju se strategije integracije, formiraju proračuni u skladu sa troškovima adaptacije radnog mesta. Komisija će pružati podršku nastojanjima da strategije zapošljavanja invalida budu što šire priznate.

Podrška Evropskom procesu socijalne integracije

Imajući u vidu ceo konstrukt **Lisabonske strategije**, insistiranje na jednakim mogućnostima za osobe sa invaliditetom ide dalje od same interakcije kroz zapošljavanje. Novi proces socijalne inkluzije, koji je inicirao Evropski savet u Nici, na bazi otvorenog metoda koordinacije, ima potencijal da pomogne zemljama članicama da obez-

bede da vulnarabilne grupe ne budu isključene iz sistema koji im omogućava korišćenje njihovih osnovnih prava, kao što su korišćenje javnih službi i svih drugih raspoloživih izvora.

Vodeći računa o navedenom, Komisija je aktivno uključena u rad Komiteta za socijalnu zaštitu u cilju uspostavljanja prikladnih indikatora za postavljanje mera za smanjivanje siromaštva i socijalne inkluzije.

Jačanje i širenje socijalnih struktura koje sadrže participativnost, uključivanje pitanja invalida u sve relevantne oblasti

Podrška osobama sa invaliditetom da postanu korisni učesnici društva i njihovo aktivno učešće u svim relevantnim politikama predstavlja imperativ Strategije. Njihovo učešće u svim važnim društvenim tokovima zahteva dobro informisanje i veliku ulogu u procesu donošenja odluka, kojima se obezbeđuje da ova populacija sa svim svojim različitostima, potrebama i iskustvom bude deo politika koje, na ovaj ili onaj način, utiču na njihove živote.

Podizanje nivoa obaveštenosti i promena svesti javnog mnjenja

Važan aspekt pristupa Evropske unije procesu uključivanja osoba sa invaliditetom u sve tokove društvenog života je i podizanje nivoa svesti. Zadatak nije lak. S obzirom da je pre svake kampanje potrebno definisati pojam invalidnosti, važno je podsetiti da kriterijumi po kojima se određuje invalidnost spadaju u domen zakona i prakse zemalja članica. To je i ključni razlog različitih pristupa pojmu invalidnosti u zemljama članicama Evropske unije. Komparativna studija Unije o definiciji invalidnosti ilustruje različitost među osobama sa invaliditetom i samim tim i načinima definisanja pojma. Ovi komparativni podaci dokazuju da postoji široka aktivnost na razmeni informacija i razvijanja zajedničkih politika u ovoj oblasti. Na taj način postoji mogućnost usavršavanja i razmene iskustava, koji su direktan rezultat istraživanja i drugih aktivnosti koje sprovode institucije Evropske unije, a naročito Evropska komisija.

Sprovođenje istraživanja, prikupljanje podataka i njihova analiza u cilju upoznavanja sa statusom invalida u Evropskoj uniji

Evropska unija, a posebno Evropska komisija sprovodi različita istraživanja koja imaju za cilj detaljno upoznavanje sa pitanjima osoba sa invaliditetom. Istraživanja su posebno značajna jer obezbeđuju potrebne informacije koje su korisne prilikom priprema strategija i akcionih planova i različitih projekata za osobe sa invaliditetom.

Komisija je između ostalih sprovela i **istraživanja o samoodređivanju ispitanika po pitanju invalidnosti** (*EC, Disability Action plan 2003*). Rezultati pokazuju priličnu usaglašenost tokom godina. Naime, 14,55% radno sposobnih građana Zajednice tvrde da poseduju neki oblik invalidnosti. To znači da se približno 15% žena starosti od 16 do 64 godine i 14% muškaraca prijavljuju i sami kategorišu u grupu lakog ili srednjeg nivoa invalidnosti. Za 14 zemalja članica ove brojke čine oko 26 miliona radno sposobnog stanovništva.

Takođe, istraživanjem je dobijen podatak da je 25% populacije u 10 zemalja, kandidata za pristup Evropskoj uniji, doživelo neki oblik invalidnosti. Ovi podaci ukazuju da osobe sa invaliditetom nisu manjina.

S obzirom na dobijene rezultate, predmet inkluzije osoba sa invaliditetom mora biti shvaćen kao obaveza i briga celog društva. Dakle, neophodno je učešće svih subjekata na ovom zadatku.

Pomenuti podaci ukazuju na dve činjenice:

Prvo, **postoji korelacija između starenja i invalidnosti**. Danas je 63% osoba sa invaliditetom starija od 45 godina i verovatnoća za pojavu invalidnosti raste zbog toga što se ona često razvija u kasnijoj dobi. Pored toga, 20% stanovništva između 60-64 godina starosti ima teži oblik invalidnosti. Srednji nivo invalidnosti se pojavljuje kod 17%, dok samo 6% ispitanika tvrdi da nema nikakav oblik invalidnosti.

Jasno je da **broj osoba sa invaliditetom u Evropi raste** i taj trend će se nastaviti kao posledica starenja populacije. Takođe, demografski trendovi indiciraju da bolja zdravstvena zaštita uzrokuje duži životni vek invalida. Svi ovi podaci navode na zaključak da je potrebno povećati nivo mogućnosti za sve u domenu dostupnosti i koristiti globalna rešenja u skladu sa principom "dizajn za sve".

Drugo, cifre pokazuju značajan **potencijal za razvoj ekonomskog rasta**. Samo 42% osoba sa invaliditetom su zaposlene osobe, u poređenju sa 65% neinvalida. 52% invalida su ekonomski neaktivni u poređenju sa 28% neinvalida. Jasno se vidi da postoje značajne prepreke za inkluziju osoba sa invaliditetom kroz zapošljavanje. Eliminisanjem barijera na tržištu rada moguće je stvoriti potrebne preduslove za inkluziju ovih osoba u društvene tokove.

V Dosadašnja dostignuća i budući strategijski ciljevi Evropske unije po pitanjima osoba sa invaliditetom

5.1. Dostignuća Evropske unije

Jedna od osnovnih preporuka Komisije je pomenuta Direktiva kojom se uspostavlja osnovni okvir za jednaki tretman u zapošljavanju. Direktiva zabranjuje bilo koji oblik diskriminacije, bilo direktnu ili indirektnu, po osnovu religioznosti, verovanja, invalidnosti, godišta ili seksualne orijentacije. Po pogledu invalidnosti ova Direktiva prepoznaje potrebu omogućavanja **razumne akomodacije na radnom mestu**. Ne uzimanje u obzir tog principa može dovesti do stvaranja pojedinih oblika diskriminacije. Praktično gledano, razumna akomodacija podrazumeva skup mera kojima se ostvaruje adaptacija radnog mesta za radnika invalida, što znači obezbeđivanje potrebe opreme, oruđa, kao i podešavanje odgovarajućeg obrasca po kome se uređuje radno vreme takvog radnika. Zemlje članice su do 2003. godine morale da kopiraju mere koje predviđa Direktiva u svoja nacionalna zakonodavstva.

Akcionni program zajednice za borbu protiv diskriminacije započeo 2001. godine sa trajanjem do 2006. godine i ima za cilj podršku zemljama članicama u njihovoj borbi protiv diskriminacije. Ovaj Program omogućuje Komisiji da finansira brojne aktivnosti za borbu protiv diskriminacije na polju invalidnosti. Primeri za te aktivnosti su stvaranje mreže i partnerstava, organizovanje konferencija, organizacija i prikupljanje informacija za zemlje članice u cilju podizanja svesti i promociji razvojnih programa koji se tiču invalida, kao što su kampanje, studije itd. Princip je da u sve ove akcije moraju biti uključene same osobe sa invaliditetom, NVO i ostale organizacije koje se bave ovim pitanjima. Pomenutim Programom Evropske unije predviđeno

je i kofinansiranje nekoliko NVO koje reprezentuju osobe sa invaliditetom na evropskom nivou, kao što su Evropski forum za osobe sa invaliditetom, Evropska agencija za posebne potrebe u učenju, itd.

Saradnja UN i Evrope na polju promocije prava osoba sa invaliditetom

Komisija ulaže napore na globalnom nivou da obezbedi potpuno uživanje ljudskih prava za osobe sa invaliditetom. Ova globalna saradnja podrazumeva podršku odredbama konvencije UN o promociji i zaštiti ljudskih prava za osobe sa invaliditetom. Ljudska prava se moraju, dakle posmatrati i iz ugla ovih osoba, vodeći računa o njihovim potrebama.

Primer saradnje i usaglašavanja odredbi je i **Član 13, Evropskog ugovora** koji omogućuje zajednici da preuzime inicijative kojima se vodi borba protiv diskriminacije kada su u pitanju invalidi. Evropska komisija je zauzela pozitivan stav prema takvim instrumentima i aktivno doprinosi u njihovom razvoju.

U januaru 2003. godine Komisija je izdala saopštenje pod nazivom **"Prema pravnim instrumentima UN za promociju i zaštitu prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom"** (COM(2003)16 Final). Ovaj dokument predstavlja podršku Evropskog saveta zaštiti ljudskih prava navedenih osoba. Saopštenje predlaže pravne instrumente i objašnjava zašto je nužno aktivno učešće Evropske unije u njihovom razvoju. Posebno, Komisija je tražila smernice za pregovaranje po pitanju obezbeđivanja osnovnih prava za ovu populaciju iz razloga što je Amsterdamskim ugovorom predviđeno da je u nadležnosti Komisije sada i borba protiv diskriminacije.

Podrška pravu na slobodu kretanja

Važna implikacija za mobilnost osoba sa invaliditetom i za njihovu sposobnost da iskoriste prednosti jedne od osnovnih sloboda je i dokument o slobodi kretanja osoba. Ove slobode postaju još važnije samim proširenjem Evropske zajednice, uključivanjem većeg broja zemalja u zajednicu.

Priprema za proširenje Unije

Da bi se realizovalo priključenje Uniji, zemlje kandidati moraju inkorporirati evropske socijalne tekovine u sve svoje politike i praktične delatnosti.

Uz poštovanje prethodnog, treba dodati i to, da se situacija koja se tiče osoba sa invaliditetom procenjuje i zapažanja se objavljuju u stalnim izveštajima.

Godina osoba sa invaliditetom bila je otvorena za zemlje kandidate, bilo im je omogućeno da uzmu aktivno učešće u svim aktivnostima, koliko je to u njihovoj moći. Ipak, potreba za sticanjem znanja o situaciji i identifikovanju potreba osoba sa invaliditetom, u pristupaćim i zemljama kandidatima, ostaje vitalna. Ovo će imati ogromne implikacije za razvoj moderne i efektne strategije za navedenu populaciju, naročito kada se uzmu obzir sistemi podrške za ove osobe, kao i službe zaštite koje su postavljene od strane svake pojedinačne zemlje, u skladu sa njenim specifičnostima. Komisija je izradila studiju kojom je urađena analiza situacije i trenutnog stanja, u pogledu institucija u zemljama Zajednice, i onim zemljama koje pristupaju Uniji, odnosno zemlje kandidati. Prilikom pripremanja analize uzet je u obzir i aspekt ljudskih prava.

Otvoreni metod koordinacije prisutan je i u **Evropskoj strategiji zapošljavanja** kao i u **Evropskom procesu socijalne inkluzije**. Ovakav vid saradnje doprineće razvoju procesa učenja i omogućiti razvoj odgovarajućih mera za pristup ispunjenju opštih i zajedničkih ciljeva koje podrazumeva Unija.

Evropska komisija i **Evropski invalidski forum**, zajedno rade na projektu jačanja organizacija koje okupljaju osobe sa invaliditetom u zemljama koje pristupaju Evropskoj uniji. Projekat je finansiran **PHARE** programom. Posao koji se radi na ovom projektu doprinosi lakšem procesu proširenja Unije kroz poboljšanje i razumevanje svih važnih društvenih činilaca, i na svim nivoima. Ovo je značajno i zbog toga što je uspostavljanje dijaloga između različitih ostvareno učesnika u cilju identifikovanja potrebe i mogućnosti za saradnju, kao i ohrabivanja za uspostavljanje partnerskih odnosa među zemljama kandidatima i institucijama Evropske unije.

Dijalog se može povesti i na temu kakav je napredak napravljen u osnaživanju osoba sa invaliditetom, da se uključuju i raspravljaju o

pripremi aktivnih politika koje se njih direktno tiču i mogu uticati na njihove živote.

I na kraju, svako učešće u programima Zajednice obezbeđuje korisnu pripremu ne samo za proces pristupanja, već i za samo iznalaženje njihovih nacionalnih politika. Tako su na brojnim poljima, zemlje koje pristupaju i zemlje kandidati, bili pozivani da participiraju još od 2002. godine u programima Evropske unije koji su u vezi sa promocijom zapošljavanja, borbom protiv socijalne ekskluzije, borbom protiv diskriminacije, poboljšavanjem pristupa edukaciji i treninzima, promocijom rodne ravnopravnosti, itd.

5.2. Budući strategijski ciljevi

Ključni cilj Komisije u godinama koje slede biće podrška principu jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom. U ovom pravcu kreiraće se trajna dinamična delatnost za omogućavanje potpune inkluzije ovih osoba u društvo. U isto vreme, oblikovaće se Evropski socijalni konstrukt, tako da obezbedi stvarnu jednakost mogućnosti.

Većina akcija na polju invalidnosti su u principu u nadležnost samih zemalja članica kako je i najprimerenije, zbog čega strategija Komisije mora biti usmerena na ostvarivanje **tri komplementarna i zajednička operacionalna cilja**.

Ostvarivanje pune primene Direktive o jednakom mogućnostima pri zapošljavanju i pokretanje debate o strategiji za borbu protiv diskriminacije

Komisija će pratiti implementaciju i izradu novih pravnih akata i antidiskriminatornih mera u zemljama Evropske unije, kao i u zemljama koje su u procesu pristupanja zajednici. Rokovi po ovom pitanju će se morati poštovati kako je dogovoreno u Savetu Evrope.

Komisija, će takođe, pratiti proces implementacije Direktive **2000/78 EC** od 27. novembra 2000. godine, kojom se uspostavlja okvir za jednak tretman u zapošljavanju, kao i da se osigura da sve žrtve diskriminacije mogu imati potpunu zaštitu.

Treba naglasiti da efektivna primena Direktive predstavlja ključni element pristupa Komisije pitanjima invalidnosti, kao i da je glavni pokretač u procesu postizanja jednakih mogućnosti za osobe sa in-

validitetom. Direktiva takođe pomaže u uklanjanju predrasuda, straha i ignorancije koji okružuju osobe sa invaliditetom.

Uspešno uključivanje osoba sa invaliditetom u sve osnovne tokove društva

Moderan pogled na pitanja invalidnosti pokazuje tendenciju povećanog uključivanja ovih osoba u sve osnovne i relevantne društvene politike, na taj način omogućuje ostvarivanje i promociju jednakih mogućnost za osobe sa invaliditetom.

Strategija uključivanja osoba sa invaliditetom implicira integraciju ove populacije u svaku fazu političkih i društvenih procesa od nacrta projekta ili plana, kroz implementaciju, monitoring i na kraju evaluaciju.

Uključivanje zahteva i pokretanje specifičnih akcija koje na bilo koji način koriste osobama sa invaliditetom.

Iako je značajan napredak ostvaren, još mnogo toga mora da se uradi.

Kako zapošljavanje ostaje ključna karika u omogućavanju unapređenja situacije kada su invalidi u pitanju, kao i postignuće njihove potpune uključenosti putem socijalne inkluzije, od suštinske je važnosti uključivanje invalidskih pitanja i tema u sve aktivne politike zapošljavanja, kao i u obrazovne politike, a posebno u proces permanentnog učenja. Komisija se koristi svim raspoloživim sredstvima da ispuni ove zadatke.

Unapređenje i promocija principa "pristupačnost za sve"

Uključivanje u opšte tokove mora se fokusirati na oblasti pristupačnosti koje treba povezivati sa principom "**dizajn za sve**".

Pristupačnost dobrima, servisima i građevinskim objektima je centralno pitanje za osobe sa invaliditetom. Obezbeđivanje pristupačnosti predstavlja brigu u obavezu evropskih institucija i svih građana zajednice.

Komisija namerava da promoviše razradu evropskih tehničkih standarda, standardizaciju, standardizacionu dokumentaciju i druga opšta uputstva koja tehnički mogu podržati koncept "**pristupačnost za sve**". Ovaj koncept je ključan za dalju integraciju osoba sa invaliditetom u ekonomske tokove i društvo u celini.

Podrškom ovog koncepta osnažuju se i ohrabruju napori na podizanju nivoa svesti kod ključnih subjekata koje učestvuju u procesima standardizacije u konceptu "pristupačnosti za sve". Sa namerom da ostvari ove ciljeve Komisija je razvila dugoročni Akcioni plan.

VI Evropska godina za osobe sa invaliditetom

S namerom da podigne nivo svesti kada su osobe sa invaliditetom u pitanju, Evropska unija odlučila je da **2003. godinu** proglasi godinom osoba sa invaliditetom.

Koncept **Godine osoba sa invaliditetom** (2001/903/EC) razvijen od strane Komisije i zemalja članica, ponudio je ovim osobama jedinstvenu mogućnost da iznesu sva sporna pitanja koja su povezana sa problemima i preprekama invaliditeta i da doprinesu fokusiranju politika i prioriteta, kao i da podstiču specifične akcije na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Godina osoba sa invaliditetom predstavljala je kampanju zasnovanu na jakom savezu NVO osoba sa invaliditetom, udruženjima osoba sa invaliditetom na nacionalnom nivou, državne administracije, kao i drugih socijalnih partnera i njihovih organizacija.

Kampanja pod okriljem Godine osoba sa invaliditetom pokrenula je celokupno evropsko društvo. Značajan je i doprinos i podrška koju su pružili Evropski parlament, Savet Evrope, ekonomski i socijalni odbori, odbori regija, kao i internacionalne organizacije.

Godina je bila definisana kao inkluzivan proces i proces kooperacije tako da su osobe sa invaliditetom bile u mogućnosti da ponude definisanje samog koncepta Godine.

U procesu definisanja značajnu ulogu su imale organizacije koje okupljaju osobe sa invaliditetom u usaglašavanju evropske kampanje sa kampanjama na nacionalnom nivou, kroz njihovo aktivno učešće u koordinacionim telima, pripremanjem ključnih poruka Godine, biranjem logoa, izborom ključnog slogana, itd.

Hiljade događaja bilo je sprovedeno u svim zemljama sa ciljem promocije prava osoba sa invaliditetom, kao i na podizanju svesti društva po pitanju barijera sa kojima se ove osobe susreću u svom svakodnevnom životu.

Akcije su sprovedene simultano na nivou Unije, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou uz učešće osoba sa invaliditetom, njihovo

vih porodica, organizacija koje okupljaju invalide, osoba koje nemaju invaliditet, donosioca odluka na svim nivoima, socijalnih partnera i ostalih relevantnih učesnika iz javnog i privatnog sektora.

Kroz veliki broj konferencija i javnih debata koje su se organizovale širom Evrope, a koje su bile praćene i prenošene štampanim putem, prikazivane na internetu, Godina je pružila jedinstvenu priliku populaciji invalidnih lica i njihovih organizacija na svim nivoima da promoviraju svoja prava i traže punu uključenost u ekonomsku i socijalnu sferu društva.

Debate su pokazale da sve osobe sa invaliditetom širom Evropske Unije imaju jednake interese. Iznad svega za ovu populaciju je sporno pitanje: **briga društva u celini**. Ovo se posebno odnosi na stigmatizaciju i socijalnu ekskluziju, potrebu za osnaživanjem, mobilnošću i pristupačnošću, povećanjem kvaliteta života i pogodne vidove zaštite.

Istaknuta su i pitanja problema dece sa invaliditetom, višeslojna diskriminacija žena sa invaliditetom, uloga porodice u snalaženju i prevazilaženju invaliditeta, kao i specifična situacija sa mladim invalidima.

Briga za mlade je takođe značajan segment projekta Godine za osobe sa invaliditetom. Evropska komisija je kofinansirala konferenciju pod naslovom "**Evropa slobodna od barijera za mlade**" (COM(2000) 284 final). Bilo je prisutno 150 mladih ljudi koji su na konferenciji diskutovali na tu temu, kao i na temu uključivanja u društvene tokove, protok informacija, volonterski rad, itd.

Kada su kampanje u pitanju, jasno je da elektronski mediji igraju važnu ulogu u prevazilaženju i promeni prisutnih stereotipa u vezi sa osobama sa invaliditetom.

Predsednik Grčke je u saradnji sa Evropskom komisijom i organizacijama koje okupljaju osobe sa invaliditetom organizovao konferenciju u Godini osoba sa invaliditetom na ovu temu.

Kao rezultat ove konferencije juna 2003. godine usvojena je **Evropske deklaracija: "mediji o invalidima"** (European Disability Forum, (2004), *Media and Disability*)

Ova odluka je važna i zbog uspostavljanja Evropske mreže koja povezuje medije i invalide, čiji je zadatak nastavak zalaganja da se popravi slika u javnosti kada su osobe sa invaliditetom u pitanju, posebno u oblasti zapošljavanja i pristupu sredstvima informisanja.

Uključenost svih činilaca za vreme Godine osoba sa invaliditetom pokazuje jasno izraženu želju da se stvari promene i da se dostignu jednake mogućnosti, tako da se može zaključiti da je Godina pokrenula široku političku akciju usmerenu ka promociji daljeg uključivanja ovih osoba u šire društvene tokove.

Pored direktive Evropske komisije kojom se uspostavlja okvir za jednak tretman u zapošljavanju, nove politike se najavljuju ili su već započete u zemljama Evropske unije. Ove nove politike ne odnose se samo na dopunu nekih zakona ili pripremu novih, već i promociju novih pristupa, inovativnih metoda i pozitivnih mera.

Važno je pomenuti sledeće **primere delatnosti** (*EC, Action plan for disability, 2003*) po ovim pitanjima na nacionalnom nivou:

Francuska kritički sagledava i razmatra svoj zakon iz 1975. godine o kompenzaciji i socijalnoj zaštiti i preuzeće mere kojima će se olakšati pristup osobama sa invaliditetom određenim servisima i službama.

Španija je osmislila specifičan akcioni plan koji je planiran da traje od 2003. godine do 2007. godine. Pripremljen je i novi nacionalni plan o pristupačnosti čija se implementacija planira od 2004. godine do 2012. godine, kao i plan za zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Španski parlament priprema i dva zakona koji se tiču ove populacije: jedan o borbi protiv diskriminacije i jednakom mogućnostima, i jedan o ekonomiji i pravu nasleđivanja za osobe sa invaliditetom.

Nemačka implementira novi dekret o jednakim pravima za osobe sa invaliditetom.

Grčka razrađuje akcioni plan o socijalnoj inkluziji sa namerom da ga završi do 2006. godine. Kada je Grčka u pitanju treba napomenuti da je u svetlu paraolimpijskih igara održanih u Grčkoj, Vlada pripremila set praktičnih unapređenja i institucionalnih reformi za osobe sa invaliditetom.

Portugal namerava da prezentuje novi Zakon o invalidnosti, i hroničnim bolestima, Zakon o invalidskim udruženjima kao i nacionalni akcioni plan za promociju pristupačnosti. Vlada Portugala planira da zakone pripremi do 2011. godine.

Holandija razvija akcioni plan po pitanju invalida. U pripremi je i novi Zakon o jednakom tretmanu.

Italija radi na razvijanju olakšica za porodice osoba sa invaliditetom i pokušava da pojednostavi administrativno procenjivanje inva-

lidnosti. Pored ovoga, italijanski parlament razmatra Zakon o elektronskom pristupu web sajtovima, kao i Zakon o starateljstvu.

Finska je pripremila akcioni plan koji olakšava osobama sa invaliditetom da se upoznaju sa svojim pravima i da lakše prepoznaju diskriminaciju koja se nad njima sprovodi.

Luksemburg je izglasao novi zakon koji reguliše apliciranje invalida za radno mesto i određivanje visine finansijskih sredstava za one koji nisu u mogućnosti da rade zbog stepena svog invaliditeta.

Evropska godina za osobe sa invaliditetom obezbedila je polazni osnov za zemlje članice da daju impuls novim razvojnim politikama za dostizanje principa jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom i pokretanje pro-aktivnih mera koje koriste ovim osobama. U isto vreme, pripremaju se fondovi za buduće dugoročne akcije koje će se osmišljavati, pripremati i sprovoditi.

Ključno pitanje za uspeh Evropske godine osoba sa invaliditetom je u tome da li će stvoriti prihvatljive i merljive rezultate posle 2003. Evropska komisija zajedno sa partnerima koji su uključeni u akcije u toku **Godine osoba sa invaliditetom** želi da stvori postignuća u sadašnjim, ali i u budućim izazovima. Ovim Evropska komisija namera da postigne ostvariv i operacionalizovan pristup problemima ovih osoba u Evropi, koja je u procesu proširenja. Definisane operacionalizovanog pristupa stvoriće okvir za novu dimenzija invalidnosti u svim relevantnim evropskim politikama, kao i stimulisane i obezbeđivanje podrške političara na nacionalnom nivou o ovim pitanjima.

U ovom trenutku potpuno je jasno da će sve buduće inicijative Evropske zajednice biti usmerene na nastavak uključivanja osoba sa invaliditetom u sve društvene tokove.

Tri operacionalizovna zadatka su centralna u predloženom pristupu:

1. Postizanje potpune uključenosti pitanja osoba sa invaliditetom u Direktivu o jednakim mogućnostima u zapošljavanju.
2. Jačanje uključivanja tema koja se tiču osoba sa invaliditetom u svakodnevna društvena i politička pitanja.
3. Unapređivanje pristupačnosti za sve.

Kako zapošljavanje ostaje ključni faktor za socijalnu inkluziju, prva faza implementacije Akcionog plana za osobe sa invaliditetom se mora razvijati u 2004. i 2005. godini. Fokus je na stvaranju uslova

potrebnih za promovisanje zapošljavanja osoba sa invaliditetom širom Evropske unije.

S tim u vezi prva faza Akcionog plana se koncentriše na akcije koje su u konkretnoj vezi sa zapošljavanjem.

Izveštaj komisije o trenutnoj situaciji osoba sa invaliditetom a u EU korišćen je kao osnova u definisanju novih prioriteta koji će biti korišćeni u narednim fazama Plana, u cilju uključivanja ovih osoba u sve oblasti kojima se bave institucije Evropske unije.

VII Akcioni plan Evropske unije za osobe sa invaliditetom

Akcioni plan predviđa planiranje, implementaciju i nastavak prioritarnih akcija koje će značajno doprineti postizanju potpune ekonomske i socijalne integracije, jednakih pristupa i efikasnog uključivanja osoba sa invaliditetom u sve društvene tokove.

Prioritetne akcije su iz tog razloga komplementarne u cilju obezbeđivanja koherentnog skupa aktivnosti koje će se razvijati u okviru institucija Evropske unije, kao i na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou.

7.1. Prva faza Akcionog plana (2004-2005)

Prva faza Akcionog plana je počela krajem 2003. godine, pred kraj Godine osoba sa invaliditetom. Ona je trajala dve godine, do kraja 2005. godine. Prioritet akcionih delatnosti bio je usmeren na takozvani "**lanac zapošljavanja**" sa ciljem obezbeđivanja prava na jednak pristup zapošljavanju za osobe sa invaliditetom.

Evropska komisija ja naime, kada je reč o Akcionom planu, identifikovala prioritete oblasti u kojima je potrebno intervenirati. Te oblasti i prioriteti delovanja definisani su za obe faze Akcionog plana.

Osnovne oblasti koje će biti predmet interesovanja prve faze Akcionog plana grupisane su u sledeće komplementarne stubove plana:

- Pristup i zadržavanje radnog mesta;
- Permanentno učenje u cilju ličnog usavršavanja i kao podrška zapošljavanju i adaptibilnosti;
- Iskorišćavanje potencijala novih tehnologija koje igraju ključnu ulogu u obezbeđivanju jednakih mogućnosti i mobilnosti u ekonomiji i u samom osnaživanju osoba sa invaliditetom;

- Pristupačnost javnim građevinskim objektima, što je predušlov za pristup radnom mestu, i aktivnom učešću u ekonomskom sistemu i socijalnoj sredini;

Pristup i zadržavanje radnog mesta

Ključni dokument Evropske unije u ovoj oblasti predstavlja već pomenuta **Direktiva** doneta novembra 2000. godine, kojom se stvara okvir za jednak tretman svih građana u procesu zapošljavanja. Ova Direktiva za sobom povlači velike promene u pravilima koja važe u nekim zemljama članicama. Direktiva ima veliki uticaj na javni i privatni sektor i njihovu dosadašnju praksu prilikom zapošljavanja osoba sa invaliditetom. To se pre svega odnosi na meru "**razumne akomodacije**" (2000/78/EC).

Takođe je važno da svi ključni činiooci, tj. oni koji sprovode određene politike, a to su državni zvaničnici, nevladine organizacije, poslodavci i zaposleni, budu svesni svojih novih prava i obaveza.

Senzibilizacija političkog i javnog mišljenja je presudna da bi se obezbedio uspeh pomenute Direktive. Iz tog razloga Komisija je u Godini osoba sa invaliditetom, sredinom 2003. godine pokrenula opsežnu kampanju koja je imala za cilj informisanje poslodavaca i zaposlenih o njihovim novim pravima i obavezama.

Pod pokroviteljstvom Evropske godine za osobe sa invaliditetom, juna 2003. godine, Ministri za socijalna pitanja i zapošljavanje usvojili su **Rezoluciju** (EC, 2003/C 175/01) o promociji i podršci zapošljavanja i socijalnoj integraciji osoba sa invaliditetom. Ova rezolucija poziva zemlje članice, Evropsku komisiju i sve socijalne partnere da nastave sa dosadašnjim trudom za uklanjanje barijera radi integracije i participacije osoba sa invaliditetom u tržište rada. Pored podrške uklanjanju barijera, zemljama članicama Unije pruža se podrška za nastavak primena mera jednakog tretmana i unapređivanje integracije na svim nivoima obrazovnog sistema.

Uspešna implementacija **Lisabonskog plana** (*Employment & Social Affairs, (2005), The Social Agenda 2005-2010, European Commission*) koji definiše evropsku strategiju zapošljavanja, podrazumeva da zemlje članice, kada je u pitanju politika zapošljavanja, posebnu pažnju obrate na **tri komplementarna cilja**:

- Smanjenje stope nezaposlenosti;

- Kvalitet rada i produktivnost na radnom mestu;
- Socijalna kohezija i inkluzija osoba sa invaliditetom;

Navedeni ciljevi koji su definisani Lisabonskim planom od velikog su značaja za osobe sa invaliditetom i bitni su za njihovu integraciju u društvene tokove, a pre svega u tržište rada.

Naime, jedan od ciljeva koji zajednica teži da ispuni je i koncept inkluzivnog zapošljavanja koji zahteva efektanu integraciju osoba sa invaliditetom, kao i svih onih društvenih grupa koje su na neki način u nepovoljnom položaju.

Uputstvo za pripremu politike zapošljavanja zemalja članica u do-rađenoj evropskoj strategiji zapošljavanja, kao jedan od prioriteta podrazumeva i promociju integracije. U isto vreme podrazumeva i borbu protiv diskriminacije osoba koje su u na bilo koji način u pod-ređenom društvenom položaju kada je u pitanju pristup zapošljavanju, što se, naravno odnosi i na osobe sa invaliditetom.

Dakle, zadatak svake zemlje članice Evropske unije je da smanji stopu nezaposlenosti i opšti trend kada je u pitanju ova populacija.

S obzirom da je jasno koje su oblasti za koje su invalidi životno zainteresovani, kao i komplementarnost tih interesovanja sa tri pome-nuta cilja politike zapošljavanja koji su definisani u novoj evropskoj strategiji, prioritet Akcionog plana mora biti uključivanje pitanja koja se tiču invalida u opšte pravce strategije zapošljavanja širom Evrop-ske unije. U skladu sa gore pomenutim, zemlje članice su takođe pozvane da ispitaju radne potencijale osoba sa invaliditetom uzima-jući u obzir i one specifične situacije kao što je društveni položaj žena sa invaliditetom, ili osoba sa sniženim intelektualnim kapacitetom.

Evropski socijalni fond kroz programe i inicijativu zajednice, **EQU-AL finansijskom podrškom** pomaže akcije koje svojom tematikom tretiraju zapošljavanje invalida. Finansiraju se i različite akcije koje doprinose integraciji invalida, kao i programi kojima se testiraju neki novi pristupi koji se mogu implementirati u aktivne politike zemalja članica.

Tematske aktivnosti EQUAL koji korespondiraju sa pomenutim pri-oritetima su mogućnost zapošljavanja, preduzetništvo, adaptabilnost, jednake mogućnosti i azilanti.

S obzirom na kompleksnost problema, radna grupa koja se bavi tematikom zapošljavanja osnovala je posebnu radnu grupu koja se bavi isključivo osobama sa invaliditetom.

Razlog za osnivanje posebne radne grupe je i mišljenje Komisije da osobe sa invaliditetom u oblasti zapošljavanja mogu imati posebne potrebe, i da one moraju biti poštovane i uključene putem specifičnih politika zapošljavanja.

Populacija osoba sa invaliditetom, dakle, moraju imati jednak tretman na poslu i to podrazumeva jednakost po pitanju očuvanja zdravlja i sigurnosti na radnom mestu.

Invalidi su pokriveni zakonskom regulativom koja reguliše zdravstvenu zaštitu i sigurnost na radnom mestu. Zakonom je predviđeno da se *"mora uzeti u obzir da se tamo gde je potrebno, mora izvršiti prilagođavanje radnog mesta potrebama invalidnog radnika."*

Ove mere se odnose pre svega: na prolaze, stepenice, kupatila, toalete i radni prostor namenjen konkretnom radniku.

S obzirom na sve navedeno, Komisija Akcionim planom u onom delu koji se odnosi na zapošljavanje, u prvoj fazi podrazumeva sledeće stavke:

- **U antidiskriminacionoj politici** pružanje podrške podizanju svesti javnog mnjenja u skladu sa Direktivom kojom se uspostavlja okvirni plan *jednakih mogućnosti u zapošljavanju*.
- **Po pitanju Evropske strategije zapošljavanja:** monitoring implementacije Evropske strategije za zapošljavanje i pružanje podrške merama boljeg pristupa tržištu rada osobama sa invaliditetom.
- **Pružanje stručne pomoći i savetodavnih aktivnosti.**
- **Intenziviranje borbe protiv diskriminacije u zapošljavanju.**
- **Uzeti u obzir sistem povlastica uz izbegavanje, takozvane, zamke olakšica i davanja.**
- **Promocija i podrška upotrebe informacionih i komunikacionih tehnologija,** a samim tim i poboljšavanje kvaliteta sticanja znanja.
- **Podrška radnim obukama i pristupu tržištu rada.**

U kontekstu strategije za zapošljavanje Evropska komisija u saradnji sa Evropskim statističkim sistemom će svuda gde je potrebno, ohrabrivati nastavak razvoja nacionalnih statističkih sistema u cilju boljeg praćenja položaja osoba sa invaliditetom u Uniji, a posebno u pogledu Evropske strategije za zapošljavanje.

Štampanje radnog materijala o implementaciji Evropske strategije za zapošljavanja sa posebnim osvrtom na osobe sa invaliditetom. Za svaku Direktivu koja tematski obrađuje pitanja zapošljavanja posebna pažnja će se obratiti problemima ovih osoba. Radni materijal će ujedno i ukazivati na svaki dobar primer iz prakse u ovoj oblasti.

Evropski socijalni fond ima za cilj:

- Ohrabrivanje zemalja članica da uzmu u obzir potrebe osoba sa invaliditetom u aktivnostima i programima koje finansira Evropski socijalni fond i inicijativa EQUAL.
- Podsticanje širenja dobre prakse i inovativnih mera u sprovođenju politika zapošljavanja i obuke osoba sa invaliditetom, naročito one nastale uz podršku Evropskog socijalnog fonda i EQUAL programa.

Socijalni dijalog

Značajna pažnja posvećuje se produblivanju dijaloga sa socijalnim partnerima na nivou Evropske unije i njenih institucija o njihovom doprinosu na polju jednakih mogućnosti osoba sa invaliditetom, posebno na tržištu rada.

Važno je podsticati socijalne partnere da obezbede konkretnu primenu preporuka ponuđenih aktom iz 2003. godine o promociji jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom i njihovog pristupa berzi rada. Očekivana je i podrška inicijativama usmerenim ka dobrovoljnom sporazumu o zapošljavanju ovih osoba u komercijalnom sektoru.

Korporativna socijalna odgovornost

Nastavak promocije podizanja nivoa svesti i širenja pristupa društvene odgovornosti i novih iskustava sa ciljem zapošljavanja osoba sa invaliditetom, kako je i predloženo saopštenjem Evropske komisije o korporativnoj socijalnoj odgovornosti.

Zdravlje i bezbednost radnog mesta

Uključivanje u opšte društvene tokove po pitanju zdravlja i bezbednosti, posebno bezbednosti na radnom mestu.

Osigurati da se potrebe osoba sa invaliditetom uzmu u obzir u svim relevantnim inicijativama o zdravlju i bezbednosti.

Permanentno učenje ("Lifelong learning")

Za osobe sa invaliditetom sticanje znanja predstavlja ključni element za unapređenje i omogućavanje njihovog jednostavnijeg pristupa tržištu rada, kao i za dobijanje potencijalnih šansi za pronalaženje radnog mesta. Samim tim učenje i sticanje novih znanja ključno je i u borbi protiv isključivanja ovih osoba iz društvenih tokova.

Znanja se trebaju sticati kako osnovnim edukacionim sistemom, tako i svim ostalim raspoloživim formama koje pruža permanentno učenje.

Istraživanja pokazuju da su osobe sa invaliditetom koje su od svoje rane mladosti bile uključene u redovan obrazovni sistem, kasnije bile u mogućnost da na jednostavniji način razviju opšte i stručne sposobnosti potrebne za lakše prilagođavanje tržištu rada.

Mora se priznati da je pristup permanentnom učenju i njegovim prednostima još uvek nedovoljan kada su u pitanju društvene grupe koje su na neki način u nepovoljnom položaju u odnosu na ostali deo društva.

Nekoliko važnih programa Evropske komisije čija je osnovna tema obrazovanje, takođe na određeni način uzima u obzir osobe sa invaliditetom i njihove specifičnosti.

Jedan od primera akcija i inicijativa Komisije je i predlog za **program elektronskog učenja (eLearning) (No 2318/2003/EC)**, koji je u mogućnosti da ponudi specifična rešenja za osobe sa invaliditetom i njihove potrebe. Elektronsko učenje pretpostavlja korišćenje modernih informatičkih i komunikacionih tehnologija, kao jedan od načina sticanja znanja i unapređivanja svake osobe tokom njenog života.

Deo Akcionog plana, program o **"učenju jezika i lingvističkoj raznolikosti"** trudi se da prikupi i proširi informacije o uspešnoj praksi u učenju stranih jezika, i kada su u pitanju učenici sa posebnim potrebama.

Evropski akcioni plan o veštinama i mobilnosti ukazuje zemljama članicama da intenziviraju podršku integracije mladih koji su u nepovoljnom položaju, a naročito onih sa invaliditetom i sa smetnjama u učenju.

Imajući sve ovo u vidu, a pod pokroviteljstvom Evropske godine za osobe sa invaliditetom, usvojena je **Rezolucija o jednakim mogućnostima za učenike i studente sa invaliditetom, u obrazovanju, i obuci** (2003/C 134/04).

Programi Evropske unije za obrazovanje, obuku i mlade

U kontekstu implementacije programa Evropske unije kojima je objekat interesovanja sistem obrazovanja i obuke zaključeno je da je neophodno nastaviti sa zadatim prioritetima. U njih spadaju: promocija razmene uspešne prakse i identifikacija onih ključnih faktora koji dovode do uspeha ili neuspeha u procesu integracije osoba sa invaliditetom u obrazovni sistem zemlje.

Poklanja se posebna pažnja potrebama osoba sa invaliditetom u pripremi i implementaciji akcionih programa elektronskog učenja, kao oblika sticanja znanja, koji će više dobiti na značaju u bliskoj budućnosti.

Proširuje se informaciona baza podataka putem **programa PLOTEUS** (www.ploteus.net), koji predstavlja informacioni sistem o mogućnostima permanentnog učenja u Evropi. Proširivanje baze odnosi se, pre svega, i na informacionu bazu sa podacima o osobama sa invaliditetom, posebno sa podacima koji pružaju informacije o specifičnostima finansiranja programa u zemljama članicama.

Kad je reč o izboru servisa i službi koje pružaju kvalitetniju obuku i obrazovne tehnike, Komisija nastavlja da pruža podršku **raznolikosti i slobodi izbora** tih službi. Pored toga, podrška se pruža pripremi različitih uputstava koja olakšavaju profesionalnu rehabilitaciju, kao i savetodavnom radu na polju izbora karijere i svih obrazovnih mogućnosti za osobe sa invaliditetom.

Osobe sa invaliditetom uključuju se u tekuće obrazovne projekte Zajednice, kao što su **SOCRATES, LEONARDO** i **YOUTH omladinski program**. Za navedene obrazovne projekte važno je izvršiti i kvalitetnu evaluaciju i ispitati uticaj navedenih programa za mogućnost permanentnog učenja za osobe sa invaliditetom, uzimajući u obzir njihove specifične potrebe.

Važan segment permanentnog učenja predstavlja i korišćenje **interneta** kao jedne nove, perspektivne tehnologije koja može znatno doprineti kvalitetnom učenju, na evropskom i svetskom nivou. Uzi-

majući ovaj argument u obzir jasno se postavlja pitanje elektronske dostupnosti internet sajtova. Komisija na ovom polju pruža snažnu podršku web standardizaciji i omogućavanju dostupnosti interneta za sve društvene grupe. Ogromnu važnost za proces permanentnog učenja predstavlja takozvana **e-dostupnost internet sadržaja**, kao i dostupnost ostalih multimedijalnih proizvoda koji doprinose sticanju novih znanja.

U oblasti permanentnog učenja, kao i u drugim oblastima Plana, istraživanja i analize predstavljaju važnu kariku, pa je tako Akcionim planom predviđeno iskoristiti istraživanja izvedena kroz programe SOCRATES i LEONARDO, sprovedene pod okriljem **Šestog okvirnog istraživačkog programa** (EC, *The Sixth Framework Programme in brief*, 2002), uz poštovanje prioriteta pod nazivom "**Građani i država u društvu zasnovanom na učenju**". Ovo istraživanje omogućuje značajan doprinos u debati o socijalnoj inkluziji, koja je od suštinske važnosti za invalide.

Korišćenje potencijala novih tehnologija

Za vreme **e-Evropskog akcionog plana** iz 2002. godine (*No 2318/2003/EC*), neki važni rezultati su postignuti koji se moraju dalje pratiti i razvijati. Ti rezultati se odnose na unapređenja novih tehnologija, naročito na polju elektronike i informaciono-telekomunikacionih tehnologija.

Od svih dostignuća Akcionog plana za e-Evropu posebno treba istaći, od Komisije predloženu, i od zemalja članica prihvaćenu, inicijativu za **pristupačan web**. Inicijativom je predviđena izrada uputstva za izradu web sajtova, naročito onih koji pripadaju javnom sektoru. Uputstva koja su tada propisna sadrže u sebi sve standarde kojih se svi javni sektori moraju pridržavati prilikom izrade svojih internet prezentacija.

U cilju prevencije takozvane "info-ekskluzije", odnosno isključivanja određenih grupa iz informacionih tehnologija, i u međusobnoj saradnji i razmeni iskustava između zemalja članica Evropske unije, preispitivana je zakonska regulativa. Definisani su standardi radi uspostavljanja saglasnosti sa principima pristupačnosti.

Nacionalni centar za izuzetnost kreirao je standarde za već pomenuti princip "**dizajn za sve**". Standardi su ponuđeni u formi uput-

stava i navođenjem potrebnih materijala neophodnih za pristupačnost informacionim tehnologijama. Izrada uputstava i principa "dizajn za sve", pripremljeni su sa ciljem lakšeg zapošljavanja i uspješne socijalne inkluzije u društvo osoba sa invaliditetom.

Skreće se i pažnja na **monitoring progressa** po pitanju pristupačnosti, kao ključne faze plana za buduće aktivnosti u ovoj oblasti.

Napori programa "**e-Evropa informaciono društvo za sve**" biće usmereni na obezbeđivanje učešća i jednakog pristupa osoba sa invaliditetom i drugih grupa koje su u nepovoljnom položaju po pitanju opšteg razvoja u oblasti modernog *online javnog servisa*, elektronske uprave, elektronskog biznisa, elektronskog zdravstva, itd.

Razvoj i napredak tehnologije kao nauke, a naročito informativne tehnologije, i komunikacione tehnologije, stvorice potrebne mogućnosti da osobe sa invaliditetom mogu prevazići svoja ograničenja, a u cilju njihovog lakšeg uključivanja u sve sfere društvenog života.

U cilju iskorišćenja novih tehnoloških rešenja, a u vezi za prvom fazom Akcionog plana za osobe sa invaliditetom, Evropska komisija planira rad na nekim određenim oblastima.

Razmena informacija

- Uspostavljanje internacionalnog dijaloga na temu pristupačnosti, posebno na polju informaciono-komunikacionih tehnologija.
- Organizovanje seminara u cilju rasprave o pristupačnosti i stvaranja potrebnih mera baziranih na trenutnoj zakonskoj regulativi u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija.

Mere koje se pripremaju podrazumevaju podizanje nivoa svesti, tehnologiju licenciranja, regulative u vezi javnih nabavki, izradu uputstava i preporuka, standarda, itd.

Akcioni plan e-Evropa

Osnovu Akcionog plana e-Evropa čini:

- Postavljanje pitanja dostupnosti na najviši nivo akcionog plana.

- Podizanje svesti javnog mnjenja i jačanje podrške aktivnostima koje se moraju razvijati, kao što su instrumenti koji olakšavaju proces inkluzije, uključivanje invalidskih pitanja u javne nabavke, potrebna sredstva koja olakšavaju pristupačnost, dostupnost javnih e-servisa, itd.
- "Dizajn za sve", pomoćne tehnologije (pomagala) i standardi u vezi sa e-dostupnošću.
- Ponuditi preporuke u vezi "dizajna za sve" u informacionim tehnologijama, koje mogu koristiti profesionalci, pre svega, dizajneri i inženjeri.
- Dodatno ulaganje napora u promociju i podršku standardizaciji e-dostupnosti, uključujući i princip "dizajn za sve", kao i pomoćne tehnologije.
- Uspostavljanje dijaloga sa proizvođačima pomagala i pružanje podrške osnivanju brojnih asocijacija ove industrije.

Izveštaji

Izveštaji o web dostupnosti i implementaciji web standarda doprineće boljoj evaluaciji u cilju unapređivanja i dopune baze podataka o sajtovima, koji poštuju pomenute standarde.

Istraživanja

Da bi se postigao nivo autonomnosti kod starih osoba i osoba sa invaliditetom, kao i osiguravanje jednakog pristupa i učešća u informacionom društvu, EU je namenila 30 miliona evra za projekte istraživanja dostupnosti u oblasti informacionih tehnologija, kao i tehnologija koje utiču na proces osposobljavanja ovih populacija.

Evropska komisija pruža podršku u radu i rezultatima **Inkluzivne komunikacione grupe**, koja se bavi dostupnošću elektronskih komunikacionih servisa za osobe sa invaliditetom.

Dostupnost javnih objekata

Dostupnost javnih objekata, odnosno postizanje potpune pristupačnosti, predstavlja bitan segment, kako strategije, tako i samog Akcionog plana. Obezbeđivanje dostupnosti objekata ne predsta-

vlja ispunjenje posebnih potreba osoba sa invaliditetom, već omogućavanje slobode kretanja za sve građane Evrope.

Pored aspekta slobode kretanja, postoje i jasne prednosti kada se zgrade projektuju i zidaju po principima "dizajna za sve".

Pre svega, lakši pristup radnom mestu, kao objektu, olakšava osobama sa invaliditetom da dobiju posao i da ga zadrže, i značajno doprinose društvu u ekonomskom i socijalnom smislu. Takođe, uključivanje aspekta dostupnosti u inicijalnu fazu projektovanja i planiranja daje po svim pokazateljima pozitivne finansijske efekte. Tako dizajniran objekat može postići veću vrednost na tržištu, pre svega zbog svoje dostupnosti, a i zbog smanjene mogućnosti za povrede usled efektnog dizajna objekta.

Ukoliko se radi o objektu koji predstavlja i radno mesto, smanjena učestalost povreda, zahvaljujući novim principima dizajna, je od izuzetne važnosti.

Dostupnost objektima od kulturnog značaja je veoma važna za kvalitetniji život i veće učešće osobe sa invaliditetom, kako u socijalnom, tako i u kulturnom smislu.

Ovaj problem je prepoznala Komisija i objavila **Rezoluciju o kulturnoj infrastrukturi i kulturnim aktivnostima za osobe sa invaliditetom**. S obzirom na značaj turizma za ovu populaciju, Komisija aktivno podstiče ključne činioce da učine napor i omoguće da turistička mesta budu dostupna svima.

Komisija je svojim **Dokumentom o Evropskoj transportnoj politici** jasno stavila do znanja važnost prilagođenog javnog saobraćaja za turističke aktivnosti, za pristup radnom mestu i ostale društvene aktivnosti.

Po pitanju omogućavanja dostupnosti javnih građevinskih objekata Komisija planira za prvu fazu Akcionog plana sprovođenje aktivnosti u nekoliko sledećih oblasti.

Dostupnost objekata

- Promocija principa "dizajn za sve" u svim relevantnim politikama koje su u vezi sa dostupnošću objekata.
- Razvoj evropskih standarda u oblasti građevinskih delatnosti, planiranja, projektovanja i sigurnosnih evaluacionih procedura za osobe sa invaliditetom.

- Promocija boljeg školskog obrazovanja na temu dostupnosti.
- Podsticanje i podrška organizovanju kurseva o dostupnosti za profesionalce koji se bave građevinskim delatnostima i projektovanjem.
- Promocija razmene iskustva između zemalja članica Evropske unije na temu dostupnosti.

Zakonodavstvo

Razmatraju se bitni preduslovi koji se nalaze u Direktivi o izgradnji, a tiču se mera za postizanje principa dostupnosti za sve.

Opšti tokovi

Promovišu se inkluzija i mere za ostvarivanje dostupnosti u oblasti politike javnih nabavki, kao i načini dodele sredstava iz strukturalnih fondova na nacionalnom i regionalnom nivou.

Studije

U oblasti pristupačnosti objekata radi se u skladu sa **Studijom o harmonizaciji kriterijuma za dostupnost turističkih objekata i infrastrukture** za osobe sa invaliditetom širom Evropske unije.

Uzeti su u obzir rezultati **studije o korišćenju gradskog prevoza za osobe sa smanjenom pokretljivošću**, u cilju identifikacije svih barijera prisutnih u sistemu gradskog saobraćaja.

Istraživanja

U skladu sa **Šestim okvirnim planom** istraživačkog programa Unije, Komisija:

- Inicira **Studiju** koja ima za cilj stvaranje osnova za uspešnu evaluaciju projektovanja objekata, univerzalnog dizajna, po principu "dizajna za sve", u skladu sa potrebama osoba sa invaliditetom. Studija se odnosi na pristupačnost objekata, a naročito na projektovanje radnog mesta.
- Objavljuje nove konkurse za istraživačku delatnost na temu pristupačnosti, uklanjanja barijera i dr.

7.2. Druga faza akcionog plana (2006-2007)

Kao logičan nastavak Evropske godine za osobe sa invaliditetom, a u skladu sa strategijom Evropske unije na ovom polju, ustanovljen je, od strane Evropske komisije, Akcioni plan za osobe sa invaliditetom.

Plan, kao što je već navedeno, **ističe tri operacionalna cilja**:

- punu implementaciju Direktive o jednakosti pri zapošljavanju;
- uspešno uključivanje invalidskih pitanja u sve relevantne politike zajednice;
- unapređivanje pristupačnosti za sve.

Cilj Plana je da obezbedi koherentnu politiku u proširenoj Evropskoj uniji i da ponudi dinamičan okvir za razvoj Evropske strategije za osobe sa invaliditetom.

U Evropi kakva je ona danas, sa svojim socijalnim i ekonomskim miljeom, uključivanje osoba sa invaliditetom u sve oblasti društvenog života i sve aktivne politike, čini se neizostavnim.

Problemi osoba sa invaliditetom su u osnovi odgovornost i briga zemalja članica, ali su i odgovornost politike i konkretnih akcija koje sprovodi Unija. Na taj način Unija ostvaruje zapažen uticaj na položaj invalidnih lica. Spoznajući svoju ulogu u ovom procesu Komisija je predložila zemljama članicama da uzmu u obzir Akcioni plan u razvoju strategija na nacionalnom nivou.

Preliminarne analize prve faze Akcionog plana pokazuju da je uključivanje invalida u sve opšte tokove obavljeno u nekim oblastima veoma uspešno. Uspešnost se odnosi na zapošljavanje, informativno-komunikacione tehnologije i obrazovanje (*e obrazovanje*).

Uspešno uključivanje osoba sa invaliditetom u tržište rada zasluga je pre svega kombinovanju koncepta uključivanja ovih osoba u opšte tokove društva sa specifičnim akcijama namenjenim upravo osobama sa invaliditetom.

Posmatrajući trenutnu situaciju, ekonomski potencijal osoba sa invaliditetom i doprinos koji oni mogu da ostvare u ekonomskoj sferi i smanjivanju nivoa nezaposlenosti, stiče se zaključak da se ova populacija mora dalje podsticati, a u skladu sa Socijalnim programom zajednice za 2005-2010. godinu.

Šta više, u skladu sa **Lisabonskom strategijom** koja navodi uključivanje osoba sa invaliditetom u društvene tokove kao jedan od svojih ciljeva, pa u skladu sa tim Komisija poziva zemlje članice da promovišu inkluziju ovih osoba u skladu sa programom reformi koje doprinose stvaranju novih radnih mesta.

Grupa Komesara za ljudska prava, antidiskriminaciju i jednake mogućnosti uz podršku Intergrupe za osobe sa invaliditetom nastaviće da pruža politički podstrek Akcionom planu.

Saradnja zemalja članica biće unapređena putem tematskih dijaloga u saradnji sa Grupom na visokom nivou za osobe sa invaliditetom koju je formirala Evropska unija, Evropskim komitetom za zapošljavanje i Komitetom za socijalnu zaštitu.

Promocija zapošljavanja

Kada je proces zapošljavanja u pitanju, treba naglasiti da je prva faza Akcionog plana bila usmerena na pristup osobama sa invaliditetom tržištu rada, kao i na mere koje mogu doprineti većim šansama za zapošljavanje, kao što su permanentno učenje, korišćenje informacionih tehnologija i pristup objektima od javnog značaja. Kao rezultat prve faze, i samih akcija na evropskom nivou, postignut je, i u oblasti zapošljavanja određeni napredak.

Antidiskriminativne zakonske regulative donete od strane Zajednice, pružile su okvir za jednak tretman u mnogim oblastima, a posebno prilikom zapošljavanja.

Pa tako, Direktiva o jednakosti u zapošljavanju zabranjuje direktnu i indirektnu diskriminaciju po pitanju invalidnosti, i u vezi sa tim, sada postoje specifične mere kojima se promoviše jednak tretman osoba sa invaliditetom prilikom zapošljavanja. Poslodavci iz privatnog i javnog sektora i svi ostali kojima se Direktiva obraća moraju obezbediti mere "**razumne akomodacije**" za svoje radnike invalide. U skladu sa tim, poslodavci moraju preduzeti mere koje omogućuju radniku, osobi sa invaliditetom, pristup radnom mestu, mogućnost da napreduje u karijeri, kao i da učestvuje u različitim obukama i usavršavanjima koje se ponude.

Efektivna implementacija Direktive je ključ za promociju zapošljavanja osoba sa invaliditetom (2000/78/EC). Ova Direktiva predstavlja novi zakonodavni koncept i zbog toga njeno dosledno poštovanje i implementacija predstavlja izazov.

Što se tiče Evropskog socijalnog dijaloga Komisija je ohrabrala i nastavlja da ohrabruje socijalne partnere, pre svega na industrijskom nivou da implementiraju preporuke o zapošljavanju osoba sa invaliditetom.

Izveštaj o saradnji sa socijalnim partnerima navodi nekoliko važnih inicijativa koje utiču na osobe sa invaliditetom.

Komisija namerava da uz pomoć **Radnih grupa za aktivno građanstvo, jednake mogućnosti i socijalnu koheziju** pripremi preporuke i konkretne mere i materijale za društvene grupe koje su na bilo koji način u nepovoljnom društvenom položaju. Ove preporuke će biti deo izveštaja o efikasnosti i jednakosti u obrazovanju i obuci.

Planirano je da se izveštaj objavi u 2006. godini.

Integracija osoba sa invaliditetom u društvo

Evropska godina za osobe sa invaliditetom stvorila je veće mogućnosti za integraciju osoba sa invaliditetom u socijalnu sredinu. Akcije koje su sprovedene i koje se i dalje sprovode omogućavaju poboljšanje životnog standarda invalida, podizanje nivoa svesti javnog mnjenja, kao i pokretanje različitih pilot projekata i studija na temu invalidnosti.

Kao podršku integraciji osoba sa invaliditetom u obrazovni sistem, Komisija je kofinansirala i nekoliko projekata koji su se fokusirali na razmenu znanja i iskustava između profesionalaca koji rade na razvoju novih metoda u učenju i obuci. Projekte sa ovom tematikom uglavnom je sprovodila **Evropska agencija za posebne potrebe u učenju**. Većina njihovih projekata i publikacija je objavljena i dostupna javnosti.

Za integraciju osoba sa invaliditetom takođe je od značaja bila 2004. godina, Evropska godina za obrazovanje kroz sport, koja je svojim inicijativama dala značajan doprinos na polju aktivne socijalne inkluzije.

U toku prve faze Akcionog plana Komisija je identifikovala prioritete ciljeve i akcije za drugu fazu Akcionog plana koji će trajati od 2006. do 2007. godine. Naglašava se da fokus druge faze akcionog plana predstavlja **inkluzija osoba sa invaliditetom u sve društvene tokove**.

Sledeća faza Akcionog plana je dakle fokusirana na inkluziju osoba sa invaliditetom i jačanje građanskog koncepta invalidnosti kao odraz Evropske povelje o ljudskim pravima i Konvencije Ujedinjenih nacija o zaštiti i unapređenju prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom.

Pomenute povelje podrazumevaju da osobe sa invaliditetom imaju pravo na izbor u svakodnevnom životu, kao i osobe koje nisu invalidi. Navedeno podrazumeva socijalni model invalidnosti, odnosno, podrazumeva da je upravo okolina ono što čini osobu sa invaliditetom zavisnom ili nezavisnom u društvenoj sredini.

Unapređivanje nezavisnog i samostalnog života osobe sa invaliditetom kao osnovnog postulata druge faze Akcionog plana ostvariće se kroz realizaciju sledeća četiri prioriteta:

- **Ohrabrivanje aktivnosti;**
- **Unapređenje kvaliteta službi zaštite;**
- **Unapređivanje dostupnosti javnih servisa i dobara;**
- **Povećanje analitičkog kapaciteta Unije.**

Ohrabrivanje aktivnosti

Osnovna tema **Lisabonske strategije za zapošljavanje** predstavlja zapošljavanje što većeg broja ljudi, zadržavanje radnog mesta za one koji imaju posao, širenje i veće mogućnosti na tržištu rada i modernizaciju socijalne zaštite, kao jedne od osnovnih i odgovornih službi u ovoj oblasti. Podizanje nivoa zaposlenosti kao i tempo aktivnosti osoba sa invaliditetom ostaje prioritet.

Radni dokument Komisije, odnosno diskusioni papir o uključivanju osoba sa invaliditetom u Evropsku strategiju za zapošljavanje obezbeđuje vredna uputstva o integraciji ovih osoba u otvoreno tržište rada.

Pored toga što uputstva obezbeđuju informacije o smernicama na koje svaka nacionalna strategija mora obratiti pažnju, ona nudi i potrebne statističke podatke koji mogu biti ključni u usmeravanju strategije ka nekim oblastima koje mogu biti od suštinske važnosti za uspešna ishodišta akcionog plana.

Pomenuti dokument identifikuje između ostalog i mali broj osoba koje su se vratile na posao pošto su obolele ili iskusile invalidnosti. Tako da se može osnovano zaključiti da ozbiljna dugoročna oboljenja ili privremena ili stalna invalidnost inhibiraju nezavisan život.

Na osnovu tih podataka zaključeno je da će strategija za prihvati i reintegraciju osoba koje su postale invalidi za vreme rada, biti usmerena na njihovo ohrabivanje za nastavak radnog odnosa. Pored toga, pružaće se podrška i raditi na osnaživanju za ove osobe ključnih službi, kao što su služba za rehabilitaciju, služba personalnih asistenta, kao i koncept isplativog zaposlenja.

Podrška aktivnoj inkluziji osoba sa invaliditetom u društvo, a samim tim i u tržište rada nastavlja se i uz pomoć Evropskog socijalnog fonda. Fond će finansirati projekte koji u sebi sadrže prioritete oblasti Akcionog plana. U skladu sa ciljevima Plana, Komisija je prioritetsnu oblast nazvala "**Putevi za reintegraciju i ponovno uključivanje u tržište rada osoba sa invaliditetom i ostale grupe koje se nalaze u nepovoljnom položaju**".

Unapređenje kvaliteta službi zaštite

Osnov evropskih akcija za uključivanje populacije osoba sa invaliditetom u opšte tokove predstavlja unapređenje kvaliteta, dostupnih i pristupačnih socijalnih službi i podrška ovim osobama kroz integrisanu i konsolidovanu socijalnu zaštitu i njene mere inkluzije.

U svom dokumentu koji analizira službe od opšteg značaja, Komisija je najavila svoju nameru da objavi saopštenje o socijalnim i zdravstvenim službama od opšteg značaja.

Zadatak saopštenja je:

- da identifikuje ključne karakteristike zdravstvenoj službi,
- da identifikuje ključne karakteristike službama koje se bave socijalnom politikom,
- da razjasni i definiše okvir u kojem navedene službe funkcionišu,
- procena i analiza kvaliteta i ostalih aspekata socijalnih službi,
- analiza usluga zdravstvenih i socijalnih službi namenjenih invalidima.

Pod analizom i procenom usluga namenjenim osobama sa invaliditetom podrazumeva se posebno **potreba unapređenja službi za prevoz i dostavu**.

Komisija će takođe prezentovati predlog za usaglašavanje različitih otvorenih metoda koordinacije u socijalnoj zaštiti na polju **socijalne inkluzije**.

Takođe, Komisija će razvijati politiku saradnje službi zdravstvene zaštite sa službama dugoročne nege i penzionim sistemom.

Pomenute politike koordinacije predstavljaju neophodne predušlove za razvoj različitih aspekata socijalne politike, kao što su korišćenje integrativne nege i različitih sistema socijalne podrške.

Deinstitucionalizacije osoba sa invaliditetom koji se nalaze u ustanovama za smeštaj biće i dalje predmet podrške Evropske unije. Na polju deinstitucionalizacije posebno osoba sa psihičkim invaliditetom postoje brojni pozitivni primeri u mnogim zemlja Evropske unije. Opravdano se može reći da pomenuti proces predstavlja pozitivan evropski trend.

Unapređivanje dostupnosti javnih servisa i dobara

Evropska komisija je po pitanju dostupnosti odredila nekoliko prioriteta. To su pre svih dostupnost: javnih službi, sistema transporta, informativno-komunikacionih tehnologija i novih generacija sistema za asistenciju.

Pristupačan transportni sistem predstavlja važan element koncepta samostalnosti i može pomoći razvoju svih ostalih elementa koji čine samostalnost.

Na tom polju Evropska komisija priprema konkretne korake ka unapređenju prava invalida na slobodu kretanja, usvajanjem neophodnih dokumenata za sprovođenje politike o ovoj temi, kao i predlaganjem određenih zakonskih rešenja.

U radnom dokumentu "**Evropska transportna politika za 2010 - vreme za odluke**" Komisija predočava utvrđivanje prava putnika u svim oblicima transporta.

Saopštenje Komisije o proširenju prava putnika u Evropi identifikuje široko polje akcija, među kojima je prioritet dat antidiskriminaciji i načinima pomoći osobama sa smanjenom pokretljivošću u svim oblicima transporta.

Predlog zakona koji je ponudila Komisija o pravima putnika u voznom saobraćaju predviđa načine na koji se pruža asistencija osobama sa smanjenom mobilnošću u **šinskom saobraćaju**.

Što se **vazdušnog saobraćaja** tiče, predlog regulative Komisije predviđa formiranje standarda za pomoć osobama sa smanjenom mobilnošću u aerodromskoj zgradi, i u samoj letelici.

Takođe, Komisija razmatra pozitivna rešenja i kada je u pitanju **pomorski saobraćaj**.

Što se tiče prava putnika u **drumskom saobraćaju**, Komisija je jula 2005. godine uputila na javnu raspravu i konsultacije predloge o regulativi koja definiše ovu oblast.

Potencijali novih tehnologija su od velikog značaja za inkluziju osoba sa invaliditetom u evropskim zemljama. Informaciono-komunikacione tehnologije mogu biti korišćene u razvoju pomagala prateći pre svega zahteve potrošača i mogu doprineti otvaranju novih tržišta. Nova tržišta se otvaraju i pokreću podrškom kroz javne nabavke koje pomažu razvoj novih projekata. Ovo se već događa u SAD i Japanu.

Unapređenje i promocija inkluzivnog, na znanju zasnovanog društva, je stoga ključni cilj inicijative za 2010. godinu, godinu informacionih tehnologija.

Sve pomenuto stimuliše stvaranje mera koje čine sistem informaciono-komunikacionih tehnologija lakšim, jednostavnijim za korišćenje širem krugu ljudi.

Povećanje analitičkog kapaciteta Unije

Pouzdana i uporedivi podaci su ključni za razumevanje i praćenje položaja osoba sa invaliditetom i svih aspekata koji određuju njihov položaj u društvu.

Važno je preciznim podacima uporediti na koji način razvojni faktori utiču na različite oblasti koje se tiču ove društvene grupe.

U drugoj fazi plana planirano je i sprovođenje studija i analiza podataka dobijenih od ranijih **Eurostat istraživanja**. Jedno od takvih istraživanja je i studija radne snage u okviru projekta "**Zapošljavanje osoba sa invaliditetom**".

U cilju dobijanja konkretnih i preciznih podataka, razvijaće se do sledna statistika o integraciji osoba sa invaliditetom kroz **Evropski statistički sistem**, u okviru Statističkog programa Zajednice, koji traje do 2007. godine. Eurostat, naime, priprema specifičan model o socijalnoj integraciji osoba sa invaliditetom u okviru intervju istraživanja o zdravstvenoj situaciji u Evropi.

Šesti okvirni program za istraživanja i nastupajući **Sedmi okvirni program** za istraživanja i tehnološki razvoj, nastaviće da finansiraju istraživanja iz oblasti koja su deo interesa populacije invalidnih lica.

U skladu sa Okvirnim planom strategije protiv diskriminacije i jednakih mogućnosti za sve, posebna pažnja biće poklonjena višestrukoj diskriminaciji koja pogađa ovu populaciju.

7.3. Monitoring i struktura praćenja Akcionog plana

Praćenje aktivnosti i procena uspešnosti Akcionog plana mora se sprovesti da bi se utvrdilo nekoliko činjenica. To su pre svega uspešnost implementacije Plana, njegovo praćenje i na osnovu tih podataka priprema zaključaka koji upućuju na ključne oblasti za drugu fazu Plana, kao i na načine njegovog sprovođenja.

Da bi se monitoring i struktura praćenja Akcionog plana kvalitetno sproveli, ključna su dva faktora:

- unapređenje izvršnih kapaciteta;
- jačanje sistema upravljanja.

Unapređenje izvršnih kapaciteta

Jačanje strukture Evropske komisije

Za sprovođenje Akcionog plana zadužena je, i od Komisije formirana, Međuresorna grupa za osobe sa invaliditetom. Osim sprovođenja plana, Grupa je zadužena za monitoring i sprovođenje svih aktivnosti kroz opšte strategijske tokove u svim strukturama Komisije.

Takođe, zadatak ove Grupe je i doprinos u razradi svega onog što je potrebno za uključivanje pitanja invalida u opšte evropske tokove, posebno kada je reč o operacionalnoj implementaciji i evaluaciji Plana, uključujući i obuku osoblja zaposlenih u Evropskoj komisiji o temama koje apostrofira Akcioni plan i strategija Unije za osobe sa invaliditetom. Izveštaj o realizaciji i napretku Akcionog plana, Grupa za osobe sa invaliditetom podnosi evropskim Komesarima koji su uključeni u implementaciju politike jednakih mogućnosti.

Unapređenje saradnje između zemalja članica

Jačanje saradnje između zemalja članica Evropske unije neophodno je u fazi monitoringa Plana, koji je poseban zadatak **Grupe na visokom nivou za osobe sa invaliditetom.**

Pomenuta Grupa predstavlja stručnu grupu postavljenu od Komisije, sa zadatkom da okupi eksperte iz svih zemalja Evropske unije i da pruža podršku objedinjavanju svih politika Zajednice koje se tiču osoba sa invaliditetom. Jedan od zadataka Grupe je i da priprema izveštaje sa tematikom invalidnosti.

U skladu sa navedenim, Grupa na visokom nivou ima zadatak da prikuplja i razmenjuje ideje i informacije, posebno u oblasti uključivanja pitanja invalida u opšte politike Evropske unije, kao i u sticanju iskustava o pitanjima invalida u novim zemljama članicama.

Intenziviranje saradnje sa svetskim organizacijama i agencijama

Intenziviranje saradnje sa svetskim organizacijama može biti veoma značajno za realizaciju Akcionog plana. Intenziviranje saradnje sa organizacijama na internacionalnom nivou, značajno je radi razmene iskustava i znanja iz njihovih različitih istraživačkih centara.

Gljučni akteri između kojih je saradnja više nego potrebna su **Ujedinjene nacije, Svetska organizacija radnika, Svetska zdravstvena organizacija, Savet Evrope, OECD, Evropska agencija za zaštitu zdravlja na radu, Evropska organizacija za standarde, Evropska agencija za posebne potrebe, Evropska fondacija za unapređenje životnih i radnih uslova** itd.

Jačanje sistema upravljanja

Produbljivanje saradnje sa nevladinim organizacijama

Postojeće forme saradnje Komisije i nevladinih organizacija i međusobni partnerski pristup biće osnova za jačanje dijaloga o politikama koje se tiču invalida, unapređenja razmene informacija i međusobne koordinacije.

Posebno se naglašava saradnja sa **Evropskim invalidskim forumom** koji predstavlja krovnu nevladinu organizaciju na evropskom nivou. Ova organizacija je veoma angažovana u saradnji i pregovorima sa Komisijom o svim politikama koje utiču na osobe sa invaliditetom i mogu kreirati njihov kvalitet života.

Zaključak

Na osnovu svega navedenog može se reći da **Akcioni plan za osobe sa invaliditetom** ilustruje širok konsenzus Evropske unije o potrebi da se ozbiljno pozabavi pitanjima ove populacije. Podvlači se njihovo *dostojanstvo, osnovna ljudska prava, zaštita protiv svih oblika diskriminacije, socijalna kohezija* i sl.

Akcije usmerene prema invalidima su prvenstveno u odgovornosti zemalja članica, pa se može zaključiti da se ova pitanja mogu najefikasnije regulisati na nacionalnom nivou i kroz nacionalna zakonodavstva.

Naglašeno uključivanje pitanja osoba sa invaliditetom u opšte politike Evropske unije putem Akcionog plana će operacionalizovati podršku Evropskom socijalnom fondu i njegovim programima za ostvarivanje principa jednakih mogućnosti u svim zemljama Evropske zajednice.

Dijalozi između Komisije, zemalja članica, predstavnika osoba sa invaliditetom i ostalih zainteresovanih činilaca, omogućavaju progres u uspostavljanju i prilagođavanju sredine radi podrške lakšoj inkluziji populacije invalidnih lica u društvene tokove i ekonomiju. Imajući ovo u vidu, danas je jasno da je *uključivanje invalida u osnovne društvene tokove od suštinske važnosti za njihov napredak na svim poljima*.

Poštujući navedeno, dorađena Lisabonska strategija podvlači važnost uključivanja osoba sa invaliditetom u sve opšte politike na nivou zemalja članica.

Nove akcije predočene u drugoj fazi Akcionog plana ohrabriće aktivnosti i unaprediti pristup socijalnim službama, i u isto vreme raditi na njihovom unapređenju.

Takođe, prikupljaće se pouzdani statistički podaci o invalidima i diskriminaciji.

I na kraju, evaluacija Akcionog plana priprema se za 2008. godinu.

VIII Konkretna akcija Evropske unije

8.1. Pristup poslu i zadržavanje radnog mesta

Prioritet akcije bio je podizanje nivoa obaveštenosti o Direktivi za jednak tretman u zapošljavanju. Instrument koji je korišćen bio je petogodišnja kampanja "**Za različitost** - protiv **diskriminacije**". Kao rezultat osmišljen je i postavljen **web sajt** na kome se mogu pronaći primeri dobre, pozitivne prakse i raznoliki materijali, kao i upitnici i ankete za podizanje nivoa svesti građana.

Takođe, sa ciljem podizanja svesti o **Direktivi**, Komisija je organizovala letnju školu, prvu takve vrste, u kojoj su znanja o invalidnosti i diskriminaciji, sticali invalidi, advokati, sudije, studenti prava i članovi NVO koji se bave pitanjima osoba sa invaliditetom.

Da bi se pomenuta Direktiva implementirala, Komisija je morala da pregleda antidiskriminacionu zakonsku regulativu i da pokrene raspravu sa zemljama članicama o usaglašavanju i prilagođenosti tih antidiskriminacionih zakonskih rešenja.

Zemlje članice bile su u obavezi da podnesu potrebne informacije o Direktivi za jednak tretman u zapošljavanju i njenoj implementaciji na nacionalnom nivou. Evropska komisija prikuplja te podatke na osnovu kojih će sastaviti izveštaj i proslediti ga ostalim evropskim institucijama.

Da bi ispunila jedan od zadataka **Akcionog plana**, a to je promocija mera koje olakšavaju pristup tržištu rada i zaposlenju i unosenje pitanja invalida u Evropsku strategiju zapošljavanja, Komisija je juna 2005. godine pripremila dokument za diskusiju pod nazivom "**Uključivanje pitanja osoba sa invaliditetom u Evropsku strategiju za zapošljavanje**". Ovaj dokument sadrži primere dobre prakse, nudi uputstvo za pripremu budućih nacionalnih planova reformi i fokusira se na projekte Evropskih strukturalnih fondova o potrebama osoba sa invaliditetom prilikom traženja posla.

Monitoring pitanja invalidnosti i njihovo uključenje u nacionalni statistički sistem sa posebnim osvrtom na aspekte zapošljavanja, je takođe jedna od akcija u okviru nacionalnog plana. Da bi se akcija sprovela u delo potrebno je pitanja osoba sa invaliditetom uključiti u Evropski statistički sistem, **Eurostat**, radi prikupljanja podataka i analize rezultata. S tim u vezi, istraživanju "o evropskoj radnoj snazi" posebno je pridodat model o osobama sa invaliditetom, radi lakšeg prikupljanja podataka i na tu temu. Analiza dobijenih podataka biće korišćena za izveštaj o socijalnom stanju ove populacije. Treba dodati da će i u okviru istraživanja o Evropskom zdravstvenom sistemu biti pridodat model o socijalnoj integraciji osoba sa invaliditetom.

Prioritetnu akciju predstavlja i unapređivanje i promocija nove i inovativne prakse prilikom uključivanja osoba sa invaliditetom u tržište rada. Za uspeh ove akcije važno je pre svega uključivanje ovih tema u **EQUAL** inicijativu Evropske zajednice. Treba pomenuti i izveštaj Evropske komisije pod nazivom "**Prepoznavanje sposobnosti**" koji podvlači iskustvo i pozitivnu praksu najviše usmerenu ka uveravanju poslodavaca, unapređenju integrativnih procesa i osnaživanju osoba sa invaliditetom.

Što se tiče podrške obavezi socijalnih partnera koju predviđa **Deklaracija o zapošljavanju osoba sa invaliditetom** treba naglasi potrebu za dijalogom svih socijalnih partnera na svim nivoima (**UNICE UEAPME, CEEP, ETUC**). Rezultat tih dijaloga je i obaveza socijalnih partnera da promovišu uključivanje invalida u socijalnu sredinu.

Na implementaciju uključivanja ove populacije u društvene tokove, socijalni partneri su se obavezali pored Deklaracije o zapošljavanju osoba sa invaliditetom i **Zajedničkim izveštajem socijalnih partnera zemalja članica o implementaciji uputstava za promociju zapošljavanja u Evropskoj uniji**.

8.2. Obrazovanje, obuka i omladinski programi

Za uspešnost Akcionog plana na polju edukacije zadužen je **Generalni direktorat za obrazovanje i kulturu**. Preduslov za uspešnost Plana je i uključivanje tema o pitanjima invaliditeta i jednakih mogućnosti u evaluaciju programa pomenutog Generalnog direktorata.

Evaluacija perspektive jednakih mogućnosti i invalidnosti obezbediće uputstva za programe koji se planiraju posle 2006. godine, a

čije su teme aktivno građanstvo, kultura, obrazovanje, obuka i podrška mladima.

Uključivanje posebnih potreba osoba sa invaliditetom u proces elektronskog učenja podstiče se naravno kroz različite programe takvog učenja. Godine 2003. doneta je odluka da programi elektronskog učenja moraju biti opremljeni tako da pristup informaciono-komunikacionim tehnologijama mogu imati i osobe sa invaliditetom.

Unapređivanje informacionog sistema **PLOTEUS** je jedan od prioritarnih akcija Akcionog plana. Danas se može reći da je ovaj informacioni sistem koji se bavi mogućnostima za permanentno obrazovanje u potpunosti ažuriran.

Upravo je u pripremi i novi sistem **PLOTEUS II**.

8.3. Pristup objektima od javnog značaja

Ohrabrivanje izgradnje po principu **univerzalnog dizajna** je jedan od ključnih faktora u unapređenju pristupa objektima od javnog značaja. Da bi se to sprovedo potrebno je organizovati istraživačke projekte koji mogu detaljno ispitati pomenuti koncept.

Januara 2004. godine, Komisija je finansirala **projekat POLIS** pod nazivom "**Rasprava o načinima podrške i inicijativama koje mogu pomoći u razvoju koncepta univerzalnog dizajna pri izgradnji i projektovanju**" sa ciljem prihvatanja univerzalnog dizajna, sistematičnog i ekonomski održivog od strane šire društvene zajednice.

Rezultati ovog projekata biće objavljeni u toku 2006. godine.

Pokretanje specijalizovanih treninga i podizanja svesti o urbanom planiranju i arhitekturi uz isticanje aspekta pristupačnosti, sprovodi se uz podršku pilot projekata.

Takođe, značajan doprinos pružaju i istraživački projekti koji ističu dobru praksu u zemljama Unije.

Kada je reč o praktičnim aktivnostima, Komisija je pokrenula **projekat "Arhitektura i gradsko planiranje: dizajn za sve - od škole do prakse"**. Projekat obezbeđuje specijalizovane treninge za Univerzitete i kontinuiranu obuku za profesionalce u konkretnim oblastima. Projekat je započeo 2004. godine i trajeće do jeseni 2006. godine, kada se planira izdavanje uputstava na ovu temu.

Treba pomenuti još jedan projekat koji identifikuje dobru praksu u osiguravanju prihvatljive pristupačnosti objektima, sa pogledom

na definisanje opštih i standardizovanih tehničkih izraza, termina "**razumna dostupnost i akomodacija**". Projekat je započeo 2005. godine i razvijaće smernice za uspešnu praksu u implementaciji razumne dostupnosti i akomodacije u projektovanju i podršci dobrim poslovnim primerima. Projekat sprovodi **Univerzitet u Lidsu** i njegova škola civilnog inženjeringa.

Razvijanje potrebnih alata za dizajniranje dostupnosti sprovodi se projektima za uključivanje tema koje se tiču osoba sa invaliditetom u sve opšte tokove.

U vezi sa ovim prioriteto Akcionog plana pokrenut je projekat "**Izgradnja za sve**" koji promovise dijalog između svih interesnih grupa o razvoju alata za pristupačni dizajn sa namerom da je koriste lokalne vlasti prilikom ponuda u skladu sa direktivom o javnim nabavkama koja se mora implementirati u svim zemljama članicama.

Projekat je razvijan od strane **Infohendikepa** iz Luksemburga.

Poboljšanje informisanosti o turizmu dostupnom osobama sa invaliditetom Evropska komisija povećava boljim protokom i širenjem informacija, kao i sprovođenjem i realizacijom brojnih studija i istraživanja. Kao primer na koji način Komisija u praksi pokušava da postigne ovaj cilj postavljen u prvoj fazi Akcionog plana, može se navesti izrada brošure "**Unapređivanje informisanosti o turizmu dostupnom za osobe sa invaliditetom**". Brošura predstavlja vid podrške i pomoći vlasnicima hotela u njihovoj nameri da obezbede pristup svojim objektima. Takođe 2005. godine pripremljena je studija "**Ekonomski uticaj obezbeđivanja dostupnosti turističkih objekata na poslovne mogućnosti, kvalitet usluga i privredni rast i smanjivanje nezaposlenosti**".

IX Primeri iz zemalja članica Evropske unije

9.1. Aktivne mere zapošljavanja

U skladu sa pomenutom Evropskom strategijom za zapošljavanje **Austrija** uspostavlja detaljni razvojni plan za podizanje nivoa zaposlenosti, koji sadrži mere aktivne politike kojima se unapređuje participacija osoba sa invaliditetom u tržište rada.

Dobar primer aktivnih mera je i inicijativa koja predstavlja inovativno rešenje za period između škole i prvog posla.

Jedna od najvažnijih zakonskih regulativa je **federalni akt o jednakosti osoba sa invaliditetom**, koji će obezbediti jednakost i sprečavanje diskriminacije nad osobama sa invaliditetom u svim oblastima života. Navedena regulativa usvojena je u oba doma Parlamenta i stupila je na snagu prvog januara 2006. godine.

Uz pomoć svoje "**Inicijative za zapošljavanje invalida**" federalna Vlada Austrije planira povećanje stope zaposlenosti osoba sa invaliditetom. Inicijativa je pokrenuta 2001. godine i snažno utiče na borbu protiv nezaposlenosti ove populacije, a samim tim i na njihovo zapaženije uključivanje na tržište rada. Navedena inicijativa omogućuje formiranje novih mera i različitih projekata koji dovode do poboljšanja položaja ovih osoba.

U **Belgiji** se ostvaruje nekoliko pozitivnih trendova po pitanju lakšeg zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Jedan od tih trendova je i podučavanje osoba sa invaliditetom i njihova priprema za posao sa ciljem pružanja osnovnih smernica u vezi berze rada.

Takođe, Belgijska vlada je usmerena na smanjivanje raskoraka između broja zaposlenih invalida i neinvalida, kao i stvaranje novih službi čiji je zadatak unapređivanje socijalnih planova koji favorizuju principe različitosti. Uvođenje poslovnih konsultanata koji se bave ovim pitanjima predstavlja jedan od važnih postignuća Belgijskog plana.

Slovenija je usvojila 2004. godine, akt o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalidnih lica koji će povećati nivo zaposlenosti ove populacije i obezbediti mogućnosti za njihovu jednaku uključenost u berzu rada, stvarajući odgovarajuća radna mesta i uslove za obavljanje posla, kao i pomeranje resursa iz pasivne, u aktivne mere u oblasti zapošljavanja.

Ovaj pravni akt definiše širok dijapazon finansijskih podstreka za zapošljavanje osoba sa invaliditetom:

- manja izdavanja za plate invalida koje mora da odvoji sam poslodavac,
- finansiranje opremanja radnog mesta,
- oslobađanje poslodavaca od troškova izdataka za penzijsko-invalidsko osiguranje,
- sistem nagrađivanja poslodavaca za prekoračenje kvota zaposlenih invalida,
- sistem nagrađivanja poslodavaca za uspešna rešenja i dobru praksu na polju zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

U **Češkoj Republici** su pod uticajem Direktive Evropske unije o antidiskriminaciji promenjeni propisi o radnom zakonodavstvu. Novi akt o zapošljavanju stupio je na snagu 2004. godine. Ova odluka Parlamenta postavlja nekoliko novih instrumenata koji regulišu profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje, uključujući i lični plan razvoja.

Češka vlada je objavila inicijativu o nivoima učestvovanja osoba sa invaliditetom na tržištu rada.

Inicijativa "**Podrška zapošljavanju osoba sa invaliditetom**" usmerena je ka invalidnim osobama koje kroz ovaj projekat primaju dugotrajnu zaštitu za vreme procesa traženja posla. Kao projekat programima podrške pokrenut je tranzicioni program za učenike završne godine specijalnih škola. Takođe, u Češkoj je pokrenut i *Centar za obuku i informisanje* koje je između ostalog pokrenuo kurs za konsultante u zapošljavanju koji na posebnu pažnju poklanja osobama sa invaliditetom i njihovim specifičnostima prilikom obezbeđivanja radnog mesta.

Poljska je u saradnji sa socijalnim partnerima usvojila Nacionalnu strategiju o socijalnoj inkluziji u junu 2004. godine. Pomenuti dokument postavlja ciljeve i određuje polja delovanja koje mora uzeti u obzir Poljska politika socijalne inkluzije u periodu do 2010. godine. U

okviru Poljskog sektorskog operativnog programa za razvoj ljudskih resursa pokrenuto je nekoliko projekata kojim podstiču uključivanje osoba sa invaliditetom u otvoreno tržište rada i društvo u celini.

Poljsko udruženje za mentalno nedovoljno razvijene osobe implementira projekat pod nazivom "**Podizanje nivoa stručnog znanja osoblja koje pruža pomoć osobama sa invaliditetom**". Institut za investiranje u javne poslove sprovodi projekat koji je fokusiran na razvoj različitih fleksibilnih formi zapošljavanja i stručnih obuka za mlade invalide.

Putem projekta "**Poslovi bez reči**", Institut za informacione tehnologije i menadžment priprema udruženja gluvih i nagluvih da učine integraciju osoba sa ovim senzornim oštećenjem u tržište rada mnogo efektivnijom.

Italijanska administracija tesno saraduje sa privatnim i poluprivatnim agencijama za zapošljavanje i integraciju osoba sa invaliditetom u tržište rada. U prilog navedenog nedavno usvojen je reformski paket koji povećava fleksibilnost berze rada promocijom politike socijalnog zapošljavanja.

U saradnji i uz podršku Evropskog socijalnog fonda, dva nacionalna operativna programa finansiraju akcije na polju pribavljanja specifičnih informacija, kao i obuke i podrške službama za zapošljavanje. Takođe, finansiraju se i aktivnosti na podizanju nivoa svesti o povoljnostima koje pruža zakon koji reguliše ovu oblast.

Zakonska rešenja u sistemu reformi zapošljavanja obezbeđuje, za osobe sa invaliditetom nove puteve i šire mogućnosti za pristup tržištu rada i pronalaženju zaposlenja.

Kada je reč o **EQUAL programu** podaci govore da je ovim programom u Italiji obuhvaćeno više od 6.000 osoba sa invaliditetom. Projekti na kojima su ove osobe uključene su u vezi sa zaposlenjem, prilagodljivošću i promocijom jednakih mogućnosti.

U **Estoniji** su osobe sa invaliditetom smatrane rizičnom grupom i bile su isključene iz tržišta rada. Da bi se situacija u ovoj zemlji promenila i da bi se razumele potrebe osoba sa invaliditetom i učinio pozitivan pomak na njihovoj uključenosti u društvo, pokrenuti su, u saradnji sa institucijama Evropske unije mnogi projekti i akcije. Tako je pod pokroviteljstvom **PHARE programa** započet projekat saradnje između Estonije i Velike Britanije. Trajao je godinu dana, u periodu između 2003. i 2004. godine.

U okviru ovog projekta službenici zvaničnih institucija kojima je zadatak da pružaju potrebnu stručnu pomoć na lokalnom nivou, obučavani su od strane britanskih stručnjaka da bolje razumeju koncept zapošljavanja invalida i da ta svoja nova znanja koriste i kasnije u svom svakodnevnom radu.

Kao posledica između ostalog, i ovog projekta, Estonsko ministarstvo za socijalna pitanja je u saradnji sa različitim društvenim akterima pripremlilo novi koncept politike zapošljavanja. Na osnovu ovog koncepta pripremljen je novi Nacrt zakona o zapošljavanju koji se razmatra u Estonskom parlamentu.

Na **Kipru** siromaštvo i socijalna ekskluzija nisu posebno akutni problemi s obzirom na malu stopu nezaposlenosti. Država obezbeđuje za sve svoje građane minimum finansijskih sredstava koja su dovoljna za ispunjenje prosečnog životnog standarda. Primaoci pomoći koji pripadaju ranjivim grupama kao što su osobe sa invaliditetom imaju pravo na dodatak, odnosno novčanu pomoć čak i kada su zaposleni puno radno vreme.

Grčka organizacija radnika priprema osnovne mehanizme planiranja nacionalne politike zapošljavanja i implementira posebne mere za zapošljavanje kao što su programi dotacija za nove poslove, programi sticanja radnog iskustva, sve u cilju uključivanja ranjivih grupa kao što su osobe sa invaliditetom na tržište rada i dr.

Ove su osobe uz pomoć stručnih službi za podršku obuhvaćene operacionalnim program za zapošljavanje i stručnu obuku.

Pored navedenih projekata invalidna lica takođe učestvuju u posebnim EQUAL akcijama osmišljenim tako da podržavaju njihovu integraciju u tržište rada.

Malta je, odnosno Malteško udruženje za zapošljavanje i obuku i Evropski strukturalni fond, predstavila šemu koja daje odgovore na to, na koji način se osobe sa invaliditetom mogu specijalizovati i usavršiti i koji vidovi podrške su im potrebni u cilju njihovog uključenja u tržište rada.

U **Mađarskoj** je zapošljavanje osoba sa invaliditetom u državnoj administraciji promovisano kreiranjem planova o jednakim mogućnostima koji pomažu ovim osobama da se lakše uključe u otvoreno tržište rada.

Dve mere unutar Operativnog plana za ljudske resurse su naročito naglašene i usredsređene na osnaživanje zapošljavanja populaci-

je invalidnih lica, kao i na promociju socijalne inkluzije, naročito obezbeđivanjem obuke za profesionalce u oblasti socijalne politike. U skladu sa ovim planom EQUAL sprovodi projekat "**Šansa za normalan život**" sa ciljem povećavanja mogućnosti prilikom zapošljavanja mladih mentalno nedovoljno razvijanih osoba. EQUAL projekat se odnosi i na populaciju mladih pripadnika romske nacionalne manjine.

Nemačka je 2004. godine pokrenula inicijativu "**Posao bez barijera**". Nemačka vlada, regionalni i lokalni organi vlasti, poslodavci, predstavnici sindikata, organizacije invalida, rehabilitacionih institucija, kao i druge organizacije sarađuju na programu promocije i unapređenju obuke i zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

Evaluacija ovog programa predviđena je 2007. godinu.

Pomenuta inicijativa "Posao bez barijera" prati raniju inicijativu "**50.000 radnih mesta za osobe sa invaliditetom**" koju je pokrenula Nemačka vlada i koja je trajala od 1992-2002. godine. Cilj te inicijative bio je da smanji nezaposlenost u ovoj populaciji za 24%. Već 2004. godine Nemačka vlada je pokrenula reformu socijalne politike koja sada dozvoljava osobama sa invaliditetom da primaju sredstva, lični budžet, koja zamenjuju dosadašnje finansijske olakšice i daju samoj osobi veću odgovornost i kontrolu nad svojim životom.

Litvanija je nedavno usvojila **Zakon o društvenim preduzećima** koji omogućuje smanjivanje stope nezaposlenosti u populaciji osoba koje su na bilo koji način u nepovoljnom položaju. Zakon predviđa da 40% zaposlenih u ovim preduzećima moraju biti pripadnici pomenutih grupa.

U Irskoj, program zapošljavanja predstavlja inicijativu koja obezbeđuje podršku osobama sa invaliditetom u pristupu otvorenom tržištu rada. Program se sprovodi uz pomoć sponzora i Irske nacionalne službe zapošljavanja. Organizacije koje su sponzori zapošljavaju trenere kojima je posao da pruže podršku pripadnicima ove populacije koji traže posao, vodeći računa o individualnim potrebama svakog kandidata.

"Put ka poslu" je projekat iniciran od socijalnih partnera u Irskoj. Projekat zapravo predstavlja mrežu sastavljenu od radnika, predstavnika sindikata, osoba sa invaliditetom i predstavnika relevantnih službi koje pružaju pomoć. Svi pomenuti akteri razmenjuju iskustva, znanje i percepciju mogućnosti za pronalaženja posla za pripadnike populacije osoba sa invaliditetom na lokalnom nivou, sa ciljem un-

pređenja situacije, stvaranja novih mogućnosti i rušenja postojećih barijera na ovom polju.

U **Litvaniji**, Evropski socijalni fond pruža podršku procesu integracije osoba sa invaliditetom u tržište rada putem mera koje su definisane u okviru projekta "**Borba protiv socijalne ekskluzije**". Akcije koje se sprovode u okviru ovog projekta podrazumevaju stvaranje mera za prevenciju i monitoring aktivnosti i sprovođenje mera vezanih za zapošljavanje, edukaciju, socijalna pitanja i obuku i aktivnosti za smanjivanje socijalne ekskluzije.

Te aktivnosti su sledeće:

- obezbeđivanje neophodne obuke na temu socijalne ekskluzije rizičnih grupa,
- razvoj informacionih komunikacionih tehnologija kao podrška osobama sa invaliditetom,
- indirektno zapošljavanje, razvoj preduzetništva i promocija programa samozapošljavanja,
- širenje opsega rehabilitacionih programa,
- razvoj pedagoških programa i
- integracija mladih invalida u redovan školski sistem.

9.2 Permanentno učenje

Malta je osnovala Fondaciju za pristupačnost informacionim tehnologijama, i posebnu pažnju posvećuje osobama sa invaliditetom.

U **Mađarskoj**, država pruža podršku programima obuke odraslih osoba sa invaliditetom čak dvostruko više nego u opštoj populaciji. Akreditovane institucije koje organizuju i osmišljavaju obuku mogu računati na značajnu finansijsku podršku Vlade.

Svake godine Ministar prosvete pokreće kampanju sa ciljem povećanja broja studenata sa hendikepom na fakultetima i višim školama Mađarske.

Portugal je 2003. godine usvojio Nacionalni program za učešće građana sa posebnim potrebama u informaciono društvo. Ovaj dokument u sebi sadrži inicijativu i podstrek za permanentno učenje osoba sa invaliditetom. Takođe, ima značajan uticaj na podizanje nivoa sposobnosti osoba sa invaliditetom prilikom pronalaženja posla.

Važno je pomenuti i uputstvo "**Informacione tehnologije bez barijera**". Ovim uputstvom stižu se neophodna znanja o softverskim

rešenjima i elektronskoj dokumentaciji u kontekstu procesa zapošljavanja i iniciranja mera za razvoj takozvanog *posla na daljinu*.

U **Slovačkoj** su pokrenuti programi za sticanje osnovne kompjuterske pismenosti. Projekti se rade u okviru Operacionalnog programa za ljudske resurse koji finansijski podržava Evropski strukturalni fond. Programi su orijentisani pre svega na populaciju ljudi koji teže dolazi do posla, a toj populaciji pripadaju i osobe sa invaliditetom.

U **Grčkoj**, **Institut za socijalnu zaštitu i solidarnost** rukovodi trening centrima za odrasle. Naglašava se obuka osoblja koje radi u različitim agencijama, vladinim i nevladinim organizacijama, koje se u svom svakodnevnom radu susreću sa različitim kategorijama ljudi koje mogu biti u nekoj potrebi. U Centrima se sprovode različiti treninzi koji imaju za cilj unapređenje sposobnosti pomenute populacije, kao i promenu stavova prema ovim osobama.

U **Francuskoj** je stupio na snagu Zakon koji definiše i posebnu pažnju poklanja procesima permanentnog učenja, permanentne obuke i socijalnog dijaloga.

U **Španiji** je Evropski socijalni fond kofinansirao nekoliko interesantnih **ICT projekata**. Jedan od njih je i web sajt španske organizacije slepih i slabovidih. Cilj je bio dizajnirati i implementirati platformu adaptiranu za osobe sa invaliditetom korišćenjem novih tehnologija. Pripremljena je prva digitalna novina za osobe sa invaliditetom u Evropi pod nazivom **Solidaridad Digital**.

U 2004. godini štampano je pet monografija posvećenih odnosu između invalidnosti i zapošljavanja, obrazovanja, socijalne odgovornosti, ICT i tržišta rada. Evropski socijalni fond finansira i **projekat IMSERO** čiji je zadatak obuka profesionalaca koji rade na osnaživanju i podršci osoba sa invaliditetom.

9.3. Dostupnost javnim objektima i informacijama

U **Švedskoj** vlast implementira elemente nacionalnog plana za osobe sa invaliditetom u okviru njihovih sposobnosti. Stoga, vlasti moraju da usklade sredinske faktore prema standardima dostupnosti i preuzmu na sebe finansiranje troškova prilagođavanja.

Švedska vlada je imenovala nadležni organ koji će pratiti implementaciju nacionalnog akcionog plana i osigurati ostvarivost zacrtanih ciljeva do 2010. godine.

U **Velikoj Britaniji** je Kancelarija potpredsednika Vlade, u skladu sa privrženošću i namerom da kreira održive lokalne zajednice izdala "**Vodič za uspešnu praksu o invalidnosti i planiranju**". Planiranje na lokalnom nivou objašnjava značaj zakonske regulative koja se tiče osoba sa invaliditetom, podvlači potrebe onih sa smanjenom mobilnošću i objašnjava značaj sistema planiranja u stvaranju sredine pogodne za sve. Inicijativa ministarstva zdravlja "**Oceniti ljude: nova strategija za osobe sa teškoćama u učenju**" osmišljena je da unapredi život ovim osobama, edukacijom njihovih porodicama i da pomogne u prepoznavanju njihovih prava kao građana, socijalnoj inkluziji u lokalnu zajednicu, kao i izbor da obavljaju svoje svakodnevne životne potrebe kao nezavisna i samostalna lica. Kao podršku strategiji, Vlada je pripremila program konsultacija osoba sa invaliditetom i eksperata za ova pitanja.

U **Finskoj**, Ministar životne sredine propisao je kodeks za izgradnju kojim se sprovodi nacionalno uputstvo koje definiše norme i odredbe za projektovanje objekata za stanovanje. Nacionalni savet osoba sa invaliditetom pozdravio je kodeks i u isto vreme uputio zabrinutost kada je u pitanju planiranje infrastrukture, stanovanja, obrazovanja, socijalnih i zdravstvenih službi. Nedavno je nekoliko resornih ministara pripremila svoju strategiju o dostupnosti. Tako je Ministarstvo za transport izdalo strategiju o ostvarivanju transporta dostupnog za sve. Ministarstvo prosvete je objavilo sličan nacionalni projekat u sferi obrazovanja i kulture.

U **Španiji**, Drugi akcioni plan za osobe sa invaliditetom podseća na značaj razvijanja dostupne životne sredine. Implementacija ovih namera nalazi se u Državnom planu za dostupnost, za period 2004.-2012. godine. Plan je pripreman i osmišljen uz saglasnost sa principima "dizajn za sve" i sa naglaskom na pristup novim tehnologijama.

Italija promoviše politiku uklanjanja barijera u zgradama od javnog značaja. Specijalni komitet formiran je sa ciljem proučavanja procesa harmonizacije zakonskih mera koje regulišu izgradnju objekata od javnog značaja.

U **Grčkoj**, Ministarstvo za životnu sredinu, planiranje i javne radove, u saradnji sa drugim kompetentnim organizacijama pripremila je **Zakon o izgradnji** koji reguliše i dostupnost objekata od javnog značaja za osobe sa invaliditetom.

Takođe, za vreme pripreme Olimpijskih i paraolimpijskih igara 2004. godine postavljeni su kriterijumi kojih su se svi pridržavali prilikom izgradnje sportskih objekata, autoputeva i drugih građevinskih objekata.

Ministarstvo za transport pripremilo je neophodna prilagođavanja vozila javnog saobraćaja, autobusa, aviona i vozova, kao i stanica i aerodromskih zgrada. Prilagođavanja su rađena uz konsultacije sa udruženjima koja okupljaju invalidna lica.

9.4. Promocija samostalnog života i reintegracije u socio-ekonomski život

U mnogim zemljama članicama Evropske unije jasno je vidljiv napredak u njihovim nacionalnim planovima o socijalnoj inkluziji i većem uključivanju osoba sa invaliditetom u opšte društvene tokove.

Kao ključni faktor za unapređenje i promociju socijalne inkluzije predstavlja proces zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

Poznato je da se promocija, podrška i unapređenje programa za zapošljavanje najbolje sprovodi u skladu sa integrativnim politikama koje obezbeđuju pristup obrazovanju, obuci, mogućnostima za permanentno učenje i dostupnosti sredine.

Zemlje članice su postale svesne pozitivnog delovanja potpuno implementirane politike pristupačnosti na socijalnu i ekonomsku inkluziju.

Holandska vlada je ustanovila interdisciplinarnu grupu, sastavljenu prvenstveno od osoba sa invaliditetom čiji je zadatak stimulacija unapređenja pozitivne prakse i praćenje i evaluacija napretka njihovog uticaja na javnu politiku.

Slovenija je 2002. godine podržala pravo gluvih osoba na znakovni jezik, kao i mogućnost njegovog korišćenja pri kontaktu sa organima državne administracije (kao i kada se prijavljuju nacionalnoj službi za zapošljavanje prilikom traženja posla).

Ovim aktom omogućeno je uklanjanje svih komunikacionih barijera između onih koji imaju normalan sluh i onih koji to nemaju.

Akt o jednakim mogućnostima za osobe sa invaliditetom je trenutno u razradi, i njegovo usvajanje se očekuje 2007. godine. Cilj ovog pravnog akta je da obezbedi jednake mogućnosti za osobe sa

invaliditetom u društvu, prvenstveno unapređivanjem mogućnosti koje pomažu ovim osobama da žive samostalno.

Italija se radnim dokumentom o državi blagostanja obavezala da unapredi personalnu samostalnost i društvenu i profesionalnu integraciju invalida. Programi individualnih projekata o samostalnom životu nastavljaju da se sprovode na lokalnom nivou u skladu sa zakonom.

Slovačka prepoznaje **asistenciju** kao jedno od najvažnijih formi socijalne pomoći za osobe sa invaliditetom. U okviru Slovačkog nacionalnog programa za unapređenje uslova života za osobe sa invaliditetom u svim oblastima, Vlada je osnovala **Instituciju za pomoć u zapošljavanju**, a u skladu sa aktima koji definišu rad službama za zapošljavanje.

9.5. Decentralizacija

Odgovornost za osmišljavanje i implementaciju akcija kojima se osobe sa invaliditetom integrišu u tržište rada i ostale oblasti života, su sve više decentralizovane i nisu u nadležnosti državnog, već sve više lokalnog i regionalnog nivoa. Proces preuzimanja ovih nadležnosti od strane regija naročito je izražen u novim zemljama članicama i čini da upravo ovi, regionalni organi, uspešno odgovaraju izazovima u ovim oblastima.

U **Češkoj**, kao i u **Slovačkoj**, lokalni organi vlasti su sve više u mogućnosti da finansiraju akcije i mere kojima je cilj unapređenje života invalida. Ove akcije i mere sprovode se kroz **Strukturalni fond** i **program PHARE**.

Jedan od zanimljivih projekata sproveda su udruženja lokalnih organa vlasti. Naime, organizovano je takmičenje, odnosno izbor grada koji je najviše prilagođen osobama sa invaliditetom.

Treba pomenuti da regioni u Češkoj pri izradi svojih regionalnih planova vode računa o potrebama osoba sa invaliditetom i ostvarivanju principa jednakih mogućnosti.

Najbolji regioni su nagrađeni na takmičenju organizovanog od strane **Češkog nacionalnog saveta invalida** koji je najviša organizacija invalida u zemlji.

U zemljama članicama sa federalnim uređenjem regioni već tradicionalno igraju veoma važnu ulogu.

Italijanski regioni su aktivno uključeni u razvijanje i implementaciju politika vezanih za invalide, a u okviru novih reformskih politika zapošljavanja. Nekoliko eksperimentalnih i pilot projekata sprovode se danas u Italiji. I njihov cilj je povećanje integracije invalida u tržište rada.

Italijanska vlada je nedavno odvojila priličnu sumu novca namenjenu regionima za osnivanje takozvane **kuće na pola puta** koja treba da pomogne osobama sa invaliditetom koje nemaju odgovarajuću pomoć u kući od strane članova svoje porodice.

U **Portugal**u, projekti kao "**pristupačna plaža**" i "**škola upozorenja**" pokrenuti su za vreme Evropske godine osoba sa invaliditetom i pretvorili su se u permanentne programe. Ovi projekti utiču na promenu pogleda na osobe sa invaliditetom u školskom sistemu, kao i na uključivanje predstavnika ove populacije u različite odbore na lokalnom nivou, pa tako i u odbore koji se bave turizmom.

XI Zaključak

Osobe sa invaliditetom čine približno deset procenata svake populacije i čak 20 procenata populacije siromašnih. Invalidnost predstavlja u isto vreme i uzrok i posledicu siromaštva. Pored toga osobe sa invaliditetom postaju diskriminisane i uglavnom su veoma isključene iz socijalnog, ekonomskog i političkog života. Ova isključenost, odnosno ekskluzija predstavlja i osnovni uzrok visoke stope siromaštva u ovoj populaciji, naročito u siromašnim zemljama.

Tradicionalni pristup invalidnosti zasniva se na medicinskom pristupu koji postavlja invalidnost kao individualni, lični problem uzrokovan biomedicinskim faktorima.

Poslednjih nekoliko decenija organizacije koje okupljaju osobe sa invaliditetom širom sveta promovišu pristup invalidnosti kroz pitanja ljudskih prava i sredinskih faktora. Ovakav pristup bazira se na socijalnom modelu invalidnosti koji podrazumeva promenu društva koje mora postati inkluzivno za sve.

Vlade većine zemalja nisu ranije u tolikoj meri uzimale u obzir potrebe osoba sa invaliditetom. Pored Vlada i donatori, humanitarne organizacije i nevladine organizacije takođe nisu uzimale u obzir probleme osoba sa invaliditetom, tako da su ove teme retko bile predmet njihovih programa i projekata.

Postepeno, vremenom, pristup usmeren ka socijalnim faktorima i ljudskim pravima postaje dominantan i nalazi svoje mesto u Svetskom akcionom programu 1982. godine i u standardnim pravilima UN 1993. godine, kao i u mnogim drugim dokumentima.

Evropska unija je s druge strane svojim milenijumskim razvojnim ciljevima rešena da iskoreni siromaštvo na svojoj teritoriji. Da bi u tom poduhvatu uspela, posebna pažnja mora se usmeriti prema ugroženim društvenim grupama u koje spadaju i osobe sa invaliditetom.

Da bi unapredila položaj ove populacije i pomogla njihovu inkluziju u sve sfere društva, Evropska unija je pripremila strategiju usmerenu prema ovoj društvenoj grupi. Osnov strategije i njen osnovni fokus predstavlja saradnja Evropske komisije sa zemljama članicama o pitanjima invalida, punu uključenost osoba sa invaliditetom i

formulisanje principa kojima se pitanja osoba sa invaliditetom uključuju u sve relevantne politike Unije.

Pitanja osoba sa invaliditetom predstavljaju deo većine značajnih oblasti koje su u domenu evropskih politika. Zapošljavanje i socijalna pitanja, obrazovanje, ljudska prava, javne nabavke, transport, turizam predstavljaju samo neke od oblasti koje uključuju pitanja invalida u svoje opšte tokove.

Jedno od bitnih dostignuća Evropske unije u ovoj oblasti predstavlja i odluka da 2003. godina bude proglašena za godinu osoba sa invaliditetom. Godina osoba sa invaliditetom pružila je ogromne mogućnosti za institucije Evropske unije da posvete pažnju ovoj populaciji u svom svakodnevnom radu, i da omoguće punu integraciju ovih osoba i njihovih porodica u sve društvene tokove. Kao deo aktivnosti u toku Godine Komisija je značajno podržala nevladine organizacije koje svoje programske aktivnosti baziraju na podršci osobama sa invaliditetom, kako unutar Unije, tako i u zemljama u razvoju.

Kao logičan nastavak Godine osoba sa invaliditetom, Unija, a posebno Evropska komisija angažovala se na izradi celovitog Akcionog plana za osobe sa invaliditetom. Akcionim planom uvrštene su oblasti koje su najznačajnije za ovu populaciju i osmišljeni načini i pravci delovanja da bi se u datim oblastima situacija i položaj ovih osoba značajno poboljšali. Neke od oblasti koje je označila Komisija, su pristup i zadržavanje radnog mesta, permanentno učenje, korišćenje novih tehnologija, pristupačnost građevinskim objektima itd.

Položaj osoba sa invaliditetom u Srbiji još uvek nije na zavidnom nivou. Postoje mnoge oblasti društvenog života u koje ove osobe nisu dovoljno uključene. Problemi sa kojima se oni susreću su u priličnoj meri komplementarni sa onima koje ova populacija ima u zemljama članicama Evropske unije. Pitanja barijera, zapošljavanja, obrazovanja, predstavljaju samo neke od oblasti u kojima je potrebno učiniti značajan napredak.

Institucije u Srbiji koje se bave osobama sa invaliditetom, kao i državni organi trebali bi da uvedu značajne novine vezane za ovu problematiku po uzoru na model koji nudi Evropska unija.

Ova knjiga je jedan od pokušaja upoznavanja srpske javnosti sa načinima na koje Evropska unija poboljšava kvalitet života osoba sa invaliditetom i doprinos da se što pre nešto uradi po tom pitanju i u našoj zemlji. Tako će Evropa biti bliže nama, a i mi njoj.

XI Prilozi

11.1. COUNCIL DECISION of 27 November 2000 establishing a Community action programme to combat discrimination (2001 to 2006) (2000/750/EC)

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

Having regard to the Treaty establishing the European Community, and in particular Article 13 thereof,

Having regard to the proposal from the Commission,

Having regard to the Opinion of the European Parliament,

After consulting the Economic and Social Committee,

After consulting the Committee of the Regions,

Whereas:

- (1) The European Union is founded on the principles of liberty, democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law, principles which are common to all Member States. In accordance with Article 6(2) of the Treaty on European Union, the Union should respect fundamental rights as guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and as derived from the shared constitutional traditions common to the Member States, as general principles of Community law.
- (2) The European Parliament has strongly and repeatedly urged the European Union to develop and strengthen its policy in the field of equal treatment and equal opportunities across all grounds of discrimination.
- (3) The European Union rejects theories which attempt to determine the existence of separate human races. The use of the term 'racial origin' in this Decision does not imply an acceptance of such theories.
- (4) In the implementation of the programme, the Community will seek, in accordance with the Treaty, to eliminate inequalities

- and promote equality between men and women, particularly because women are often the victims of multiple discrimination.
- (5) The different forms of discrimination cannot be ranked: all are equally intolerable. The programme is intended both to exchange existing good practice in the Member States and to develop new practice and policy for combating discrimination, including multiple discrimination. This Decision may help to put in place a comprehensive strategy for combating all forms of discrimination on different grounds, a strategy which should henceforward be developed in parallel.
  - (6) Experience of action at Community level, in particular in the field of gender, has shown that combating discrimination in practice calls for a combination of measures and in particular of legislation and of practical action designed to be mutually reinforcing. Similar lessons can be drawn from experience dealing with racial and ethnic origin and disability.
  - (7) The programme should deal with all grounds of discrimination with the exception of sex, which is dealt with by specific Community action. Discrimination on different grounds can have similar features and can be combated in similar ways. Experience built up over many years in combating discrimination on some grounds, including sex, can be used to the benefit of other grounds. However, the specific features of the diverse forms of discrimination should be accommodated. Therefore, the particular needs of people with disabilities should be taken into account in terms of the accessibility of activities and results.
  - (8) Access to the programme should be open to all public and/or private bodies and institutions involved in the fight against discrimination. In this connection account must be taken of the experience and abilities of both local and national non-governmental organisations.
  - (9) Many non-governmental organisations at European level have experience and expertise in fighting discrimination, as well as acting at European level as the advocates of people who are exposed to discrimination. They can therefore make an important contribution towards a better understanding of the diverse forms and effects of discrimination and to ensuring that the

design, implementation and follow-up of the programme take account of the experience of people exposed to discrimination. The Community has in the past provided core funding for various organisations working in the area of discrimination. The core funding of effective nongovernmental organisations may be a valuable asset in combating discrimination.

- (10) The measures necessary for the implementation of this Decision should be adopted in accordance with Council Decision 1999/468/EC of 28 June 1999 laying down the procedures for the exercise of implementing powers conferred on the Commission.
- (11) It is necessary, in order to reinforce the added value of Community action, that the Commission, in cooperation with the Member States, should ensure, at all levels, the coherence and complementarity of actions implemented in the framework of this Decision and other relevant Community policies, instruments and actions, in particular those in the fields of education and training and equal opportunities between men and women under the European Social Fund and those to promote social inclusion. Consistency and complementarity with the relevant activities of the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia should also be ensured.
- (12) The Agreement on the European Economic Area (EEA Agreement) provides for greater cooperation in the social field between the European Community and its Member States, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association participating in the European Economic Area (EFTA/EEA), on the other. Provision should be made to open up this programme to participation by the candidate countries of Central and Eastern Europe, in accordance with the conditions established in the Europe Agreements, in their additional protocols and in the decisions of the respective Association Councils, to Cyprus, Malta and Turkey, funded by additional appropriations in accordance with the procedures to be agreed with those countries.
- (13) A financial reference amount, within the meaning of point 34 of the Interinstitutional Agreement of 6 May 1999 between the European Parliament, the Council and the Commission is in-

- cluded in this Decision for the entire duration of the programme, without thereby affecting the powers of the budgetary authority as they are defined by the Treaty.
- (14) The Commission and the Member States should make efforts to ensure that all the texts, guidelines and calls for proposals published under this programme are written in clear, simple and accessible language.
  - (15) It is appropriate that account should be taken of the need to provide special assistance, where appropriate, to enable people to overcome the obstacles to their participation in the programme.
  - (16) It is necessary for the success of any Community action to monitor and evaluate the results set against the objectives.
  - (17) In accordance with the principle of subsidiarity as defined in Article 5 of the Treaty, the objectives of the proposed action concerning the contribution of the Community to combating discrimination cannot be sufficiently achieved by the Member States because, *inter alia*, of the need for multilateral partnerships, the transnational exchange of information and the Communitywide dissemination of good practice. In accordance with the principle of proportionality as defined in the said Article, this Decision does not go beyond what is necessary to achieve those objectives,

HAS DECIDED AS FOLLOWS:

Article 1

Establishment of the programme

This Decision establishes a Community action programme, hereinafter referred to as 'the programme', to promote measures to combat direct or indirect discrimination based on racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation, for the period from 1 January 2001 to 31 December 2006.

Article 2

Objectives

Within the limits of the Community's powers, the programme shall support and supplement the efforts at Community level and in the

Member States to promote measures to prevent and combat discrimination whether based on one or on multiple factors, taking account, where appropriate, of future legislative developments. It shall have the following objectives:

- (a) to improve the understanding of issues related to discrimination through improved knowledge of this phenomenon and through evaluation of the effectiveness of policies and practice;
- (b) to develop the capacity to prevent and address discrimination effectively, in particular by strengthening organisations' means of action and through support for the exchange of information and good practice and networking at European level, while taking into account the specific characteristics of the different forms of discrimination;
- (c) to promote and disseminate the values and practices underlying the fight against discrimination, including through the use of awareness-raising campaigns.

Article 3

Community actions

1. With a view to achieving the objectives set out in Article 2, the following actions may be implemented within a transnational framework:

- (a) analysis of factors related to discrimination, including through studies and the development of qualitative and quantitative indicators and benchmarks, in accordance with national law and practices, and the evaluation of antidiscrimination legislation and practice, with a view to assessing its effectiveness and impact, with effective dissemination of the results;
- (b) transnational cooperation and the promotion of networking at European level between partners active in the prevention of, and the fight against, discrimination, including non-governmental organisations;
- (c) awareness-raising, in particular to emphasise the European dimension of the fight against discrimination and to publicise the results of the programme, in particular through communications, publications, campaigns and events.

2. Arrangements for the implementation of the Community actions described in paragraph 1 are set out in the Annex.

Article 4

Implementation of the programme and cooperation with the Member States

1. The Commission shall:
  - (a) ensure the implementation of the Community actions covered by the programme in conformity with the Annex;
  - (b) have a regular exchange of views with representatives of non-governmental organisations and the social partners at European level on the design, implementation and follow-up of the programme and on related policy orientations. To that end the Commission shall make the relevant information available to the non-governmental organisations and the social partners. The Commission shall inform the committee established under Article 6 of their exchange of views.
2. The Commission, in cooperation with the Member States, shall take the necessary steps to:
  - (a) promote the involvement in the programme of all the parties concerned, including non-governmental organisations of all sizes;
  - (b) promote active partnership and dialogue between all the partners involved in the programme, *inter alia* to encourage an integrated and coordinated approach to the fight against discrimination;
  - (c) ensure the dissemination of the results of the actions undertaken within the framework of the programme;
  - (d) provide accessible information and appropriate publicity and follow-up with regard to actions supported by the programme.

Article 5

Implementing measures

1. The measures necessary for the implementation of this Decision relating to the matters referred to below shall be adopted in accordance with the management procedure referred to in Article 6(2):

- (a) the general guidelines for the implementation of the programme;
- (b) the annual plan of work for the implementation of the programme's actions, including the possibility of adapting or supplementing the programme themes;
- (c) the financial support to be supplied by the Community;
- (d) the annual budget and the breakdown of the funds among different actions of the programme;
- (e) the arrangements for selecting actions and organisations for Community support and the draft list of actions and organisations submitted by the Commission for such support;
- (f) the criteria for monitoring and evaluating the programme and, in particular, its cost-effectiveness and the arrangements for disseminating and transferring the results.

2. The measures necessary for the implementation of this Decision relating to all other matters shall be adopted in accordance with the advisory procedure referred to in Article 6(3).

Article 6 **Committee**

1. The Commission shall be assisted by a committee.
2. Where reference is made to this paragraph, Articles 4 and 7 of Decision 1999/468/EC shall apply.
The period laid down in Article 4(3) of Decision 1999/468/EC shall be set at two months.
3. Where reference is made to this paragraph, Articles 3 and 7 of Decision 1999/468/EC shall apply.
4. The committee shall adopt its rules of procedure.

Article 7 **Cooperation with other committees**

To ensure the consistency and complementarity of the programme with other measures referred to in Article 8, the Commission shall keep the Committee regularly informed of other Community action contributing to the fight against discrimination. Where appropriate, the Commission shall establish regular and structured cooperation between this Committee and the monitoring committees established for other relevant policies, instruments and actions.

Article 8

Consistency and complementarity

1. The Commission shall, in cooperation with the Member States, ensure overall consistency with other Union and Community policies, instruments and actions, in particular by establishing appropriate mechanisms to coordinate the activities of the programme with relevant activities relating to research, employment, equality between women and men, social inclusion, culture, education, training and youth policy and in the field of the Community's external relations.

2. The Commission and the Member States shall ensure consistency and complementarity between action undertaken under the programme and other relevant Union and Community action, in particular under the Structural Funds and the Community initiative Equal.

3. Member States shall make all possible efforts to ensure consistency and complementarity between activities under the programme and those carried out at national, regional and local levels.

Article 9

Participation of the EFTA/EEA countries, the associated countries of Central and Eastern Europe, Cyprus, Malta and Turkey

The programme shall be open to the participation of:

- (a) the EFTA/EEA countries in accordance with the conditions established in the EEA Agreement;
- (b) the candidate countries of central and eastern Europe (CCEE) in accordance with the conditions established in the Europe Agreements, in their additional protocols and in the decisions of the respective Association Councils;
- (c) Cyprus, Malta and Turkey, funded by additional appropriations in accordance with procedures to be agreed with these countries;

Article 10

Funding

1. The financial reference amount for the implementation of the programme for the period 2001 to 2006 is hereby set at EUR 98,4 million.

2. The annual appropriations shall be authorised by the budgetary authority within the limits of the financial perspective.

Article 11

Monitoring and evaluation

1. The Commission shall regularly monitor the programme in co-operation with the Member States, in accordance with the procedures set out in Article 6(2) or 6(3).

2. The programme shall be evaluated by the Commission with the assistance of independent experts. This evaluation shall assess the relevance, the effectiveness and the cost/effectiveness ratios of actions implemented with regard to the objectives referred to in Article 2. It shall also examine the impact of the programme as a whole.

The evaluation will also examine the complementarity between action under the programme and that pursued under other relevant Community policies, instruments and actions.

3. The Commission shall submit to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions an evaluation report on the implementation of the programme by 31 December 2005.

Article 12

Entry into force

This Decision shall enter into force on the date of its publication in the *Official Journal of the European Communities*.

Done at Brussels, 27 November 2000.

For the Council
The President
É. GUIGOU

ANNEX

INDICATIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE PROGRAMME

I. Areas of action

The programme may operate in the following areas, within the limits of the powers conferred by the Treaty upon the Community:

- (a) non-discrimination within and by public administrations;
- (b) non-discrimination within and by the media;
- (c) equal participation in political, economic and social decision-making;
- (d) equal access to, and supply of, goods and services which are available to the public, including housing, transport, culture, leisure and sport;
- (e) effective monitoring of discrimination, including multiple discrimination;
- (f) effective dissemination of information about rights to equal treatment and non-discrimination;
- (g) the mainstreaming of anti-discriminatory policies and practices.

In all its activities, the programme will respect the principle of gender mainstreaming.

In carrying out the programme, the Commission may, for the mutual benefit of the Commission and of the beneficiaries, have recourse to technical and/or administrative assistance in the identification, preparation, management, monitoring, audit and control of the programme or projects.

The Commission may also carry out studies, organise meetings of experts, conduct information campaigns and launch publications directly related to the objective of this programme.

II. Access to the programme

Under the conditions and arrangements for implementation specified in this Annex, access to this programme shall be open to public and/or private bodies and institutions involved in the fight against discrimination, in particular:

- (a) Member States;
- (b) local and regional authorities;
- (c) bodies for the promotion of equal treatment;
- (d) social partners;
- (e) non-governmental organisations;
- (f) universities and research institutes;
- (g) national statistical offices;
- (h) the media.

III. Actions

Strand 1 - Analysis and evaluation

The following measures may be supported:

1. the development and dissemination of comparable statistical series on the scale of discrimination in the Community in accordance with national law and practices;
2. the development and dissemination of methodologies and indicators for evaluating the effectiveness of antidiscrimination policy and practice (benchmarking) in accordance with national law and practices;
3. the analysis, by means of annual reports, of anti-discrimination legislation and practice, with a view to evaluating its effectiveness and disseminating lessons learned;
4. thematic studies within the framework of the priority themes comparing and contrasting approaches within and across the different grounds of discrimination.

In implementing this Strand, the Commission will in particular ensure consistency and complementarity with the activities of the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, the Community framework programme for research, technological development and demonstration activities and the Community statistical programme.

Strand 2 - Capacity building

The following measures may be supported in order to improve the capacity and effectiveness of target actors involved in combating discrimination in the fields covered by this programme:

1. Transnational exchange actions involving a range of actors from at least three Member States, consisting of the transfer of information, lessons learned and good practice. Activities may include a comparison of the effectiveness of processes, methods and tools related to the chosen themes, the mutual transfer and application of good practice, exchanges of personnel, the joint development of products, processes, strategy and methodology, the adaptation to different contexts of the methods, tools and processes identified as good practices and/or the common dissemination of results, visibility materials and events. The process of selecting applications for funding under the programme will take account of the diverse nature of discrimination;
2. Core funding for relevant European-level non-governmental organisations with experience of fighting discrimination and acting as advocates of people exposed to discrimination in order to promote the development of an integrated and coordinated approach to the fight against discrimination.

Core funding will be capped at 90% of the expenditure eligible for support.

The procedures for selecting such organisations may take account of the diverse and heterogeneous nature of the groups facing discrimination.

Strand 3 - Awareness-raising

The following measures may be supported:

1. the organisation of conferences, seminars and events at European level;
2. the organisation of seminars by the Member States in support of the implementation of Community law in the field of non-discrimination, and the promotion of a European dimension to events organised at national level;
3. the organisation of European media campaigns and events to support the transnational exchange of information and the identification and dissemination of good practice, including the award of prizes to successful actions under

Strand 2, to strengthen the visibility of the fight against discrimination;

4. the publication of materials to disseminate the results of the programme, including through the construction of an Internet Site providing examples of good practice, a forum for the exchange of ideas and a database of potential partners for transnational exchange actions.

IV. Method of presenting applications for support

Strand 1: this Strand will be implemented mainly through calls for tender. For cooperation with National Statistical Offices, the EUROSTAT procedures will apply.

Strand 2: Strands 2, Point 1 and 2, Point 2 will be implemented in response to calls for proposals which will be submitted to the Commission.

Strand 3: this Strand will be implemented, in general, in response to calls for tender. However, action under Strands 3, Point 2 and 3, Point 3 may be subsidised in response to requests for subsidies, for example from the Member States.

11.2. COUNCIL DIRECTIVE 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

Having regard to the Treaty establishing the European Community, and in particular Article 13 thereof,

Having regard to the proposal from the Commission,

Having regard to the Opinion of the European Parliament,

Having regard to the Opinion of the Economic and Social Committee,

Having regard to the Opinion of the Committee of the Regions,

Whereas:

- (1) In accordance with Article 6 of the Treaty on European Union, the European Union is founded on the principles of liberty,

- democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law, principles which are common to all Member States and it respects fundamental rights, as guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and as they result from the constitutional traditions common to the Member States, as general principles of Community law.
- (2) The principle of equal treatment between women and men is well established by an important body of Community law, in particular in Council Directive 76/207/EEC of 9 February 1976 on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions.
  - (3) In implementing the principle of equal treatment, the Community should, in accordance with Article 3(2) of the EC Treaty, aim to eliminate inequalities, and to promote equality between men and women, especially since women are often the victims of multiple discrimination.
  - (4) The right of all persons to equality before the law and protection against discrimination constitutes a universal right recognised by the Universal Declaration of Human Rights, the United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, United Nations Covenants on Civil and Political Rights and on Economic, Social and Cultural Rights and by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, to which all Member States are signatories. Convention No 111 of the International Labour Organisation (ILO) prohibits discrimination in the field of employment and occupation.
  - (5) It is important to respect such fundamental rights and freedoms. This Directive does not prejudice freedom of association, including the right to establish unions with others and to join unions to defend one's interests.
  - (6) The Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers recognises the importance of combating every form of discrimination, including the need to take appropriate action for the social and economic integration of elderly and disabled people.

- (7) The EC Treaty includes among its objectives the promotion of coordination between employment policies of the Member States. To this end, a new employment chapter was incorporated in the EC Treaty as a means of developing a coordinated European strategy for employment to promote a skilled, trained and adaptable workforce.
- (8) The Employment Guidelines for 2000 agreed by the European Council at Helsinki on 10 and 11 December 1999 stress the need to foster a labour market favourable to social integration by formulating a coherent set of policies aimed at combating discrimination against groups such as persons with disability. They also emphasise the need to pay particular attention to supporting older workers, in order to increase their participation in the labour force.
- (9) Employment and occupation are key elements in guaranteeing equal opportunities for all and contribute strongly to the full participation of citizens in economic, cultural and social life and to realising their potential.
- (10) On 29 June 2000 the Council adopted Directive 2000/43/EC implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. That Directive already provides protection against such discrimination in the field of employment and occupation.
- (11) Discrimination based on religion or belief, disability, age or sexual orientation may undermine the achievement of the objectives of the EC Treaty, in particular the attainment of a high level of employment and social protection, raising the standard of living and the quality of life, economic and social cohesion and solidarity, and the free movement of persons.
- (12) To this end, any direct or indirect discrimination based on religion or belief, disability, age or sexual orientation as regards the areas covered by this Directive should be prohibited throughout the Community. This prohibition of discrimination should also apply to nationals of third countries but does not cover differences of treatment based on nationality and is without prejudice to provisions governing the entry and residence of third-country nationals and their access to employment and occupation.

- (13) This Directive does not apply to social security and social protection schemes whose benefits are not treated as income within the meaning given to that term for the purpose of applying Article 141 of the EC Treaty, nor to any kind of payment by the State aimed at providing access to employment or maintaining employment.
- (14) This Directive shall be without prejudice to national provisions laying down retirement ages.
- (15) The appreciation of the facts from which it may be inferred that there has been direct or indirect discrimination is a matter for national judicial or other competent bodies, in accordance with rules of national law or practice. Such rules may provide, in particular, for indirect discrimination to be established by any means including on the basis of statistical evidence.
- (16) The provision of measures to accommodate the needs of disabled people at the workplace plays an important role in combating discrimination on grounds of disability.
- (17) This Directive does not require the recruitment, promotion, maintenance in employment or training of an individual who is not competent, capable and available to perform the essential functions of the post concerned or to undergo the relevant training, without prejudice to the obligation to provide reasonable accommodation for people with disabilities.
- (18) This Directive does not require, in particular, the armed forces and the police, prison or emergency services to recruit or maintain in employment persons who do not have the required capacity to carry out the range of functions that they may be called upon to perform with regard to the legitimate objective of preserving the operational capacity of those services.
- (19) Moreover, in order that the Member States may continue to safeguard the combat effectiveness of their armed forces, they may choose not to apply the provisions of this Directive concerning disability and age to all or part of their armed forces. The Member States which make that choice must define the scope of that derogation.
- (20) Appropriate measures should be provided, i.e. effective and practical measures to adapt the workplace to the disability, for example adapting premises and equipment, patterns of work-

ing time, the distribution of tasks or the provision of training or integration resources.

- (21) To determine whether the measures in question give rise to a disproportionate burden, account should be taken in particular of the financial and other costs entailed, the scale and financial resources of the organisation or undertaking and the possibility of obtaining public funding or any other assistance.
- (22) This Directive is without prejudice to national laws on marital status and the benefits dependent thereon.
- (23) In very limited circumstances, a difference of treatment may be justified where a characteristic related to religion or belief, disability, age or sexual orientation constitutes a genuine and determining occupational requirement, when the objective is legitimate and the requirement is proportionate. Such circumstances should be included in the information provided by the Member States to the Commission.
- (24) The European Union in its Declaration No 11 on the status of churches and non-confessional organisations, annexed to the Final Act of the Amsterdam Treaty, has explicitly recognised that it respects and does not prejudice the status under national law of churches and religious associations or communities in the Member States and that it equally respects the status of philosophical and non-confessional organisations. With this in view, Member States may maintain or lay down specific provisions on genuine, legitimate and justified occupational requirements which might be required for carrying out an occupational activity.
- (25) The prohibition of age discrimination is an essential part of meeting the aims set out in the Employment Guidelines and encouraging diversity in the workforce. However, differences in treatment in connection with age may be justified under certain circumstances and therefore require specific provisions which may vary in accordance with the situation in Member States. It is therefore essential to distinguish between differences in treatment which are justified, in particular by legitimate employment policy, labour market and vocational training objectives, and discrimination which must be prohibited.

- (26) The prohibition of discrimination should be without prejudice to the maintenance or adoption of measures intended to prevent or compensate for disadvantages suffered by a group of persons of a particular religion or belief, disability, age or sexual orientation, and such measures may permit organisations of persons of a particular religion or belief, disability, age or sexual orientation where their main object is the promotion of the special needs of those persons.
- (27) In its Recommendation 86/379/EEC of 24 July 1986 on the employment of disabled people in the Community, the Council established a guideline framework setting out examples of positive action to promote the employment and training of disabled people, and in its Resolution of 17 June 1999 on equal employment opportunities for people with disabilities, affirmed the importance of giving specific attention *inter alia* to recruitment, retention, training and lifelong learning with regard to disabled persons.
- (28) This Directive lays down minimum requirements, thus giving the Member States the option of introducing or maintaining more favourable provisions. The implementation of this Directive should not serve to justify any regression in relation to the situation which already prevails in each Member State.
- (29) Persons who have been subject to discrimination based on religion or belief, disability, age or sexual orientation should have adequate means of legal protection. To provide a more effective level of protection, associations or legal entities should also be empowered to engage in proceedings, as the Member States so determine, either on behalf or in support of any victim, without prejudice to national rules of procedure concerning representation and defence before the courts.
- (30) The effective implementation of the principle of equality requires adequate judicial protection against victimisation.
- (31) The rules on the burden of proof must be adapted when there is a *prima facie* case of discrimination and, for the principle of equal treatment to be applied effectively, the burden of proof must shift back to the respondent when evidence of such dis-

crimination is brought. However, it is not for the respondent to prove that the plaintiff adheres to a particular religion or belief, has a particular disability, is of a particular age or has a particular sexual orientation.

- (32) Member States need not apply the rules on the burden of proof to proceedings in which it is for the court or other competent body to investigate the facts of the case. The procedures thus referred to are those in which the plaintiff is not required to prove the facts, which it is for the court or competent body to investigate.
- (33) Member States should promote dialogue between the social partners and, within the framework of national practice, with non-governmental organisations to address different forms of discrimination at the workplace and to combat them.
- (34) The need to promote peace and reconciliation between the major communities in Northern Ireland necessitates the incorporation of particular provisions into this Directive.
- (35) Member States should provide for effective, proportionate and dissuasive sanctions in case of breaches of the obligations under this Directive.
- (36) Member States may entrust the social partners, at their joint request, with the implementation of this Directive, as regards the provisions concerning collective agreements, provided they take any necessary steps to ensure that they are at all times able to guarantee the results required by this Directive.
- (37) In accordance with the principle of subsidiarity set out in Article 5 of the EC Treaty, the objective of this Directive, namely the creation within the Community of a level playing-field as regards equality in employment and occupation, cannot be sufficiently achieved by the Member States and can therefore, by reason of the scale and impact of the action, be better achieved at Community level. In accordance with the principle of proportionality, as set out in that Article, this Directive does not go beyond what is necessary in order to achieve that objective,

HAS ADOPTED THIS DIRECTIVE:

CHAPTER I GENERAL PROVISIONS

Article 1

Purpose

The purpose of this Directive is to lay down a general framework for combating discrimination on the grounds of religion or belief, disability, age or sexual orientation as regards employment and occupation, with a view to putting into effect in the Member States the principle of equal treatment.

Article 2

Concept of discrimination

1. For the purposes of this Directive, the 'principle of equal treatment' shall mean that there shall be no direct or indirect discrimination whatsoever on any of the grounds referred to in Article 1.

2. For the purposes of paragraph 1:

- (a) direct discrimination shall be taken to occur where one person is treated less favourably than another is, has been or would be treated in a comparable situation, on any of the grounds referred to in Article 1;
- (b) indirect discrimination shall be taken to occur where an apparently neutral provision, criterion or practice would put persons having a particular religion or belief, a particular disability, a particular age, or a particular sexual orientation at a particular disadvantage compared with other persons unless:
  - (i) that provision, criterion or practice is objectively justified by a legitimate aim and the means of achieving that aim are appropriate and necessary, or
  - (ii) as regards persons with a particular disability, the employer or any person or organisation to whom this Directive applies, is obliged, under national legislation, to take appropriate measures in line with the principles contained in Article 5 in order to eliminate disadvantages entailed by such provision, criterion or practice.

3. Harassment shall be deemed to be a form of discrimination within the meaning of paragraph 1, when unwanted conduct related to any of the grounds referred to in Article 1 takes place with the purpose or effect of violating the dignity of a person and of creating an intimidating, hostile, degrading, humiliating or offensive environment. In this context, the concept of harassment may be defined in accordance with the national laws and practice of the Member States.

4. An instruction to discriminate against persons on any of the grounds referred to in Article 1 shall be deemed to be discrimination within the meaning of paragraph 1.

5. This Directive shall be without prejudice to measures laid down by national law which, in a democratic society, are necessary for public security, for the maintenance of public order and the prevention of criminal offences, for the protection of health and for the protection of the rights and freedoms of others.

Article 3

Scope

1. Within the limits of the areas of competence conferred on the Community, this Directive shall apply to all persons, as regards both the public and private sectors, including public bodies, in relation to:

- (a) conditions for access to employment, to self-employment or to occupation, including selection criteria and recruitment conditions, whatever the branch of activity and at all levels of the professional hierarchy, including promotion;
- (b) access to all types and to all levels of vocational guidance, vocational training, advanced vocational training and re-training, including practical work experience;
- (c) employment and working conditions, including dismissals and pay;
- (d) membership of, and involvement in, an organisation of workers or employers, or any organisation whose members carry on a particular profession, including the benefits provided for by such organisations.

2. This Directive does not cover differences of treatment based on nationality and is without prejudice to provisions and conditions relating to the entry into and residence of third country nationals and

stateless persons in the territory of Member States, and to any treatment which arises from the legal status of the third-country nationals and stateless persons concerned.

3. This Directive does not apply to payments of any kind made by state schemes or similar, including state social security or social protection schemes.

4. Member States may provide that this Directive, in so far as it relates to discrimination on the grounds of disability and age, shall not apply to the armed forces.

Article 4

Occupational requirements

1. Notwithstanding Article 2(1) and (2), Member States may provide that a difference of treatment which is based on a characteristic related to any of the grounds referred to in Article 1 shall not constitute discrimination where, by reason of the nature of the particular occupational activities concerned or of the context in which they are carried out, such a characteristic constitutes a genuine and determining occupational requirement, provided that the objective is legitimate and the requirement is proportionate.

2. Member States may maintain national legislation in force at the date of adoption of this Directive or provide for future legislation incorporating national practices existing at the date of adoption of this Directive pursuant to which, in the case of occupational activities within churches and other public or private organisations the ethos of which is based on religion or belief, a difference of treatment based on a person's religion or belief shall not constitute discrimination where, by reason of the nature of these activities or of the context in which they are carried out, a person's religion or belief constitute a genuine, legitimate and justified occupational requirement, having regard to the organisation's ethos. This difference of treatment shall be implemented taking account of Member States' constitutional provisions and principles, as well as the general principles of Community law, and should not justify discrimination on another ground.

Provided that its provisions are otherwise complied with, this Directive shall thus not prejudice the right of churches and other public or private organisations, the ethos of which is based on religion or

belief, acting in conformity with national constitutions and laws, to require individuals working for them to act in good faith and with loyalty to the organisation's ethos.

Article 5

Reasonable accommodation for disabled persons

In order to guarantee compliance with the principle of equal treatment in relation to persons with disabilities, reasonable accommodation shall be provided. This means that employers shall take appropriate measures, where needed in a particular case, to enable a person with a disability to have access to, participate in, or advance in employment, or to undergo training, unless such measures would impose a disproportionate burden on the employer. This burden shall not be disproportionate when it is sufficiently remedied by measures existing within the framework of the disability policy of the Member State concerned.

Article 6

Justification of differences of treatment on grounds of age

1. Notwithstanding Article 2(2), Member States may provide that differences of treatment on grounds of age shall not constitute discrimination, if, within the context of national law, they are objectively and reasonably justified by a legitimate aim, including legitimate employment policy, labour market and vocational training objectives, and if the means of achieving that aim are appropriate and necessary.

Such differences of treatment may include, among others:

- (a) the setting of special conditions on access to employment and vocational training, employment and occupation, including dismissal and remuneration conditions, for young people, older workers and persons with caring responsibilities in order to promote their vocational integration or ensure their protection;
- (b) the fixing of minimum conditions of age, professional experience or seniority in service for access to employment or to certain advantages linked to employment;
- (c) the fixing of a maximum age for recruitment which is based on the training requirements of the post in question or the

need for a reasonable period of employment before retirement.

2. Notwithstanding Article 2(2), Member States may provide that the fixing for occupational social security schemes of ages for admission or entitlement to retirement or invalidity benefits, including the fixing under those schemes of different ages for employees or groups or categories of employees, and the use, in the context of such schemes, of age criteria in actuarial calculations, does not constitute discrimination on the grounds of age, provided this does not result in discrimination on the grounds of sex.

Article 7

Positive action

1. With a view to ensuring full equality in practice, the principle of equal treatment shall not prevent any Member State from maintaining or adopting specific measures to prevent or compensate for disadvantages linked to any of the grounds referred to in Article 1.

2. With regard to disabled persons, the principle of equal treatment shall be without prejudice to the right of Member States to maintain or adopt provisions on the protection of health and safety at work or to measures aimed at creating or maintaining provisions or facilities for safeguarding or promoting their integration into the working environment.

Article 8

Minimum requirements

1. Member States may introduce or maintain provisions which are more favourable to the protection of the principle of equal treatment than those laid down in this Directive.

2. The implementation of this Directive shall under no circumstances constitute grounds for a reduction in the level of protection against discrimination already afforded by Member States in the fields covered by this Directive.

CHAPTER II REMEDIES AND ENFORCEMENT

Article 9

Defence of rights

1. Member States shall ensure that judicial and/or administrative procedures, including where they deem it appropriate conciliation procedures, for the enforcement of obligations under this Directive are available to all persons who consider themselves wronged by failure to apply the principle of equal treatment to them, even after the relationship in which the discrimination is alleged to have occurred has ended.

2. Member States shall ensure that associations, organisations or other legal entities which have, in accordance with the criteria laid down by their national law, a legitimate interest in ensuring that the provisions of this Directive are complied with, may engage, either on behalf or in support of the complainant, with his or her approval, in any judicial and/or administrative procedure provided for the enforcement of obligations under this Directive.

3. Paragraphs 1 and 2 are without prejudice to national rules relating to time limits for bringing actions as regards the principle of equality of treatment.

Article 10

Burden of proof

1. Member States shall take such measures as are necessary, in accordance with their national judicial systems, to ensure that, when persons who consider themselves wronged because the principle of equal treatment has not been applied to them establish, before a court or other competent authority, facts from which it may be presumed that there has been direct or indirect discrimination, it shall be for the respondent to prove that there has been no breach of the principle of equal treatment.

2. Paragraph 1 shall not prevent Member States from introducing rules of evidence which are more favourable to plaintiffs.

3. Paragraph 1 shall not apply to criminal procedures.

4. Paragraphs 1, 2 and 3 shall also apply to any legal proceedings commenced in accordance with Article 9(2).

5. Member States need not apply paragraph 1 to proceedings in which it is for the court or competent body to investigate the facts of the case.

Article 11

Victimisation

Member States shall introduce into their national legal systems such measures as are necessary to protect employees against dismissal or other adverse treatment by the employer as a reaction to a complaint within the undertaking or to any legal proceedings aimed at enforcing compliance with the principle of equal treatment.

Article 12

Dissemination of information

Member States shall take care that the provisions adopted pursuant to this Directive, together with the relevant provisions already in force in this field, are brought to the attention of the persons concerned by all appropriate means, for example at the workplace, throughout their territory.

Article 13

Social dialogue

1. Member States shall, in accordance with their national traditions and practice, take adequate measures to promote dialogue between the social partners with a view to fostering equal treatment, including through the monitoring of workplace practices, collective agreements, codes of conduct and through research or exchange of experiences and good practices.

2. Where consistent with their national traditions and practice, Member States shall encourage the social partners, without prejudice to their autonomy, to conclude at the appropriate level agreements laying down anti-discrimination rules in the fields referred to in Article 3 which fall within the scope of collective bargaining. These agreements shall respect the minimum requirements laid down by this Directive and by the relevant national implementing measures.

Article 14

Dialogue with non-governmental organisations

Member States shall encourage dialogue with appropriate non-governmental organisations which have, in accordance with their national law and practice, a legitimate interest in contributing to the fight against discrimination on any of the grounds referred to in Article 1 with a view to promoting the principle of equal treatment.

CHAPTER III
PARTICULAR PROVISIONS

Article 15

Northern Ireland

1. In order to tackle the under-representation of one of the major religious communities in the police service of Northern Ireland, differences in treatment regarding recruitment into that service, including its support staff, shall not constitute discrimination insofar as those differences in treatment are expressly authorised by national legislation.

2. In order to maintain a balance of opportunity in employment for teachers in Northern Ireland while furthering the reconciliation of historical divisions between the major religious communities there, the provisions on religion or belief in this Directive shall not apply to the recruitment of teachers in schools in Northern Ireland in so far as this is expressly authorised by national legislation.

CHAPTER IV
FINAL PROVISIONS

Article 16

Compliance

Member States shall take the necessary measures to ensure that:

- (a) any laws, regulations and administrative provisions contrary to the principle of equal treatment are abolished;
- (b) any provisions contrary to the principle of equal treatment which are included in contracts or collective agreements, internal rules of undertakings or rules governing the independent occupations and professions and workers' and

employers' organisations are, or may be, declared null and void or are amended.

Article 17

Sanctions

Member States shall lay down the rules on sanctions applicable to infringements of the national provisions adopted pursuant to this Directive and shall take all measures necessary to ensure that they are applied. The sanctions, which may comprise the payment of compensation to the victim, must be effective, proportionate and dissuasive. Member States shall notify those provisions to the Commission by 2 December 2003 at the latest and shall notify it without delay of any subsequent amendment affecting them.

Article 18

Implementation

Member States shall adopt the laws, regulations and administrative provisions necessary to comply with this Directive by 2 December 2003 at the latest or may entrust the social partners, at their joint request, with the implementation of this Directive as regards provisions concerning collective agreements. In such cases, Member States shall ensure that, no later than 2 December 2003, the social partners introduce the necessary measures by agreement, the Member States concerned being required to take any necessary measures to enable them at any time to be in a position to guarantee the results imposed by this Directive. They shall forthwith inform the Commission thereof.

In order to take account of particular conditions, Member States may, if necessary, have an additional period of 3 years from 2 December 2003, that is to say a total of 6 years, to implement the provisions of this Directive on age and disability discrimination. In that event they shall inform the Commission forthwith. Any Member State which chooses to use this additional period shall report annually to the Commission on the steps it is taking to tackle age and disability discrimination and on the progress it is making towards implementation. The Commission shall report annually to the Council.

When Member States adopt these measures, they shall contain a reference to this Directive or be accompanied by such reference on

the occasion of their official publication. The methods of making such reference shall be laid down by Member States.

Article 19

Report

1. Member States shall communicate to the Commission, by 2 December 2005 at the latest and every five years thereafter, all the information necessary for the Commission to draw up a report to the European Parliament and the Council on the application of this Directive.

2. The Commission's report shall take into account, as appropriate, the viewpoints of the social partners and relevant non-governmental organisations. In accordance with the principle of gender mainstreaming, this report shall, *inter alia*, provide an assessment of the impact of the measures taken on women and men. In the light of the information received, this report shall include, if necessary, proposals to revise and update this Directive.

Article 20

Entry into force

This Directive shall enter into force on the day of its publication in the *Official Journal of the European Communities*.

Article 21

Addressees

This Directive is addressed to the Member States.

Done at Brussels, 27 November 2000.

For the Council
The President
É. GUIGOU

11.3. COUNCIL DECISION of 3 December 2001 on the European Year of People with Disabilities 2003 (2001/903/EC)

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

Having regard to the Treaty establishing the European Community, and in particular Article 13 thereof,

Having regard to the proposal from the Commission,

Having regard to the opinion of the European Parliament,

Having regard to the opinion of the Economic and Social Committee,

Having regard to the opinion of the Committee of the Regions,

Whereas:

- (1) The promotion of a high level of employment and of social protection, and the raising of the standard of living and quality of life of the population of the Member States, are objectives of the European Community.
- (2) The Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers recognises the need to take appropriate action for the social and economic integration of disabled people.
- (3) The Resolution of the Council and the Ministers for Education, meeting within the Council, of 31 May 1990 concerning integration of children and young people with disabilities into ordinary systems of education stresses that 'the Member States have agreed to intensify, where necessary, their efforts to integrate or encourage integration of pupils and students with disabilities, in all appropriate cases, into the ordinary education system'.
- (4) The Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council of 20 December 1996 on equality of opportunity for people with disabilities, and the Council Resolution of 17 June 1999 on equal employment opportunities for people with disabilities, reaffirm the basic human rights of disabled people to equal access to social and economic opportunities.
- (5) The conclusions of the Lisbon European Council of 23 and 24 March 2000 call upon Member States to take greater account

- of social exclusion in their employment, education and training, health and housing policies and to define priority actions for specific target groups, such as people with disabilities.
- (6) The European social agenda approved by the Nice European Council meeting on 7, 8 and 9 December 2000 states that the European Union will develop, in particular during the European Year of People with Disabilities (2003), 'all action intended to bring about the fuller integration of disabled people in all areas of life'.
  - (7) The year 2003 will mark the 10th anniversary of the adoption by the UN General Assembly of the Standard Rules on the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities, which have enabled considerable progress to be made in an approach to disability in accordance with human rights principles.
  - (8) This Decision respects fundamental rights and observes the principles recognised in particular by the Charter of Fundamental Rights of the European Union. In particular, this Decision seeks to promote application of the principles of non-discrimination and integration of people with disabilities.
  - (9) The European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions have all urged the Community to strengthen its contribution to efforts in Member States to promote equal opportunities for people with disabilities, with a view to their integration into society.
  - (10) On 10 May 2000 the Commission adopted a communication entitled 'Towards a barrier-free Europe for people with disabilities', in which it commits itself to developing and supporting a comprehensive and integrated strategy to tackle social, architectural and design barriers that unnecessarily restrict access for people with disabilities to social and economic opportunities. The Parliament has unanimously adopted a similar resolution.
  - (11) The general framework in favour of equal treatment in employment and occupation provided for by Directive 2000/78/EC and the Community action programme to combat discrimination in order to support and supplement legislative measures at Community and Member State level set up by Deci-

- sion 2000/750/EC aim at changing practices and attitudes by mobilising the players involved and fostering the exchange of information and good practice.
- (12) Since exclusion from the labour market of people with disabilities is inextricably linked to problems of attitude and a lack of information about disability, it is necessary to increase society's understanding of the rights, needs and potential of disabled persons, and a joint effort by all the different partners is required to develop and promote a flow of information and an exchange of good practice.
  - (13) Raising awareness relies primarily on effective action at Member State level which should be supplemented by concerted efforts at Community level. The European Year could act as a catalyst in raising awareness and in building momentum.
  - (14) Consistency and complementarity with other Community action is needed, in particular with action to combat discrimination and social exclusion, and to promote human rights, education, training and gender equality.
  - (15) The joint statement of 20 July 2000 provides for the budget authority to deliver an opinion on whether the new proposals with budgetary implications are compatible with the financial framework, without any reduction in existing policies.
  - (16) The Agreement on the European Economic Area (EEA Agreement) provides for closer cooperation in the social field between the European Community and its Member States, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association participating in the European Economic Area (EFTA/EEA), on the other. Provision should be made for participation, on the one hand, by the candidate countries of central and eastern Europe, in accordance with the conditions established in the Europe Agreements, in their additional protocols and in the decisions of the respective Association Councils, on the other hand, by Cyprus, Malta and Turkey, funded by additional appropriations in accordance with the procedures to be agreed with those countries.
  - (17) A financial reference amount within the meaning of paragraph 34 of the Interinstitutional Agreement of 6 May 1999 between the European Parliament, the Council and the Commission on

budgetary discipline and improvement of the budgetary procedure is included in this Decision without thereby affecting the powers of the budgetary authority as they are defined by the Treaty.

- (18) Since the objectives of the proposed action aimed at generating at European level awareness of the rights of people with disabilities, cannot be adequately achieved by the Member States on account, *inter alia*, of the need for multilateral partnerships, the transnational exchange of information and the Community-wide dissemination of good practice, and can therefore be better achieved at Community level, the Community may adopt measures, in accordance with the principle of subsidiarity as set out in Article 5 of the Treaty. In accordance with the principle of proportionality, as set out in that Article, this Decision does not go beyond what is necessary to achieve those objectives.
- (19) The measures necessary for the implementation of this Decision should be adopted in accordance with Council Decision 1999/468/EC of 28 June 1999 laying down the procedures for the exercise of implementing powers conferred on the Commission,

HAS DECIDED AS FOLLOWS:

Article 1

Establishment of the European Year of People with Disabilities

The year 2003 shall be designated as the 'European Year of People with Disabilities'.

Article 2

Objectives

The objectives of the European Year of People with Disabilities shall be:

- (a) to raise awareness of the rights of people with disabilities to protection against discrimination and to full and equal enjoyment of their rights;
- (b) to encourage reflection on and discussion of the measures needed to promote equal opportunities for people with disabilities in Europe;

- (c) to promote the exchange of experience of good practice and effective strategies devised at local, national and European level;
- (d) to reinforce the cooperation between all parties concerned, namely government, the social partners, NGOs, the social services, the private sector, communities, voluntary sector groups, people with disabilities and their families;
- (e) to improve communication regarding disability and promote a positive image of people with disabilities;
- (f) to raise awareness of the heterogeneity of people with disabilities and of the various kinds of disability;
- (g) to raise awareness of the multiple discrimination facing people with disabilities;
- (h) to pay special attention to awareness of the right of children and young people with disabilities to equality in education, so as to encourage and support their full integration in society and to promote the development of European cooperation between those professionally involved in the education of children and young people with disabilities, in order to improve the integration of pupils and students with special needs in ordinary or specialised establishments and in national and European exchange programmes.

Article 3

Content of measures

1. The measures designed to meet the objectives set out in Article 2 may entail the development or the provision of support to:
  - (a) meetings and events;
  - (b) information and promotional campaigns throughout the Member States;
  - (c) cooperation with broadcasting and media organisations;
  - (d) surveys and studies on a Community-wide scale;
2. Details of the measures referred to in paragraph 1 are set out in the Annex.

Article 4

Implementation at Community level

The Commission shall ensure the implementation of the Community actions covered by this Decision in conformity with the Annex.

It shall conduct a regular exchange of views with representatives of people with disabilities at Community level on the design, implementation and follow-up of the European Year of People with Disabilities. To that end, the Commission shall make the relevant information available to these representatives. The Commission shall inform the Committee established under Article 6(1) of their opinion.

Article 5

Cooperation and implementation at national level

1. Each Member State shall be responsible for the coordination and implementation at national level of the measures provided for in this Decision, including the selection of projects under Part B of the Annex.

To this end, each Member State shall establish or designate a national coordinating body or an equivalent body to organise the participation of the Member State in the European Year of People with Disabilities. This body shall ensure that it is representative of a range of organisations representing people with disabilities and other relevant stakeholders.

2. The measures required to determine global grants to be allocated to the Member States to support actions at national, regional and local level shall be adopted in accordance with the procedure referred to in Article 6(2). Global grants shall be awarded only to public-law bodies or bodies which have a public-service mission guaranteed by the Member States.

3. The procedure for the use of global grants shall be subject to an agreement between the Commission and the Member State concerned.

The procedure shall detail in particular, in compliance with the Financial Regulation of 21 December 1977 applicable to the general budget of the European Communities:

- (a) the measures to be implemented;
- (b) the criteria for choosing beneficiaries;
- (c) the conditions and rates of assistance;

- (d) the arrangements for monitoring, evaluating and ensuring the financial control of the global grant.

Article 6
Committee

1. The Commission shall be assisted by a Committee, (hereinafter referred to as 'the Committee').
2. Where reference is made to this paragraph, Articles 3 and 7 of Decision 1999/468/EC shall apply.
3. The Committee shall adopt its rules of procedure.

Article 7
Financial arrangements

1. Measures which are Community-wide in nature, as described in Part A of the Annex, may be subsidised up to 80% or give rise to procurement contracts financed from the general budget of the European Communities.
2. Measures which are local, regional or national, possibly with a transnational dimension, as described in Part B of the Annex, may be co-financed from the general budget of the European Communities up to a maximum of 50% of the total cost.

Article 8
Application and selection procedure

1. Decisions on the financing and co-financing of measures under Article 7(1) shall be adopted in accordance with the advisory procedure referred to in Article 6(2). The Commission shall ensure a balanced distribution among the different fields of activity involved.
2. Requests for financial assistance for measures under Article 7(2) shall be submitted to the Member States. On the basis of the opinion expressed by the national coordinating bodies, Member States shall select beneficiaries and allocate financial assistance to the applicants selected in accordance with Article 5(3).

Article 9
Consistency and complementarity

The Commission, in cooperation with the Member States, shall ensure consistency between the measures provided for in this Decision and other Community actions and initiatives.

The Commission shall also ensure that appropriate efforts are made to enable people with disabilities to participate equally in Community programmes and initiatives.

It shall also ensure optimal complementarity between the European Year of People with Disabilities and other existing Community, national and regional initiatives and resources, where these can contribute to fulfilling the objectives of the European Year of People with Disabilities.

Article 10

Participation by the EFTA/EEA countries, the associated countries of central and eastern Europe, Cyprus, Malta and Turkey

The European Year of People with Disabilities shall be open to participation by the following countries:

- (a) EFTA/EEA countries in accordance with the conditions established in the EEA Agreement;
- (b) the candidate countries of central and eastern Europe (CCEE) in accordance with the conditions established in the Europe Agreements, in their additional protocols and in the decisions of the respective Association Councils;
- (c) Cyprus, Malta and Turkey, their participation being funded by additional appropriations in accordance with procedures to be agreed with those countries.

Article 11

Budget

1. The financial reference amount for the implementation of this Decision is hereby set at EUR 12 million.

2. The annual appropriations shall be authorised by the budgetary authority within the limits of the financial perspective.

3. Actions aimed at preparing the launching of the European Year of People with Disabilities may be financed as from 1 January 2002.

Article 12

International cooperation

Within the framework of this Decision, the Commission may cooperate with relevant international organisations.

Article 13

Monitoring and evaluation

The Commission shall submit, by 31 December 2004 at the latest, a report to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the implementation, results and overall assessment of the measures provided for in this Decision, including an assessment of the long-term effects of the measures. The Commission shall ensure that the report is drawn up in formats accessible to people with disabilities.

Article 14

Entry into force

This Decision shall be published in the *Official Journal of the European Communities*.

It shall take effect on the day of its publication.

Done at Brussels, 3 December 2001.

For the Council

The President

F. VANDENBROUCKE

ANNEX

NATURE OF THE MEASURES REFERRED TO IN ARTICLE 3

A. Community-wide actions

1. Meetings and events:

- (a) organisation of meetings at Community level;
- (b) organisation of events to raise awareness of the rights of people with disabilities, including the conferences to open and close the European Year of People with Disabilities.

2. Information and promotional campaigns involving:

- (a) the development of a logo and of slogans for the European Year of People with Disabilities, for use in connection with any activity linked thereto;
- (b) an information campaign on a Community-wide scale;

- (c) the production of tools and aids accessible to people with disabilities throughout the Community;
- (d) appropriate initiatives by European disability NGOs aimed at disseminating information on the European Year tailored to the needs of people with specific or multiple disabilities in particular and/or of people with disabilities facing multiple discrimination;
- (e) the organisation of European competitions highlighting achievements and experiences on the themes of the European Year of People with Disabilities.

The Commission shall ensure that organisations for people with disabilities are involved in the preparation of messages and images developed during the information campaign.

3. Other actions:

Cooperation with broadcasting and media organisations as partners for spreading information about the European Year of People with Disabilities for using new tools allowing easier access to this information (such as subtitling for the hearing impaired and image description for the visually impaired), and to other programmes as far as possible and for improving communication about people with disabilities.

Surveys and studies on a Community-wide scale, including a series of questions intended to assess the impact of the European Year of People with Disabilities, to be included in a Eurobarometer survey and an evaluation report on the effectiveness and impact of the said Year. This study must also evaluate the efforts made to integrate these persons into the Community, in particular through programmes promoting an autonomous way of life.

4. This funding may be in the form of:

- the direct purchase of goods and services, in particular in the field of communication, via open and/or restricted calls for tenders,
- the direct purchase of consultancy services, via open and/or restricted calls for tenders,
- subsidies allocated to cover the expenses of special events organised at European level to highlight and raise awareness of the European Year of People with Disabilities; such funding shall not exceed 80%.

B. Actions at national level

Action at local, regional, national or transnational level may qualify for financing from the Community budget up to a maximum of 50% of the cost, depending on the nature and content of what is proposed. These may include:

1. events connected with the objectives of the European Year of People with Disabilities, including an event to launch the said Year;
2. information campaigns and measures to disseminate examples of good practice, other than those described in Part A(2) of this Annex;
3. the organisation of awards or competitions;
4. surveys and studies other than those mentioned in Part A(3).

C. Action for which no financial aid from the Community budget is available

The Community will offer its moral support, including written authorisation to use the logo and other material associated with the European Year of People with Disabilities, for initiatives undertaken by public or private organisations, where those organisations can demonstrate to the satisfaction of the Commission that the initiatives involved are or will be in progress during the year 2003 and are likely to contribute significantly to achieving one or more of the objectives of the said Year.

For implementation of this Decision, the Commission may, for the mutual benefit of the Commission and of the beneficiaries, have recourse to technical and/or administrative assistance as regards the identification, preparation, management, monitoring, audit and control of the measures set out in Article 3.

The Commission may also carry out studies, organise meetings of experts, conduct information campaigns and launch publications directly related to the objective of this Decision.

**11.4. COUNCIL RESOLUTION of 6 May 2003 on
accessibility of cultural infrastructure and cultural
activities for people with disabilities
(2003/C 134/05)**

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

1. NOTING that the Treaty establishing the European Community gives the Community the opportunity to take appropriate action to combat discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation;
2. RECALLING the Council Decision of 3 December 2001 on the European Year of People with Disabilities 2003;
3. RECALLING also:
  - the Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council of 20 December 1996 on equality of opportunity for people with disabilities,
  - the communication from the European Commission in 2000 - 'Towards a barrier-free Europe for people with disabilities',
  - the Council Resolution of 6 February 2003 on eAccessibility
  - improving the access of people with disabilities to the knowledge based Society;
4. STRESSING that in the European Union there is a significant number of people with disabilities who face physical, social and information barriers to their cultural and artistic expression and accordingly their access to the cultural heritage and artistic creation is restricted;
5. NOTING that the United Nations Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, adopted by the UN General Assembly on 20 December 1993, specifically refers in its rule 10 to the responsibilities of States in ensuring that 'persons with disabilities are integrated into and can participate in cultural activities on equal basis', and especially to their responsibilities in promoting 'the accessibility to and availability of places for cultural performances and services, such as theatres, museums, cinemas and libraries' and

in initiating 'the development and use of technical arrangements to make literature, films and theatre accessible' to persons with disabilities;

6. NOTING the initiatives in Member States and at Community level to ensure that people with disabilities have better access to culture;
7. NOTING, however, the need for further, appropriate practicable measures to improve access of persons with disabilities to cultural infrastructure and cultural activities and to the media,

INVITES THE MEMBER STATES AND THE COMMISSION, WITHIN THEIR RESPECTIVE COMPETENCIES, TO:

- (i) examine ways to integrate people with disabilities into the arts and cultural sectors and to support equality of opportunity in the production and promotion of their work;
- (ii) encourage the culture sector, to contribute to promoting a positive image of people with disabilities;
- (iii) continue efforts to eliminate existing barriers and examine further appropriate ways and means to facilitate and improve the access of people with disabilities to culture, including:
  - evaluating and improving physical access, without prejudice to Member States regulations concerning protection of monuments, to places such as archaeological sites, museums, monuments and places of cultural activities, as well as assuring physical access to buildings that will be constructed in the future,
  - providing information via modern information technology,
  - enhancing access to cultural activities through e.g. subtitled performances, use of easy-to-read and sign language, guides and catalogues in Braille, use of contrasts of light in exhibitions;
- (iv) encourage the improvement of accessibility by using appropriate signage, for example by different logos;
- (v) enhance sharing information and experiences on these

matters at the European level, involving, as appropriate, the European organisations and networks with relevant experience in this field.

AGREES that the Council, by the end of 2005, should take stock of the follow-up of the measures to implement the present resolution.

**11.5. COUNCIL RESOLUTION on 6 February 2003
'eAccessibility' - improving the access of people
with disabilities to the knowledge based society
(2003/C 39/03)**

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION:

1. RECALLING that the Community has among its tasks to promote throughout the Community a high level of employment and social protection and to raise the standard of living and quality of life, and economic and social cohesion,
2. RECALLING the Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council of 17 December 1999 on the employment and social dimension of the information society;
3. RECALLING that the Lisbon European Council of 23 and 24 March 2000 called for an Information Society for all,
4. RECALLING that the Commission adopted a Communication on 12 May 2000 'Towards a Barrier Free Europe for people with Disabilities',
5. RECALLING that a key objective of the 'eEurope 2002 Action Plan', endorsed by the Feira European Council of 19 and 20 June 2000, is to achieve the participation for all in the knowledge-based economy,
6. RECALLING that on 27 November 2000, the Council adopted a Directive aimed at combating discrimination on several grounds, including disability, as regards employment and occupation,
7. RECALLING that one of the objectives in the fight against poverty and social exclusion, approved by the Nice European Council of 7 to 9 December 2000, is to exploit fully the poten-

- tial of the knowledge-based society and of new information and communication technologies and ensure that no-one is excluded, taking particular account of the needs of people with disabilities,
8. RECALLING that on 3 December 2001, the Council adopted a Decision to designate 2003 as the European Year of People with Disabilities,
  9. RECALLING that the European Parliament and the Council in the Decision No 50/2002/EC of 7 December 2001 concerning an EC action programme, furthering the cooperation between Member States in combating social exclusion, stress the importance of the gender equality aspect of the causes and effects of exclusion in the initial considerations. This section also draws attention to Articles 2 and 3 of the Treaty, thus focusing on the fact that removal of inequality and promotion of equality between women and men are among the tasks of the Community, which ought to serve as a goal for all its activities,
  10. RECALLING that the Council adopted a Resolution on 'e-Inclusion - exploiting the opportunities of the Information Society for social inclusion' which called on the Member States and the European Commission to, amongst other things, endorse actions for: 'tackling technical barriers for people with different disabilities in terms of ICT equipment and web-content, in particular by implementing the respective eEurope actions, monitored by the e-Accessibility Expert Group',
  11. RECALLING that the Council adopted a Resolution on the 'accessibility of public web sites and their content' on 20 March 2002 that, amongst other things, 'INVITES the High Level Group on the Employment and Social Dimension of the Information Society (ESDIS) to monitor progress in the adoption and implementation of the Web Accessibility Initiative (WAI) guidelines and to develop common methodologies and comparable data so as to facilitate the evaluation of progress',
  12. RECOGNISING the existence of a report, submitted as a Commission Staff Working Paper entitled: 'Delivering eAccessibility - improving disabled people's access to the Knowledge Based Society',

13. TAKING INTO ACCOUNT the recommendations made by the ESDIS High Level Group on the basis of this analysis,

CALLS ON MEMBER STATES AND INVITES THE COMMISSION:

- I. To tap the information society's potential for people with disabilities and, in particular, tackle the removal of technical, legal and other barriers to their effective participation in the knowledge based economy and society. In doing so to utilise, as far as possible, existing funding mechanisms and facilitate liaison with the appropriate actors, such as the Disability NGOs, and the European Standards Organisations. In particular, via the following measures:
  1. promote a more coordinated and focused approach by the key players involved in eAccessibility activities and in the application and development of existing and new instruments in the areas of technology and standards, legislation and persuasion, and education and information;
  2. provide a focus for such a more coordinated approach by a web portal, dedicated to eAccessibility issues, to be set up and maintained by the European Commission;
  3. raise awareness in order that the development of any technology equipment, methodology or activity, within the scope of the Information Society avoids social exclusion;
  4. encourage and empower people with disabilities to take more control over the development of the mechanisms for delivering eAccessibility by support for their increased participation in:
    - (a) technology programmes and projects;
    - (b) standardisation bodies and technical committees;
    - (c) committees looking at legislative and/or persuasive measures and education, training and empowerment initiatives.
- II. To consider taking more particular measures in areas identified in the Commission Staff Working Paper on 'Delivering eAccessibility', including:
  1. technical/standards instruments:
    - (a) with regard to the utilisation of the WAI guidelines, to promote common methodologies and comparable

- data in relation to public websites in the Member States and the European Institutions and to coordinate a monitoring process considering the separate Member States' activities and cooperate with them;
  - (b) to promote a feedback of standardisation activities and their impact on the real-life situation of the elderly and people with disabilities;
  - (c) to ensure that the Sixth Framework programme for Research and Technical Development 2003-2006 (6FP) will support actions to promote eInclusion, developing both empowering technologies and barrier-free technologies and including the take-up of results. To consider, while drawing up projects, the consequences for people with disabilities and thus avoid social exclusion;
2. persuasive instruments and/or legislative measures:
- (a) to consider the provision of an 'eAccessibility mark' for goods and services which comply with relevant standards for eAccessibility;
  - (b) to continue the current efforts for greater harmonisation of Member States accessibility criteria (e.g. via their public procurement rules) in order to persuade commercial goods and service providers to offer more eAccessible goods and services;
  - (c) to promote measures to encourage private enterprise to make their ICT based products and services accessible including requiring accessible products and services for ICT public procurement contracts to be accessible. In this case to promote the utilisation of the possibilities that exist within existing European public procurement legislation to include specific references to accessibility criteria of relevant goods and services;
  - (d) to ensure that, where possible, exceptions to copyright that are consistent with the legal framework laid down in Directive 2001/29/EC enable the dissemination of protected material in accessible formats for the use of people with disabilities;

- (e) to consider broadening the scope of measures of non-discrimination of people with disabilities;
3. educative and informative instruments:
- (a) to promote the aim that the network of Centres of Excellence and networking in Design for All becomes ever more inclusive and covers all Member States;
  - (b) to promote the aim that proposed Design for All curricula are developed and adopted by the relevant educational authorities in each Member State. In this case use, where possible, funds earmarked for such an activity within appropriate 'networks of excellence' projects financed under the European RDT Framework programme;
  - (c) to provide awareness raising of people with disabilities and the elderly as well as service providers of the opportunities of modern ICT and the net for people with disabilities and the elderly. Utilise appropriate existing Community structural programmes towards this end;
  - (d) to improve the employability of people with disabilities through appropriate vocational programmes targeted towards KBS jobs as well as training in KBS-oriented skills within other vocational programmes. Utilise appropriate existing Community structural programmes towards this end;
  - (e) promote the application of principles of and apply existing facilities for lifelong learning to upgrade the skills of people with disabilities;
  - (f) to ensure that the multimedia materials and the use of ICT in education do not create new barriers for the integration of students with disabilities into schools and other places of learning;
  - (g) to ensure that eAccessibility become a regular part of all education programmes of vocational schools of any level, e.g. Web masters, multimedia authors and software developers. Utilise the eLearning initiative towards this end.

11.6. COUNCIL RESOLUTION of 15 July 2003 on promoting the employment and social integration of people with disabilities (2003/C 175/01)

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

- (1) STRESSING that the European Union has a substantial number of people with disabilities who face a variety of difficulties in their daily lives and cannot always exercise their rights;
- (2) NOTING that the Treaty establishing the European Community enables the Community to take appropriate action to combat discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation;
- (3) RECALLING in particular that acting on the basis of Article 13 of the Treaty establishing the European Community, which enables the Council to take appropriate action to combat discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation, the Council adopted Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation;
- (4) RECALLING that Article 21 of the Charter of Fundamental Rights recognizes the importance of combating every form of discrimination and Article 26 of that Charter states that the Union recognizes and respects the right of persons with disabilities to benefit from measures designed to ensure their independence, social and occupational integration and participation in the life of the Community;
- (5) CONSIDERING that the European Employment Strategy is a key instrument for underpinning the integration of people with disabilities into the mainstream labour market;
- (6) TAKING ACCOUNT of the Conclusions of the Lisbon European Council of March 2000;
- (7) RECALLING Council Decision 2001/903/EC of 3 December 2001 on the European Year of People with Disabilities 2003;
- (8) RECALLING the political declaration of Ministers responsible for Integration Policies for People with Disabilities (Malaga, 8 May 2003), which affirms that one of the main aims of the next

- decade is to improve the quality of life of people with disabilities and their families;
- (9) RECALLING also:
- (a) the Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council of 20 December 1996 on equality of opportunity for people with disabilities;
  - (b) the Commission Communication of 2000 entitled 'Towards a barrier-free Europe for people with disabilities';
  - (c) the European Parliament Resolution of 4 April 2001 on the said Commission communication 'Towards a barrier-free Europe for people with disabilities';
  - (d) the Council Resolution of 6 February 2003 on 'e-Accessibility' - improving the access of people with disabilities to the knowledge based society;
  - (e) the Council Resolution of 5 May 2003 on equal opportunities for pupils and students with disabilities in education and training;
  - (f) the Council Resolution of 6 May 2003 on accessibility of cultural infrastructure and cultural activities for people with disabilities; EN 24.7.2003 Official Journal of the European Union C 175/1
- (10) BEARING IN MIND that people with disabilities still face a variety of barriers to full participation in society, often leading to social exclusion and poverty;
- (11) BEARING IN MIND the discussions of the informal Council meeting in Nafplion, on 23 and 24 January 2003, which emphasized the need for more extensive inclusion of disability issues in employment and social protection policies;
- (12) NOTING the process related to the preparation of a United Nations legally binding instrument to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities and the EU contribution thereto (May 2003) and taking note of the Commission communication entitled 'Towards a United Nations legally binding instrument to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities' (January 2003),

**CALLS ON THE MEMBER STATES AND THE COMMISSION,
WITHIN THE FRAMEWORK OF THEIR RESPECTIVE POWERS, TO:**

- (i) promote greater cooperation with all bodies concerned with people with disabilities at national and European level, including civil society;
- (ii) promote the full integration and participation of people with disabilities in all aspects of society, recognizing that they have equal rights with other citizens;
- (iii) continue efforts to remove barriers to the integration and participation of people with disabilities in the labour market, by enforcing equal treatment measures and improving integration and participation at all levels of the educational and training system;
- (iv) pursue efforts to make lifelong learning more accessible to people with disabilities and, within this context, give particular attention to the barrier-free use of new information and communication technologies and the Internet to improve the quality of learning, vocational training and access to employment;
- (v) remove barriers impeding the participation of people with disabilities in social life and, in particular, in working life, and prevent the setting up of new barriers through the promotion of design for all;
- (vi) ensure the transposition and implementation of the Directive on establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation before the deadlines agreed;
- (vii) reflect on the need for further measures to promote the employment and social integration of people with disabilities into society;
- (viii) consider the possibility of taking measures at national and European level, consistent with the objectives of the European Employment Strategy, to promote the employment of people with disabilities;
- (ix) mainstream disability issues when drafting future national action plans relating to social exclusion and poverty;
- (x) continue the exchange of information and experience at

European level with regard to these issues, with the participation, as appropriate, of the European bodies and networks with relevant experience in this area;

- (xi) collect statistical material on the situation of people with disabilities, paying particular attention to gender specific data, including on the development of services and benefits for this group;
- (xii) support the work of the EU Group of High Level Officials on Disability Questions;
- (xiii) reinforce the mainstreaming of the disability perspective into all relevant policies at the stages of policy formulation, implementation, monitoring and evaluation;
- (xiv) pay due attention to issues of concern to women with disabilities when adopting, designing and evaluating policies for people with disabilities so as to secure equal treatment for women.

ENCOURAGES THE SOCIAL PARTNERS:

- (xv) in the spirit of their Declaration of 20 January 2003 entitled 'Promoting equal opportunities and access to employment for people with disabilities' to promote the integration of people with disabilities, in particular on the mainstream labour market, through their actions and their collective agreements at all the relevant levels of social dialogue.

11.7. COUNCIL RESOLUTION of 17 June 1999 on equal employment opportunities for people with disabilities (1999/C 186/02)

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

Having regard to the Treaty establishing the European Community,

- (1) an essential objective of the Community, as identified in the coordinated European employment strategy, is to promote a high level of employment;

- (2) in the 1999 employment guidelines, guideline 9 acknowledges the need for the Member States to 'give special attention to the needs of the disabled, ethnic minorities and other groups and individuals who may be disadvantaged, and develop appropriate forms of preventive and active policies to promote their integration into the labour market';
- (3) in its recommendation of 24 July 1986, the Council recognised the key issues of the integration of people with disabilities in vocational training and employment;
- (4) the Community Charter on the fundamental social rights of workers of 9 December 1989 stipulates in point 26: 'All disabled persons, whatever the origin and nature of their disability, must be entitled to additional concrete measures aimed at improving their social and professional integration. These measures must concern, in particular, according to the capacities of the beneficiaries, vocational training, ergonomics, accessibility, mobility, means of transport and housing.';
- (5) in their resolution of 20 December 1996 on equality of opportunity for people with disabilities, the Council and the representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council reaffirmed their commitment to the principle of equality of opportunity in the development of comprehensive policies in the field of disability;
- (6) the Commission of the European Communities formulated fundamental policy issues concerning the disabled and employment in a document of 22 September 1998 entitled 'Raising employment levels of people with disabilities - the common challenge', taking into account the European employment strategy and the analysis of some key elements of the 1998 national action plans; the Commission also concluded that there must be a move away from piecemeal initiatives and that a coordinated strategy must be established;
- (7) in order to establish equal opportunities for people with disabilities with regard to securing, retaining and advancing in employment,
  - Convention 159 and Recommendation 168 of the International Labour Organisation concerning vocational rehabilitation and employment (disabled persons) of 20 June 1983,

- the Council of Europe Recommendation No R(92) 6 of 9 April 1992 for a coherent policy for disabled people, and
- the standard rules on the equalisation of opportunities for persons with disabilities which were adopted in a United Nations General Assembly resolution on 20 December 1993,

call upon the Member States to develop, evaluate and review support programmes for the integration of people with disabilities in various ways, in particular in the field of employment;

- (8) people with disabilities, despite individual successes and improvements, are still more likely to face barriers and disadvantages in finding and maintaining suitable employment and in fully participating in the economic and social life of their communities,

HEREBY ADOPTS THIS RESOLUTION:

1. The Council acknowledges and welcomes the serious efforts made and planned by the Member States to develop and implement policies aimed at integrating people with disabilities into the labour market, in particular within the framework of the European employment strategy; it welcomes equally the new impetus by the annual employment guidelines.
2. The Council underlines that the national action plans for employment provide a comprehensive platform within which the above mentioned policies should be strengthened. Member States are therefore called upon:
  - (a) within the framework of their national employment policies, and in cooperation with the social partners and non-governmental organisations for people with disabilities, to place particular emphasis on the promotion of employment opportunities for people with disabilities and to develop suitable preventive and active policies for the specific promotion of their integration into the labour market in the private sector, including self-employment, and in the public sector,
  - (b) to make full use of the existing and future possibilities of the European Structural Funds, in particular the European

- Social Fund, and relevant Community initiatives, to promote equal employment opportunities for people with disabilities,
- (c) also in the above context, to attach particular attention to the possibilities offered by the development of the information society for opening new employment opportunities but also challenges for people with disabilities.
3. The Council welcomes the initiative of the social partners at European level to identify good practices and invites the social partners at all levels to play an increasing role in creating improved employment opportunities and negotiated work organisation changes in cooperation with people with disabilities.
  4. The Council invites people with disabilities themselves and their organisations to make their contribution towards the goal of equal employment opportunities by sharing and exchanging their experience with all those involved in the labour market.
  5. The Council encourages the Community Institutions to promote equal employment opportunities for people with disabilities within their own services, by enacting rules while taking full advantage of existing legal instruments and practices.
  6. The Council calls upon the Commission to work together with the Member States, in particular within the framework of the European employment guidelines and in accordance with the mainstreaming principle, to monitor and analyse the development of the employment of people with disabilities on the basis of comparable data and to develop new strategies and campaigns, taking into consideration national, regional and local differences.
  7. The Council affirms that, in the framework of a coherent global policy, equal employment opportunities for people with disabilities will be enhanced if specific attention is given to recruitment and retention of employees, promotion, training, life-long learning and development, and protection against unfair dismissal, and appropriate support provided in areas such as:
    - workplace accommodation, such as technical equipment including access to new information and communication technologies,

- access to the place of work,
  - qualifications and skills required at work, and
  - access to vocational guidance and placement services.
8. The Council notes the Commission's intention to make a proposal for a legal instrument covering equal employment opportunities for people with disabilities.

11.8. COUNCIL RECOMMENDATION of 4 June 1998 on a parking card for people with disabilities (98/376/EC)

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

Having regard to the Treaty establishing the European Community, and in particular Article 75(1) thereof,

Having regard to the proposal for a recommendation submitted by the Commission,

Having regard to the opinion of the Economic and Social Committee,

Having regard to the opinion of the Committee of the Regions,

Acting in accordance with the procedure laid down in Article 189c of the Treaty,

- (1) Whereas the reciprocal recognition of a parking card for people with disabilities based on a standardised Community model was advocated by the Commission in its communication on a medium term social action programme (1995-97), forwarded to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on 12 April 1995, and also on its report of 26 November 1993 to the Council on the measures to be taken in the Community regarding the accessibility of transport to persons with reduced mobility;
- (2) Whereas, in the spirit of the resolution of the Council and of the representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council of 20 December 1996 on equality of opportunity for people with disabilities, all people with disabilities should be entitled to additional concrete measures aimed at improving their occupational and social integration;

- (3) Whereas a mode of transport other than public transport constitutes, for many people with disabilities, the only means of getting about independently for purposes of occupational and social integration; whereas, in certain circumstances and with due regard to road safety, it is only right that people with disabilities should be enabled, by means of a parking card for such people, to park as near to their destination as possible; whereas people with disabilities should thus have the opportunity to avail themselves of the facilities provided by the said parking card throughout the Community in accordance with the national rules applying in the country in which they happen to be;
- (4) Whereas, in view of the fact that parking cards for people with disabilities may come within the remit of regional and local authorities, the Committee of the Regions should be consulted;
- (5) Whereas, in accordance with the principle of subsidiarity, Community action is appropriate to promote the understanding and mutual recognition of parking cards for people with disabilities and to facilitate freedom of movement for people with disabilities;
- (6) Whereas it is desirable that there should be a Community-model parking card, recognised mutually by the Member States, for people with disabilities;
- (7) Whereas the definition of disability and the rules for assigning parking cards to persons with disabilities are the responsibility of the Member States;
- (8) Whereas Member States should introduce certain security features to prevent forgery or counterfeiting of the parking card;
- (9) Whereas the European Conference of Ministers of Transport (ECMT) has already adopted a resolution encouraging the provision and reciprocal recognition of parking cards for people with disabilities (ECMT resolution of 22 April 1997);
- (10) Whereas full information should be provided to card holders on the conditions for using the card in the Member States,

Hereby RECOMMENDS Member States to:

1. introduce a parking card for people with disabilities, issued to them in accordance with the respective national provisions,

on the basis of the standardised Community model described in the Annex, which may be used in parallel with the parking cards issued in the Member States, according to the terms laid down in paragraph 5;

2. recognise, as from 1 January 1999, the parking cards for people with disabilities introduced by each Member State in accordance with the standardised Community model, so that card holders may benefit from the associated parking facilities available in the Member State in which they happen to be;
3. grant the parking card to people whose disability leads to reduced mobility;
4. provide, on the basis of a technical fact sheet prepared by the Commission, an overview of the conditions of use in the different Member States of the European Union when issuing a parking card to people with disabilities and at the request of the persons concerned;
5. take the necessary steps to ensure that standardised Community model parking cards for people with disabilities are available by 1 January 2000 at the latest;
This recommendation notwithstanding, models existing in Member States before 1 January 2000 may continue to be used on the territory of such Member States beyond that date until their replacement;
6. inform the Commission, before 1 July 2000, of the action taken pursuant to this Recommendation.

Done at Luxembourg, 4 June 1998.

For the Council
The President
D. BLUNKETT

ANNEX

Provisions on the Community-model parking card for people with disabilities

A. The overall dimensions of the Community-model parking card for people with disabilities shall be:

- height: 106 mm,
- width: 148 mm.

B. The colour of the parking card shall be light blue, except for the white wheelchair-user symbol, which shall have a dark blue background.

C. The parking card for people with disabilities shall be plastic-coated, with the exception of the space reserved for the holder's signature on the left-hand side of the reverse.

D. The parking card for people with disabilities shall be divided vertically into two parts on both the front and reverse.

The left-hand side of the front shall contain:

- the wheel-chair user symbol in white on a dark blue background,
- the date of expiry of the parking card,
- the serial number of the parking card,
- the name and stamp of the issuing authority/organisation;

The right-hand side of the front shall contain:

- in capital letters, the words 'Parking card for people with disabilities' in the language(s) of the Member State issuing the card; after a suitable space, the words 'Parking card' shall appear in small type in the other languages of the European Union,
- the words 'European Communities' model' in the language(s) of the Member State issuing the card,
- as background, the distinguishing code of the Member State issuing the parking card, as follows:

B: Belgium
DK: Denmark
D: Germany
EL: Greece
E: Spain

F: France
IRL: Ireland
I: Italy
L: Luxembourg
NL: Netherlands
A: Austria
P: Portugal
FIN: Finland
S: Sweden
UK: United Kingdom

surrounded by the ring of 12 stars symbolising the European Union.

The left-hand side of the reverse shall contain:

1. the holder's surname;
2. the holder's forename(s);
3. the holder's signature or other authorised mark, if allowed under national legislation;
4. the holder's photograph.

The right-hand side of the reverse shall contain:

1. the statement:
'This card entitles the holder to the special local parking facilities available in the Member State concerned';
2. the statement:
'When in use, the card is to be displayed at the front of the vehicle in such a way that the front of the card is clearly visible for checking purposes'.

E. With the exception of the right-hand side of the front, entries shall be shown in the language(s) of the Member State issuing the parking card.

If a Member State wishes to make the entries in a national language other than one of the following: Danish, Dutch, English, Finnish, French, German, Greek, Italian Portuguese, Spanish, Swedish, it shall draw up a bilingual version of the card using one of the aforementioned languages, without prejudice to the other provisions of this Annex.

11.9. COUNCIL RESOLUTION of 5 May 2003 on equal opportunities for pupils and students with disabilities in education and training (2003/C 134/04)

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

1. STRESSING that in the European Union a significant number of people with disabilities face difficulties of different kinds in their daily life;
2. NOTING that the Treaty establishing the European Community gives the Community the opportunity to take appropriate action to combat discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation, while fully respecting the responsibility of the Member States for the content of teaching and the organisation of education systems and their cultural and linguistic diversity;
3. RECALLING the Council Decision of 3 December 2001 on the European Year of People with Disabilities 2003;
4. RECALLING also
  - the Resolution of the Council and the Ministers of Education meeting within the Council of 31 May 1990 concerning integration of children and young people with disabilities in ordinary systems of education,
  - the Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council of 20 December 1996 on equality of opportunity for people with disabilities,
  - the communication from the European Commission in 2000 - 'Towards a barrier-free Europe for people with disabilities',
  - the European Parliament Resolution of 4 April 2001 on the Communication from the Commission 'Towards a barrier-free Europe for People with disabilities',
  - the Detailed work programme on the follow-up of the objectives of Education and training systems in Europe and in particular objective 2.3 on supporting active citizenship and social cohesion,

- the Council Resolution of 6 February 2003 'eAccessibility
  - improving the access of people with disabilities to the knowledge based society';
5. NOTING that the United Nations Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, adopted by the UN General Assembly on 20 December 1993, specifically refers in its rule 6 that 'States recognise the principle of equal primary, secondary and tertiary educational opportunities for children, youth and adults with disabilities, in integrated sittings' and that 'special attention should be given in the areas of very young and pre-school children, and adults with disabilities, particularly women.';
  6. NOTING the increased involvement of Governments, support groups, teachers and parents groups, and in particular organisations of persons with disabilities and their families in seeking to improve access to education for those with special needs;
  7. TAKING INTO ACCOUNT the initiatives in Member States and at Community level to ensure that people with disabilities have better access to education and training in a life long learning perspective;
  8. NOTING, however, the need for further, appropriate practicable measures to improve access of persons with disabilities to education and training,

INVITES THE MEMBER STATES AND THE COMMISSION, WITHIN THEIR RESPECTIVE COMPETENCIES, TO:

- (i) encourage and support the full integration of children and young people with special needs in society through their appropriate education and training, and their insertion in a school system which is (...) adapted to their needs;
- (ii) pursue efforts to make lifelong learning more accessible to people with disabilities and, within this context, give particular attention to the use of new multimedia technologies and the Internet to improve the quality of learning by facilitating access to resources and services as well as remote exchanges and collaboration (e-learning);

- (iii) encourage the accessibility of all public websites covering guidance, education and vocational training (...) to persons with disabilities by respecting the web accessibilities guidelines;
- (iv) increase, where appropriate, adequate support of services and technical assistance to pupils and students with special education and training needs;
- (v) facilitate further proper information and guidance in order to allow disabled people themselves or, if necessary, their parents or other responsible persons involved in choosing the appropriate type of education;
- (vi) continue and, if necessary, increase the efforts aiming at the initial and in-service training of teachers in the area of special needs, with a view, in particular, to the provision of appropriate pedagogical techniques and materials;
- (vii) promote European cooperation between the relevant actors professionally involved in the education and training of children and young people with disabilities, in order to improve the integration of pupils and students with special needs in ordinary or specialised establishments;
- (viii) enhance sharing information and experiences on these matters at European level, involving, as appropriate, the European organisations and networks with relevant experience in this field such as the European Agency for Development in Special Needs Education;
- (ix) provide, where appropriate, facilities, training opportunities and resources regarding the transition from school to employment.

11.10. DECLARATION OF THE SOCIAL PARTNERS FOR THE EUROPEAN YEAR OF PEOPLE WITH DISABILITIES

European Trade Union Confederation - ETUC

**Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe -
UNICE/UEAPME**

**European Centre of Enterprises with Public Participation and
of Enterprises of General Economic Interest - CEEP**

Promoting equal opportunities and access to employment for people with disabilities

UNICE/UEAPME, CEEP and ETUC welcome the fact that 2003 has been designated European Year of People with Disabilities and wish to express their commitment to make a success of the Year through promotion of equal opportunities for people with disabilities, development of employment, access to education and training, life-long development of competences and qualifications and respect of disabled persons' dignity.

Fostering the employment of people with disabilities constitutes a key element of the Lisbon goal for Europe to become the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world, capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion.

In 1997, the European social partners collected examples of good practices on the employment of people with disabilities. This exercise involved companies of all sizes throughout the European Union in various sectors of activity. It helped social partners to outline the challenge of integration and retention of people with disabilities.

Over the last years, social partners have been involved in identifying solutions to the challenges posed to both employees and employers, and in implementing strategies with the aim of fostering occupational integration of people with disabilities.

UNICE/UEAPME, CEEP and ETUC fully subscribe to the objectives of the European Year of People with Disabilities set by the Union, and notably:

- raising awareness of the rights and situation of people with disabilities;
- fostering equal opportunities for people with disabilities in all areas including employment;
- promoting exchange of experience and implementation of effective strategies devised at local, national and European level; and
- reinforcing cooperation between all stakeholders concerned, including public authorities, social partners and NGOs.

Through the present joint declaration, the European social partners seek to

- make an effective and specific contribution to the European Year of People with Disabilities 2003;
- give impetus so that the occupational integration of people with disabilities is perceived as a shared interest by both enterprises and employees in each Member State;
- acknowledge the broader dimension of the challenge, which calls for a dialogue between various stakeholders.

To that end, the European social partners have identified five key factors for the successful employment of people with disabilities.

Key factors for success in the employment of people with disabilities

1. Impose a ban on discrimination

ETUC, CEEP and UNICE/UEAPME believe that an equal opportunities approach is the right path to follow in order to improve the employment opportunities of people with disabilities in the open labour market. Discrimination based on factors which are irrelevant to the task in question is socially unacceptable and economically inappropriate. It is detrimental to the individual concerned, to good work relations and to the efficiency of the company.

2. Emphasise ability versus disability

The determinant factor for a person's success on the labour market is her/his abilities, whether or not he/she is disabled. Abilities and

---

competences of a person must be the basis for selection, professional development and integration in the working environment. For the enterprise, identification and development of its employees' competences is key to its competitiveness.

3. Promoting employment of people with disabilities: a positive factor for the company

Good employment practices can contribute to the economic success of a company. Through increased awareness and a greater understanding of disability,

- companies can develop previously unexploited resources and increase their potential for innovation. For example, the participation of employees with disabilities in the development and marketing of products and services, which are better suited to the needs of consumers, including consumers with disabilities, can favour the emergence of new markets.
- companies are better equipped to respond to the needs of disabled employees. Taking these needs into account allows the employees concerned to carry out their tasks and duties more successfully. Employing people with disabilities can thus bring added value to the company and the staff as a whole.

4. Diversify solutions through tailored approaches

Definitions of disability as well as social and cultural approaches to the issue vary considerably from one European country to another. For this reason, the legal framework and integration policies for people with disabilities at the workplace also vary across Member States. This diversity is important to ensure that policies are suited to the needs of each individual and to the cultural, social and economic environment.

In the field of employment, it is crucial to find tailor-made solutions, which take into account factors such as the type of disability of the person, the size of the business the nature of the sector and the occupation. Indeed, these factors influence what measures can and

should be taken to match the ability of the individual with the specificities of the tasks to be performed.

5. Mobilise all actors in the wider community

Fostering the employment of people with disabilities is a broader challenge as many aspects of the physical and cultural environment outside the workplace affect the chances of people with disabilities gaining employment. Policies aimed at removing societal barriers for people with disabilities are needed in particular in the fields of education, transport, building accessibility, changing attitudes and prejudices.

The measures that need to be taken involve various players whose respective responsibilities vary depending on their field of action. However, dialogue between these various stakeholders, public authorities, non-governmental organisations and social partners is essential to put in place appropriate and effective policies and to bring an end to prejudice and discrimination.

Recommendations for the employment of people with disabilities

To improve employment opportunities for people with disabilities in Europe, CEEP, UNICE/UEAPME and the ETUC recommend that

- employers develop equal opportunity policies for people with disabilities and make these policies known to all players in the enterprise: directors, managers, with particular emphasis on raising the awareness of those in charge of recruitment and human resources and employees, employees and their representatives;
- trade unions examine disability issues with their members, develop equal opportunity policies in this area and integrate them in their trade union policies;
- social partners, at the appropriate level, seek to promote through collective bargaining which can lead to collective agreements, or through actions among their members, equal opportunity policies in favour of persons with disabilities taking account of the five key factors for success identified above.

UNICE/UEAPME, CEEP and ETUC reaffirm their commitment and the commitment of their member organisations to make the European Year of People with Disabilities a success and call on the various players whose responsibilities have an impact on the employability of people with disabilities

- to work together at all appropriate levels and make concerted efforts to define and implement effective strategies for the employment of people with disabilities;
- to adopt a social and labour market inclusion approach mobilising all players;
- to promote the exchange of good practice in these fields.

11.11. COUNCIL DIRECTIVE 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

Having regard to the Treaty establishing the European Community and in particular Article 13 thereof,

Having regard to the proposal from the Commission,

Having regard to the opinion of the European Parliament,

Having regard to the opinion of the Economic and Social Committee,

Having regard to the opinion of the Committee of the Regions,

Whereas:

- (1) The Treaty on European Union marks a new stage in the process of creating an ever closer union among the peoples of Europe.
- (2) In accordance with Article 6 of the Treaty on European Union, the European Union is founded on the principles of liberty, democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law, principles which are common to the Member States, and should respect fundamental rights as guaranteed by the European Convention for the protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and as they result

- from the constitutional traditions common to the Member States, as general principles of Community Law.
- (3) The right to equality before the law and protection against discrimination for all persons constitutes a universal right recognised by the Universal Declaration of Human Rights, the United Nations Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women, the International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination and the United Nations Covenants on Civil and Political Rights and on Economic, Social and Cultural Rights and by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, to which all Member States are signatories.
  - (4) It is important to respect such fundamental rights and freedoms, including the right to freedom of association. It is also important, in the context of the access to and provision of goods and services, to respect the protection of private and family life and transactions carried out in this context.
  - (5) The European Parliament has adopted a number of Resolutions on the fight against racism in the European Union.
  - (6) The European Union rejects theories which attempt to determine the existence of separate human races. The use of the term "racial origin" in this Directive does not imply an acceptance of such theories.
  - (7) The European Council in Tampere, on 15 and 16 October 1999, invited the Commission to come forward as soon as possible with proposals implementing Article 13 of the EC Treaty as regards the fight against racism and xenophobia.
  - (8) The Employment Guidelines 2000 agreed by the European Council in Helsinki, on 10 and 11 December 1999, stress the need to foster conditions for a socially inclusive labour market by formulating a coherent set of policies aimed at combating discrimination against groups such as ethnic minorities.
  - (9) Discrimination based on racial or ethnic origin may undermine the achievement of the objectives of the EC Treaty, in particular the attainment of a high level of employment and of social protection, the raising of the standard of living and quality of life, economic and social cohesion and solidarity. It may also

- undermine the objective of developing the European Union as an area of freedom, security and justice.
- (10) The Commission presented a communication on racism, xenophobia and anti-Semitism in December 1995.
  - (11) The Council adopted on 15 July 1996 Joint Action (96/443/JHA) concerning action to combat racism and xenophobia under which the Member States undertake to ensure effective judicial cooperation in respect of offences based on racist or xenophobic behaviour.
  - (12) To ensure the development of democratic and tolerant societies which allow the participation of all persons irrespective of racial or ethnic origin, specific action in the field of discrimination based on racial or ethnic origin should go beyond access to employed and self-employed activities and cover areas such as education, social protection including social security and healthcare, social advantages and access to and supply of goods and services.
  - (13) To this end, any direct or indirect discrimination based on racial or ethnic origin as regards the areas covered by this Directive should be prohibited throughout the Community. This prohibition of discrimination should also apply to nationals of third countries, but does not cover differences of treatment based on nationality and is without prejudice to provisions governing the entry and residence of third-country nationals and their access to employment and to occupation.
  - (14) In implementing the principle of equal treatment irrespective of racial or ethnic origin, the Community should, in accordance with Article 3(2) of the EC Treaty, aim to eliminate inequalities, and to promote equality between men and women, especially since women are often the victims of multiple discrimination.
  - (15) The appreciation of the facts from which it may be inferred that there has been direct or indirect discrimination is a matter for national judicial or other competent bodies, in accordance with rules of national law or practice. Such rules may provide in particular for indirect discrimination to be established by any means including on the basis of statistical evidence.
  - (16) It is important to protect all natural persons against discrimination on grounds of racial or ethnic origin. Member States

- should also provide, where appropriate and in accordance with their national traditions and practice, protection for legal persons where they suffer discrimination on grounds of the racial or ethnic origin of their members.
- (17) The prohibition of discrimination should be without prejudice to the maintenance or adoption of measures intended to prevent or compensate for disadvantages suffered by a group of persons of a particular racial or ethnic origin, and such measures may permit organisations of persons of a particular racial or ethnic origin where their main object is the promotion of the special needs of those persons.
  - (18) In very limited circumstances, a difference of treatment may be justified where a characteristic related to racial or ethnic origin constitutes a genuine and determining occupational requirement, when the objective is legitimate and the requirement is proportionate. Such circumstances should be included in the information provided by the Member States to the Commission.
  - (19) Persons who have been subject to discrimination based on racial and ethnic origin should have adequate means of legal protection. To provide a more effective level of protection, associations or legal entities should also be empowered to engage, as the Member States so determine, either on behalf or in support of any victim, in proceedings, without prejudice to national rules of procedure concerning representation and defence before the courts.
  - (20) The effective implementation of the principle of equality requires adequate judicial protection against victimisation.
  - (21) The rules on the burden of proof must be adapted when there is a prima facie case of discrimination and, for the principle of equal treatment to be applied effectively, the burden of proof must shift back to the respondent when evidence of such discrimination is brought.
  - (22) Member States need not apply the rules on the burden of proof to proceedings in which it is for the court or other competent body to investigate the facts of the case. The procedures thus referred to are those in which the plaintiff is not required to prove the facts, which it is for the court or competent body to investigate.

- (23) Member States should promote dialogue between the social partners and with non-governmental organisations to address different forms of discrimination and to combat them.
- (24) Protection against discrimination based on racial or ethnic origin would itself be strengthened by the existence of a body or bodies in each Member State, with competence to analyse the problems involved, to study possible solutions and to provide concrete assistance for the victims.
- (25) This Directive lays down minimum requirements, thus giving the Member States the option of introducing or maintaining more favourable provisions. The implementation of this Directive should not serve to justify any regression in relation to the situation which already prevails in each Member State.
- (26) Member States should provide for effective, proportionate and dissuasive sanctions in case of breaches of the obligations under this Directive.
- (27) The Member States may entrust management and labour, at their joint request, with the implementation of this Directive as regards provisions falling within the scope of collective agreements, provided that the Member States take all the necessary steps to ensure that they can at all times guarantee the results imposed by this Directive.
- (28) In accordance with the principles of subsidiarity and proportionality as set out in Article 5 of the EC Treaty, the objective of this Directive, namely ensuring a common high level of protection against discrimination in all the Member States, cannot be sufficiently achieved by the Member States and can therefore, by reason of the scale and impact of the proposed action, be better achieved by the Community. This Directive does not go beyond what is necessary in order to achieve those objectives,

HAS ADOPTED THIS DIRECTIVE:

CHAPTER I GENERAL PROVISIONS

Article 1

Purpose

The purpose of this Directive is to lay down a framework for combating discrimination on the grounds of racial or ethnic origin, with a view to putting into effect in the Member States the principle of equal treatment.

Article 2

Concept of discrimination

1. For the purposes of this Directive, the principle of equal treatment shall mean that there shall be no direct or indirect discrimination based on racial or ethnic origin.

2. For the purposes of paragraph 1:

(a) direct discrimination shall be taken to occur where one person is treated less favourably than another is, has been or would be treated in a comparable situation on grounds of racial or ethnic origin;

(b) indirect discrimination shall be taken to occur where an apparently neutral provision, criterion or practice would put persons of a racial or ethnic origin at a particular disadvantage compared with other persons, unless that provision, criterion or practice is objectively justified by a legitimate aim and the means of achieving that aim are appropriate and necessary.

3. Harassment shall be deemed to be discrimination within the meaning of paragraph 1, when an unwanted conduct related to racial or ethnic origin takes place with the purpose or effect of violating the dignity of a person and of creating an intimidating, hostile, degrading, humiliating or offensive environment. In this context, the concept of harassment may be defined in accordance with the national laws and practice of the Member States.

4. An instruction to discriminate against persons on grounds of racial or ethnic origin shall be deemed to be discrimination within the meaning of paragraph 1.

Article 3

Scope

1. Within the limits of the powers conferred upon the Community, this Directive shall apply to all persons, as regards both the public and private sectors, including public bodies, in relation to:

- (a) conditions for access to employment, to self-employment and to occupation, including selection criteria and recruitment conditions, whatever the branch of activity and at all levels of the professional hierarchy, including promotion;
- (b) access to all types and to all levels of vocational guidance, vocational training, advanced vocational training and re-training, including practical work experience;
- (c) employment and working conditions, including dismissals and pay;
- (d) membership of and involvement in an organisation of workers or employers, or any organisation whose members carry on a particular profession, including the benefits provided for by such organisations;
- (e) social protection, including social security and healthcare;
- (f) social advantages;
- (g) education;
- (h) access to and supply of goods and services which are available to the public, including housing.

2. This Directive does not cover difference of treatment based on nationality and is without prejudice to provisions and conditions relating to the entry into and residence of third-country nationals and stateless persons on the territory of Member States, and to any treatment which arises from the legal status of the third-country nationals and stateless persons concerned.

Article 4

Genuine and determining occupational requirements

Notwithstanding Article 2(1) and (2), Member States may provide that a difference of treatment which is based on a characteristic related to racial or ethnic origin shall not constitute discrimination where, by reason of the nature of the particular occupational activities concerned or of the context in which they are carried out, such a characteristic constitutes a genuine and determining occupational require-

ment, provided that the objective is legitimate and the requirement is proportionate.

Article 5

Positive action

With a view to ensuring full equality in practice, the principle of equal treatment shall not prevent any Member State from maintaining or adopting specific measures to prevent or compensate for disadvantages linked to racial or ethnic origin.

Article 6

Minimum requirements

1. Member States may introduce or maintain provisions which are more favourable to the protection of the principle of equal treatment than those laid down in this Directive.

2. The implementation of this Directive shall under no circumstances constitute grounds for a reduction in the level of protection against discrimination already afforded by Member States in the fields covered by this Directive.

CHAPTER II

REMEDIES AND ENFORCEMENT

Article 7

Defence of rights

1. Member States shall ensure that judicial and/or administrative procedures, including where they deem it appropriate conciliation procedures, for the enforcement of obligations under this Directive are available to all persons who consider themselves wronged by failure to apply the principle of equal treatment to them, even after the relationship in which the discrimination is alleged to have occurred has ended.

2. Member States shall ensure that associations, organisations or other legal entities, which have, in accordance with the criteria laid down by their national law, a legitimate interest in ensuring that the provisions of this Directive are complied with, may engage, either on behalf or in support of the complainant, with his or her approval, in any judicial and/or administrative procedure provided for the enforcement of obligations under this Directive.

3. Paragraphs 1 and 2 are without prejudice to national rules relating to time limits for bringing actions as regards the principle of equality of treatment.

Article 8

Burden of proof

1. Member States shall take such measures as are necessary, in accordance with their national judicial systems, to ensure that, when persons who consider themselves wronged because the principle of equal treatment has not been applied to them establish, before a court or other competent authority, facts from which it may be presumed that there has been direct or indirect discrimination, it shall be for the respondent to prove that there has been no breach of the principle of equal treatment.

2. Paragraph 1 shall not prevent Member States from introducing rules of evidence which are more favourable to plaintiffs.

3. Paragraph 1 shall not apply to criminal procedures.

4. Paragraphs 1, 2 and 3 shall also apply to any proceedings brought in accordance with Article 7(2).

5. Member States need not apply paragraph 1 to proceedings in which it is for the court or competent body to investigate the facts of the case.

Article 9

Victimisation

Member States shall introduce into their national legal systems such measures as are necessary to protect individuals from any adverse treatment or adverse consequence as a reaction to a complaint or to proceedings aimed at enforcing compliance with the principle of equal treatment.

Article 10

Dissemination of information

Member States shall take care that the provisions adopted pursuant to this Directive, together with the relevant provisions already in force, are brought to the attention of the persons concerned by all appropriate means throughout their territory.

Article 11

Social dialogue

1. Member States shall, in accordance with national traditions and practice, take adequate measures to promote the social dialogue between the two sides of industry with a view to fostering equal treatment, including through the monitoring of workplace practices, collective agreements, codes of conduct, research or exchange of experiences and good practices.

2. Where consistent with national traditions and practice, Member States shall encourage the two sides of the industry without prejudice to their autonomy to conclude, at the appropriate level, agreements laying down anti-discrimination rules in the fields referred to in Article 3 which fall within the scope of collective bargaining. These agreements shall respect the minimum requirements laid down by this Directive and the relevant national implementing measures.

Article 12

Dialogue with non-governmental organisations

Member States shall encourage dialogue with appropriate non-governmental organisations which have, in accordance with their national law and practice, a legitimate interest in contributing to the fight against discrimination on grounds of racial and ethnic origin with a view to promoting the principle of equal treatment.

CHAPTER III

BODIES FOR THE PROMOTION OF EQUAL TREATMENT

Article 13

1. Member States shall designate a body or bodies for the promotion of equal treatment of all persons without discrimination on the grounds of racial or ethnic origin. These bodies may form part of agencies charged at national level with the defence of human rights or the safeguard of individuals' rights.

2. Member States shall ensure that the competences of these bodies include:

- without prejudice to the right of victims and of associations, organisations or other legal entities referred to in Article 7(2), providing independent assistance to victims of dis-

crimination in pursuing their complaints about discrimination,

- conducting independent surveys concerning discrimination,
- publishing independent reports and making recommendations on any issue relating to such discrimination.

CHAPTER IV FINAL PROVISIONS

Article 14

Compliance

Member States shall take the necessary measures to ensure that:

(a) any laws, regulations and administrative provisions contrary to the principle of equal treatment are abolished;

(b) any provisions contrary to the principle of equal treatment which are included in individual or collective contracts or agreements, internal rules of undertakings, rules governing profit-making or non-profit-making associations, and rules governing the independent professions and workers' and employers' organisations, are or may be declared, null and void or are amended.

Article 15

Sanctions

Member States shall lay down the rules on sanctions applicable to infringements of the national provisions adopted pursuant to this Directive and shall take all measures necessary to ensure that they are applied. The sanctions, which may comprise the payment of compensation to the victim, must be effective, proportionate and dissuasive. The Member States shall notify those provisions to the Commission by 19 July 2003 at the latest and shall notify it without delay of any subsequent amendment affecting them.

Article 16

Implementation

Member States shall adopt the laws, regulations and administrative provisions necessary to comply with this Directive by 19 July 2003 or may entrust management and labour, at their joint request, with the implementation of this Directive as regards provisions falling within the scope of collective agreements. In such cases, Member

States shall ensure that by 19 July 2003, management and labour introduce the necessary measures by agreement, Member States being required to take any necessary measures to enable them at any time to be in a position to guarantee the results imposed by this Directive. They shall forthwith inform the Commission thereof.

When Member States adopt these measures, they shall contain a reference to this Directive or be accompanied by such a reference on the occasion of their official publication. The methods of making such a reference shall be laid down by the Member States.

Article 17

Report

1. Member States shall communicate to the Commission by 19 July 2005, and every five years thereafter, all the information necessary for the Commission to draw up a report to the European Parliament and the Council on the application of this Directive.

2. The Commission's report shall take into account, as appropriate, the views of the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, as well as the viewpoints of the social partners and relevant non-governmental organisations. In accordance with the principle of gender mainstreaming, this report shall, inter alia, provide an assessment of the impact of the measures taken on women and men. In the light of the information received, this report shall include, if necessary, proposals to revise and update this Directive.

Article 18

Entry into force

This Directive shall enter into force on the day of its publication in the Official Journal of the European Communities.

Article 19

Addressees

This Directive is addressed to the Member States.

Done at Luxembourg, 29 June 2000.

For the Council

The President

M. Arcanjo

11.12. COMMISSION DECISION of 20 May 1998 on the establishment of Sectoral Dialogue Committees promoting the Dialogue between the social partners at European level (notified under document number C(1998) 2334 (98/500/EC))

THE COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES,

Having regard to the Treaty establishing the European Community,

Whereas Article 118b of the Treaty states that the Commission is to endeavour to develop the dialogue between management and labour at European level which could, if the two sides consider it desirable, lead to relations based on agreement;

Whereas point 12 of the Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers states that employers or employers' organizations, on the one hand, and workers' organizations, on the other, should have the right to negotiate and conclude collective agreements under the conditions laid down by national legislation and practice. The dialogue between the two sides of industry at European level which is to be developed, may, if the parties deem it desirable, result in contractual relations in particular at inter-occupational and sectoral level;

Whereas the Commission in response to the Communication of 18 September 1996 concerning the development of the social dialogue at Community level received a strong support from all involved parties in its suggestion to strengthen the sectoral social dialogue;

Whereas the European Parliament, in its Resolution of 18 July 1997, responding to that Commission Communication, called for a specific importance to be attached to the sectoral social dialogue since the impact of regulation and/or deregulation on employment in the economic sectors can best be assessed within the sectoral dialogue;

Whereas the Economic and Social Committee in its opinion of 29 January 1997, responding to that Commission Communication, stated that the sectoral dialogue must be effective, efficient and well-directed;

Whereas the situation in the various Member States clearly demonstrates the need for the two sides of industry to participate actively in discussions on the improvement of living and working conditions in their sector; whereas a sectoral dialogue committee attached to the Commission is the most appropriate means of ensuring such participation, by creating at Community level a representative forum for the socio-economic interests involved;

Whereas the Commission should endeavour to ensure that the membership and the activities of the Sectoral Dialogue Committees contribute to the promotion of equality between women and men;

Whereas the existing Joint Committees should be replaced by the Sectoral Dialogue Committees; whereas the Decisions establishing those Committees should therefore be repealed,

HAS DECIDED AS FOLLOWS:

Article 1

Sectoral Dialogue Committees (hereinafter referred to as 'the Committees') are hereby established in those sectors where the social partners make a joint request to take part in a dialogue at European level, and where the organisations representing both sides of industry fulfil the following criteria:

- (a) they shall relate to specific sectors or categories and be organised at European level;
- (b) they shall consist of organisations which are themselves an integral and recognized part of Member States' social partner structures and have the capacity to negotiate agreements, and which are representative of several Member States;
- (c) they shall have adequate structures to ensure their effective participation in the work of the Committees.

Article 2

Each Committee shall, for the sector of activity for which it is established,

- (a) be consulted on developments at Community level having social implications, and
- (b) develop and promote the social dialogue at sectoral level.

Article 3

The representatives of the two sides of industry taking part in the meetings of each Committee shall number a maximum of 40 in all, with an equal number of representatives of the employers' and workers' delegations.

Article 4

The Commission shall invite the representatives to participate in the meetings of the Committees on a proposal from the social partner organisations which have made the request set out in Article 1.

Article 5

1. Each Committee shall, together with the Commission, establish its own rules of procedure.

2. The Committees shall be chaired by a representative of the employers' or employees' delegations or, at their joint request, by a representative of the Commission.

3. The Committees shall meet at least once a year. A maximum of 30 representatives drawn from the two sides of industry taking part in a meeting of a Committee shall receive subsistence allowance and travelling expenses.

4. The Commission shall regularly review, in consultation with the social partners, the functioning of the Sectoral Committee and the pursuit of their activities in the different sectors.

Article 6

If the Commission has informed a Committee that a subject discussed relates to a matter of a confidential nature, members of the Committee shall be bound, without prejudice to the provisions of Article 214 of the Treaty, not to disclose any information acquired at the meetings of the Committee or its secretariat.

Article 7

1. The Sectoral Dialogue Committees shall replace the existing Joint Committees, namely:

- (a) Joint Committee on Maritime Transport established by Commission Decision 87/467/EEC;

- (b) Joint Committee on Civil Aviation established by Commission Decision 90/449/EEC;
- (c) Joint Committee on Inland Navigation established by Commission Decision 80/991/EEC;
- (d) Joint Committee on Road Transport established by Commission Decision 85/516/EEC;
- (e) Joint Committee on Railways established by Commission Decision 85/13/EEC;
- (f) Joint Committee on Telecommunications Services established by Commission Decision 90/450/EEC;
- (g) Joint Committee on Social Problems of Agricultural Workers established by Commission Decision 74/442/EEC;
- (h) Joint Committee on Social Problems in Sea Fishing established by Commission Decision 74/441/EEC;
- (i) Joint Committee on Postal Services established by Commission Decision 94/595/EC.

However, the Committees established by those decisions shall remain in office until the Sectoral Committees established by this Decision take office, but in any event no later than 31 December 1998.

2. Subject to Article 1, the Sectoral Dialogue Committee shall also replace other informal working groups through which the Commission has heretofore promoted the social dialogue in certain sectors not covered by a Commission decision establishing a Joint Committee.

3. The Decisions referred to in points (a) to (i) of paragraph 1 are repealed with effect from 1 January 1999.

Done at Brussels, 20 May 1998

For the Commission
Pádraig FLYNN
Member of the Commission

Literatura

- Asocijacija za evropske integracije, (2005), Evropska unija u 10 lekcija, Friedrich Ebert Stiftung, Fond za unapređenje demokratije "Ljuba Davidović".
- Barnes C., Mercer G., (2003), Disability key concepts, Polity.
- Barends C., Mercer G., Shakespeare T., (1999) Exploring Disability, Polity Press.
- Beogradski centar za ljudska prava, (2001), Univerzalni dokumenti o ljudskim pravima.
- Brunel University, (2002), Definitions of disability in Europe a comparative analysis, European Commission, Directorate-General for Employment and Social Affairs.
- Commission of the European Communities, (2005), Overall situation of people with disabilities in enlarged European Union, European Commission.
- Commission of the European Communities, (2005), Communication on the implementation, results and overall assessment of the European Year of People with Disabilities 2003, European Commission.
- Commission of the European Communities, (1996), Green paper Public procurement in the EU exploring the way forward.
- Commission of the European Communities, (2003), eLearning: Designing tomorrow's education.
- Commission of the European Communities, (2000), Communication on the health strategy of the European Community, European Commission.
- Degener Theresia, (2004), Definition of Disability, EU Network of Experts on disability discrimination.

- Department for work and pensions UK, (2003), Employment Action Plan 2003, London
- DG Development, (2002), Guidance Note on Disability and Development for European Delegations and Services, European Commission.
- Diamantopoulou A., 2002, Towards a Barrier Free Europe for People with Disabilities, European Commission.
- Education & Culture, (2003), European Year of People with Disabilities Examples of Education and Culture Projects for People with Disabilities, European Commission.
- Education&Youth, (2001), European Commission White Paper a new impetus for European youth, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (2004), Equality and non-discrimination, Annual report 2004, European Commission
- Employment & Social Affairs, (2005), Remedies and Sanctions in EC non-discrimination law, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (2003), Equality, diversity and enlargement, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (2005), EQUAL Making Change Possible- A practical Guide to Mainstreaming, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (2005) Equal rights in practice- Access to justice, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (2002) Active Labour Market Programmes for People with disabilities- Fact and figures on use and impact, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (2005), Report on social inclusion in the 10 new Member states, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (2005), The European Social Fund- Europe investing in people, European Commission.
- Employment & Social Affairs, Code of good practice for the employment of people with disabilities, European Commission. http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/disable/codehaen_en.htm.

- Employment & Social Affairs, (2005), The business Case for Diversity - Good Practices in the Workplace, European Commission.
- Employment & Social Affairs, Employment and People with Disabilities- Report of the special meeting of the High Level Group on Disability.
- Employment & Social Affairs, (2004), The Social situation in the European Union 2004 overview, European Commission.
- Employment & Social Affairs, Mainstreaming Disability within EU Employment and Social policy
- Employment & Social Affairs, (2005), The Community provisions on social security Your rights when moving within the European Union
- Employment & Social Affairs, (2005), EQUAL Success Stories- Development Partnerships working against discrimination and inequality in Europe, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (2004), EQUAL, Free movement of Good Ideas Working against discrimination and inequality on Europe
- Employment & Social Affairs, (2005), The Social Agenda 2005-2010, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (2005), Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2005, European Commission.
- Employment & Social Affairs, (1994), Declaration of the social partners on the employment of people with disabilities, European Commission.
- European Agency for Development in Special Education, (2001), Knocking on SOCRATES Door.
- European Agency for Development in Special Education, (1998), Early Interventions in Europe Trends in 17 European Countries.
- European Agency for Development in Special Education, (1998), Integration in Europe: Provision for Pupils with Special Education Needs Trends in 14 European Countries.

- European Agency for Development in Special Education, (2003), Key Principles for Special Education Needs.
- European Agency for Development in Special Education, (2002), Transition from School to Employment.
- European Agency for Development in Special Education, (1999), Financing of Special Needs Education.
- European Agency for Development in Special Education, (2003), Special Education Needs in Europe Thematic Publication.
- European Agency for Development in Special Education, (2003), Young views on Special Needs Education.
- European Disability Forum, (2003), Media and Disability, European Commission.
- European Opinion Research Group, (2003), The European Year of People with Disabilities - Highlight, DG Employment & Social Affairs, DG Press & Communication
- European Disability Forum, (2005), Annual Report 2004-2005.
- European Disability Forum, (2002), EDF response to the European Commission Consultation Paper on International Rail Passenger's Rights and Obligations, Brussels.
- European Disability Forum, (2005), EDF contribution to the European Commission consultation on the 7th Framework Programme on Research and Development, Brussels.
- European Disability Forum, (2004) EDF Response To the Commission Communication Towards a thematic strategy on the Urban environment, Brussels.
- European Disability Forum, (2004), EDF Contribution to the European Commission reflection process for a new EU health strategy, Brussels.
- European Disability Forum, (2004), EDF response to the Proposal for a Regulation on International Rail Passengers' Rights and Obligations, Brussels.
- European Disability Forum, (2004), EDF response to the European Commission Staff Working Paper: Rights of Per-

sons with Reduced Mobility when Travelling by Air, Brussels.

- European Disability Forum, (2003), EDF response to the eEurope 2005 mid-term, Brussels.
- European Disability Forum, (2003), EDF position and proposals for action: Access to the built environment and to information and communication technologies, Brussels.
- European Disability Forum, (2004), Media and Disability, Brussels.
- European Research Initiative, (2002), Included in Society, Results and Recommendations on Community-Based Residential Alternatives for Disabled People, European Commission.
- European Commission, (2002), The six framework in brief, European Union.
- European Commission, 2002, Socrates European Community action programme in the field of education (2000-06).
- European Commission, 2002, White paper a new impetus for European youth.
- European Commission, 2005, Public health Community action in the field of public health (2003-2008) Work plan 2005.
- European Commission, (2004) Report on PHARE, pre-accession and transition instruments,
- European Commission, COST Transport publications. Cost 335.
- European Commission, COST Transport publications. Cost 332.
- European Commission, European transport policy for 2010: time to decide
- Eurostat, (2006), European social statistics Labour market policy Expenditure and participants Data 2004, European Commission.
- European Union, (2002), Access to European Parliament, Council and Commission Documents.

- European Union, (2004), Disability Intergroup work programme Forthcoming Work Priorities on Disability Issues in the European Parliament
- European Union, (2003), How does European Union works.
- Giustino Trincia, (2000), Report of the group "Preparing consumers for the euro", European Commission, Brussels.
- Group of Experts, (2003), 2010: A Europe Accessible for All, European Commission.
- Grupa autora, Defektološki leksikon, (1999), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Health & Consumer protection, (2005), Green paper, Improving the mental health of the population- Towards a strategy on mental health for the European union, European Commission.
- Health&Consumer protection, (2003), Community action in the field of public health (2003-2008) Work plan 2005, European Commission.
- Kok Wim (2003), Jobs, Jobs, Jobs, Creating more employment in Europe, European Communities.
- Lynne Chisholm, Anne Larson, Anne-France Mossoux, (2004), Lifelong learning: citizens' views in close-up, European Commission Education & Culture, CODEFOP.
- Oliver Michael (1990), The politics of Disablement, Pelgrave Macmillan
- Oles M., Oates T., (2005), European reference levels for education and training promoting credit transfer and mutual trust, Cedefop Panorama series
- Paunović Milan, (1993), Jurisdikcija Evropskog suda za ljudska prava.
- Swain J., Franch S., Cameron C., (2003), Controversial Issues in a Disabling Society, Open University Press.
- Telematics Applications Programme, (1998), Disabled and Elderly sector Design for All and ICT business practice: Addressing the barriers Examples of Best Practice, Brussels.

- The European Personnel Selection Office, (2003), Careers at the EU institutions. European Union.
- Tourism, 2004, Guide on accessible tourism for disabled people, European Commission.
- Transport, (1996), Improving information on accessible tourism for disabled people, European Commission.
- Vajdenfeld V. Wolfgang V. (2002), Evropa od A do Š, Fondacija Konrad Adenauer.
- Vlada Republike Srbije, Kancelarija Vlade Republike Srbije za pridruživanje Evropskoj uniji (2005), Nacionalna strategija Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.231.14-056.26/.29(4-672EU)

ПЕШИЋ, Владимир

Evropska unija i osobe sa invaliditetom / Vladimir Pešić. -
Beograd : Friedrich Ebert Stiftung : Narodna kancelarija predsednika
Republike, 2006 (Beograd : Libra). - 219 str. ; 21 cm

Tekst na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 500. - Prilozi: str. 131-212. -
Bibliografija: str. 213-219.

ISBN 86-83767-13-2

a) Особе са инвалидитетом - Међународна заштита - Земље
Европске уније
COBISS.SR-ID 131163404